

194526

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TÜNDÉRTÁR

VAGY IS

BÁRÓ DEMÁNY

GONDÜZŐ KALANDJAI.

99-dik

K I A D Á S

huszonkét képpel.

VERNETT

után-

Modrovich.

96-

KOLOZSVÁRTT.

NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.

IFJ. TILSCH JÁNOS által.

VIII.
P.O. Hungary
75242

Ridendo dicere verum.

Országos Széchenyi Könyvtár

194.526

M.N. MŰZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomtatványgyűjtemény
1923 gy. 269 sz.

I. Rész.

Kedves képiró ur!

Ki tudja, minő alakban fog engemet az utóvilág képzelni, 's ez ismét vagy a' túlságig szép, vagy ferde vonásokkal utódinak lefesteni; nehogy úgy járjak mint Nagy Sándor, Akhilles, Homér, Virgil, Sancho Pansa 's a' t. kiknek arczképükről egy fikarcz nem sok, 's annyi sem jutott hitelesen kezünkbe, e' hiányt mondom, megelőzendő kérem önt, a' mint jelenleg lát e' borozó, pipázó vendégekkel környezett asztal melletti ülésemben legyen szíves engem lerajzolni. De most hevenyében! a' mig reggelizünk, mondom, most józan szemmel, józan kézzel, mert délután, ha homlokom izzad, arczom tarjagi szerjessednek, szemeim könybe lábbadnak, ajkam szárad, nyelvem akadoz, — 's ha önnek is valahogy olly rokon paroxismusa jön, melly miatt apróbbakat pillant, keze nehezedik, ecsetje reszket: bajosan fog a' másolat az eredeti jellemvonásokkal megegyezni, 's így a' képre félek rajta, sem én sem az úr, sem barátim, mi vagy ki akart lenni? soha nem fogunk ráismerni.

Azonban reméllem, hogy ön azon jeles arcfestők egyike, ki mig rajzoland, szótlan faképet, merevedett szobort nem akar belőlem csinálni, hanem a' szemnek, szájnak szabad moz-

dulatit 's a' beszédet, nevetést, 's közbe-közbe az ivást, hogy szívem hajlamit arczomra kicsalhassa — mi az egészen nagy jelentőséget öntend el — önként kikérendi.

Itt vagyok tehát merőben, lássa az úr, egész alcibiadesi ábrázatommal:

Szépen nőtt homlokom — az igaz mondás redőtlen tabellája; szemeim — mellette kezeskedő egy pár csillag; arczvonásim — az őszinteség; beszélő ajkim — hallgatóim figyelmének nyúgpontja; akadatlan nyelvem — dalhangom ezüst csengője; illendő mozdulatokra alkalmas tagjaim, kancsóra 's kardra termett jobbommal együtt minden nézőt, hallót, varázs erővel magán kívül tudnak ragadni; 's az ezekből alakulandó anyagi 's szellemi vegyületben kell az úr mesterségének központosulni.

Ennél többet önnek keze alá szólni, nehogy művészbántás vétkébe essem, tulajdon nagy szemérmességem 's az illedelem — eltílt.

BÁRÓ DEMANX

önmagáról beszélt

kalandori közleménye.

Ezer a' szerencse, mind rám, mind önökre nézve, hogy már kilenczven kilenczedik kiadást ért hősi kalandaim még életben találtak, 's mint saját gyermekeim ámbár sok dirib-darab rongyokból egybeférczelt köntösbe burkolva — úgy, hogy alig ismerhettem reájok — valahára kezembe kerültek, mert holtom után valjon kicsoda támad vala, ki azokat a' szenyből, piszokból kimosdatva, megfésűlve, 's a' csufságból rájuk aggatott róka farkoktól megmentve, mint igaz szeplőtelen származású magzatimat tiszta fehér köntösbe állította volna? Nem hiába, hogy a' könyvgyártók fejérre feketével írnak, mert a' legfényesebb tetteket is homályos borulattal, a' valóságot költeménynyel, 's az igazság patyolatruháját hazug színnel szeretik bemázolni. Ezer a' szerencséje mondom, önöknek, hogy kalandim elbeszélése fülökbe nem idegen csatornán valami hazug szájból, hanem a' tiszta kútfőből szivároghat.

X X X

Világnak lehetne inkább nevezni azon ropant birodalmat, melly az ember lakta földnek kilenczed 's a' föld kerekiségének huszonnyolczad részét teszi — mint országnak, mellynek határin a' forró, fagyos, mérséklett égővek alatt az ál-

áldott nap szakadatlan világít, 's karjai kelet és nyugotba kapaszkodnak, lehellete jéggé fagy, 's lábai narancson, dinnyéken tapodnak; hol, mikor még a' fejedelmi várban singes a' jégcsap, már fejedelme számára a' Taurus Kaukazu hegyein kitárja virágos keblét a' paradicsom, az Oroszhon, nem ország, hová engemet a' velünk játszó fatum örvénye akkor sodrott be, mikor az 1740-diki december Europa hidegebb tájékin dermesztő szerepét különösen játszotta.

Csikorgó tél, csattogó hideg volt, falura, fogadóra vagy valami állásra gondolni sem lehetett; mind e' mellett, mivel már az éhség, fáradtság, sötét éj lovammal együtt legyalázott, mint eltörődött útas, leszállék róla, 's egy a' hóból kiálló aranyos vaskaróhoz megkötém, magamat pedig, egyik oldalamat alá téve 's a' másikkal betakaródzva, a' hópamlagra leterítettem. Szerencsémre az egész éjjel át bundával, derekalylyal, kandalóval, meleg szobával álmodtam; különben egy szál köpenyegben meg kellett volna fagynom. — Reggel majd megölt a' csoda, midőn magamat egy falu melletti temetőben, a' keresztek között, földszint, lovamat pedig melly egyre nyerített, a' torony tetejébe szúrt villám hárítón kántáránál fogva függeni látám. A' falusi parasztok, kiknek a' búbáj, babona, vallásos szertartások, oda hagyák vala a' falut e' rémletes látvány miatt, ha annak természetes okát a' balgatagoknak meg nem magyaráztam volna, —, hogy az nem egyéb, mint a' szünteleni havazás 's a' hirtelen rájött hideg eredménye, melly valamint a' torony tetejéig ért hó felületét jéggé fagyaltatta, úgy a' múlt éjji lanyha szél földszínig megolvasztotta; 's hogy én a' múlt éjjel a' vadon hófuvatagban mihez lovamat kössem, egyebet

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

nem lelheték egy aranyos karófarknál, 's már mi természetesebb, mint az, hogy a' hó rokkantával lovam kantáránál fogva fennakadjon, 's én pedig, a' ki nem voltam felkantározva 's lovamhoz kötve, mind lejjebb szálljak, míg a' hóolvadással éppen földszint értem? — Így tudok e' négy nyüstös ostobákba értő lelket verni, 's a' garbonczásokra szánt átkot 's ütlegeket ügyesen kikerülni. Kitől oktatást vehettek volna, a' culturát tekintve, csak annyiban különbözött tőlünk; hogy amannak fejér gyapju borítá tisztos állat.

Babona, előítélet! két nagy gáncs az előhaladási pálya minden ágában, két szarvas hiba: azzal a' tudatlanok, ezzel a' miveltebbek öklelik fel az útba vezetőket.

Talán örökre oda maradt volna lovam a' tornyon, bádog kakas helyett, ha a' buta népre lett volna bízva levétele; de én, kit szép eszem soha nem hagyott el, kapám pisztolyom 's kantárszárát ellövém. Mire lezuhant Nérom talpra esett 's én pedig hátán termettem, 's mivel szegény az éhségtől 's rontsolódástól szinte ketté szakadt, négy adag szénát sebess futtában a' jövő statioig vele megétettem.

Itt, ne hogy különbözzem a' többi jövő menő utazóktól, nemzeti szokásként egy ló utáni szánat csináltaték, 's míg az megkészült, beültem a' postaházhoz. Egyszerre a' szegekre felaggatott postasípók, a' nélkül, hogy valaki hozzájuk nyult volna, elkezdették a' legvisítóbb trombitahangot magukból harsogtatni. Mire a' rémülésbe jött 's kitudja a' trombitaszóból magoknak mit josló postalegényeket — megmagyarázván, hogy a' mult héti fagyos hangok belőlük most engednek ki — alig tudám eszközre hozni.

Sok fonák vélemények, éjjeli rémülések ki-
maradnának az életből, ha az emberek a' physi-
kát csak meg is nyalintották volna!

Néromat—kit annak emlékére, hogy a' mult
éjjel csillagászi szemlét tartott 's a' toronytetején
nem restelte virasztani:—Uranusnak nevezék—
megkészült szánom eleibe méltatám. Mint midőn
a' czondrás kék ujjasra, a' bocskoros csizmára
teszen szert, úgy rátartá magát Uránusom a' szán
előtt. Csakhogy nem hosszasan ülheték így gyö-
nyörködve bujdokló csillagom faránál, ugyan is
egy utánam iramlott éhes farkas, mellynek fo-
gas csontját kikerülendő lesuppanék szánom fe-
nekére, rajtam átpattanva egyenesen lovam csi-
pőjén termett, 's abba beljebb-beljebb olly jó ét-
vágygyal 's mind addig harapdosott, mig lovam-
ba merőben beette magát. 'S ő így már lovam-
ban, s' lovam őbenne, magam egészen betaka-
ródzva 's egybekuczorodva, érzém még is hogy
csakugyan haladok. Végre felnyitom szemem—'s
ímé! látom, hogy lovam bőre csúszik lefelé fo-
gasimról, ő pedig helyébe felhámozva, felkantá-
rozva szánom előtt lovam helyett szolgálatom-
ban maradott. Nekem se kelle több! felülék gyöt-
rő helyzetemből— így la! nosza neki a' korbács-
csal, vágtam, de vágtam fogasit, ő meg nyar-
galt, de nyargalt sebess farkas futtában, hegyen
völgyen, keresztül kasúl, úgy, hogy néhány pil-
lanat alatt Péterváratt termettem, 's a' fényes
városiak bámultára, kaczagtára a' fejedelmi-lak
előtt divatnál divatosb új equipage-omból ki-
szállottam.

Mit teszen az embernek a' legelső látás 's
megérkezéstől függő tekintete alapját megvetni,
's első megjelenésekor—a' mi egész jövőjére ki-
terjed—maga iránt másokban kedves vagy ked-

vetlen benyomást gerjeszteni, csak az tudja, ki az emberi szívnek gyengéit közelebbről 's mint én annyiszor tapogatta. Egy hebehurgya mozdulat, paraszt gőg, megráगतlan szó'st. örök undorba taszit; ellenben az illedelem, szerény magaviselet, elmés beszéd, nemes rá tartás mind végig üdvezit. Sok kell ahhoz, hogy szeressenek; édes kicsi, hogyha meg akarjuk utáltatni magunkat. Ezen finom tapintatot én mekkora mértékben bírom és bírtam, a' császári udvarnak főrendű emberei, kik farkas vontá szánomból kiemeltek 's a' czárnénak mint híres leventét bemutatnak, tegyenek bizonyosságot. Egyéb hibám, mit gyakran hánytának a' nagy udvarok szememre, nem is volt, hanem hogy mindenkor és mindenütt jelen nem lehettem. —

Europának ez egyik fővárosában a' nemzetiség, csinosbulás, művészet 's általános haladás ügye, természettani, jogtani, hadtani törekvése tengeren, szárazon egy darab idő óta mennyire ment? önöket ezeknek elősorlásával nem untatom; hanem, mi kedélyemet leginkább ingerli, t. i. a' ló tani ebtani, ebtani, ló tani intézeteket nehogy mostani mivel t gavaléro k számából kimaradjak, rendre majd eldarálom.

A' fársángi bálókra, tánczvigalmakra pazarlott 's fényüzésekre szánt költségeket, készüléteket, hol némelly ifiak egészségükről nagy adót fizettek, nincs miért említnem. Sokkal gyöngébb 's mások iránt megelőzőbb nagyobb, hogysem akár ifjainkkal a' szemrehányó botlásokat, akár öregeinkkel, kik már a' bálókra nézve megkoptak, 's a' fársáng rájok nézve megrongyosodott, ványolt korukat éreztetni akarnám. — Hol, mit, mikor, miért 's miképpen kellessen beszélni? az előadó gondolja meg, 's úgy nyissa fel száját a' haszonnal párosult fecsegésre.

X X X

Tapasztalt dolog, hogy az unalom bennünk a' bűn magvát lerakja, a' dologtalanság kikölti, 's a' különbféle mértékletlenség felnöveli; hogy a' nemjónak ezen kártékony hatása meg ne környezze, mivel még a' hadseregnél megürült tisztikarba nem léphettem, fogám magam 's az életet különbféle mulatságokkal kitarkáztam. — — Egy jó reggel, éppen az ablakom alatti tóra vetém szememet, 's látám a' réczéket benne föltonként uszkálni; kapom a' puskámat, 's a' mint nyakra főre rohanok lefelé a' lépcsőken, úgy vágom arczomat a' kőfalba, hogy szemeimből az ütés miatt kipattant szikrák szinte elperzselék szemöldököm. De nekem nem a' kőfallal, hanem a' réczékkel lévén bajom, számba sem vettem a' vilányos ütest, a' tóra siettem. Éppen mikor felfogott puskámat a' réczékre durrantani akarám, vevém észre, hogy sárkánya kovátlan; illy zavart helyzetben, hol a' szerencse egy pillanattól függ, a' lépcsőköni ütődés jutott eszembe 's úgy vágám öklömmel magamat szemközt, hogy a' kirohant szemszikrák puskám serpenyőjét fellobbantották 's mit gondolnak az urak? ez ügyes lövéssel négy két vízi-tyúkon kívül, több mint egy tuczet récze a' víz színén nyujtódzva maradt.

A' leleményes ész tesz, és nem sápit; — így ömlik lélek a' hősi tettekbe!

Más alkalommal elfogyván lőporom, a' méreg evett volna meg, ha szép eszem kezem ügyében nem lett volna. Pezsgett, pezsgett a' tenger récze egy nádastóban 's társaim nagyobb boszúmrá lőszerrel ellátvák szélteben lődözék. De azért ne féltsenek engem édes uraim, úrnéim! volt Demanxnak esze, mert a' szürküledő nappal, mi-

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

dőn a' többiek vadászatja végződött, az enyím kezdődött — t. i. egy jó hosszú spárga végére kötött szalonnadarabot beveték a' tóba, ezt az első récze a' mint bekapá, sík lévén a' falat, keresztül ment rajta; úgy a' másodikon, harmadikon, negyediken 's úgy szinte a' századikon is. S' ez úgy ment mind addig, míg több már nem férhetvén reá, kihuzám a' merő réczékből füzött lánczot 's azt magamon úgy tekerítém körül, mint nagyságtok szép nyakok körül a' keleti gyöngyöket. A' fogoly de eleven réczék sem vették a' dolgot tréfára, nosza neki! nagy hápogások között velem együtt felrepültek 's vittek vittek rémítő magasságban 's talán a' fekete tengerig meg sem állnak vala, ha nem tudám légi előfogatomat kényelmemre kormányozni. De nem kell engem mint mondám, féltetni! ugyan is, a' mint a' főváros felé közeledénk, tekertem, facsartam a' réczék nyakát egymásra, 's csak annyit hagyék életben, a' hánynak evezésével egész Pétervár bámultára lakom eleibe leszállhaték.

E' gömbölyü világ tágas teremében nincs olly hitvány eszköz, 's alávaló műszer, mellyre az embernek egy forgó esztendő alatt legalább egyszer szüksége ne lenne. Ki gondolta volna, hogy egy parányi szalonna annyi hasznót hajtson 's egy vékony spárga ekkora embert, mint én a' légbe repítsen? Többet ésszel, mint erővel, vadász uraimék! kik mázsánként vesztegetitek a' lőport és serétet, 's a' vadakat latonként hozzatok. —

Egykor még furcsább kalandom történt a' moszkvai rengetegbeni vadászaton. Egy gyönyörű fekete rókát — megakarván bőrét az egybe-lyukgatástól menteni — serét helyett a' töltést lefojtott szeggel olly ügyesen célba vettem, hogy

farka fegyverem csattanására végénél fogva egy bükkfához szegződött. Aztán orra czimpájánál a' bőrt meghasítván, addig legyezgetém fel 's alá korbácsommal, míg csakugyan bőréből kivonván, pompás bundáját nekem hagyá. — El ne felejtse, élted meghagyám! kiálték utána, hogy vele kibéküljek. — Meg, felelé keservesen, miután drága ékességemtől megfosztottál; meghagyád éltemet a' szenvedésre, szívemet a' bánatra, szemeim a' sirásra, hogy szorítson rá valaha az éhség már a' kutyának sem kellő husom meg evésére.

Illy szemrehányó átok szállong azokra, kik az ártatlanoktól a' természet főkincsét elrabolják!

Ugyan ott a' moszkvai vadonban egy ropant szarvast, velem éppen szembe jövőt lóporom már elfogyván, óngolyók helyett még tavaly nyártól óta tarisznyám fenekén hevert cseresnye maggal úgy homlokba lövék, hogy csak amúgy szédelegve tántorgott a' sűrűbe. Után iramodám, — de mivel nem minden szédülés halálos, drága vadom szemem előtt elillantott.

Ha valaha, most kell már önöket rábeszélnem a' velem történt kaland elhívására. Csak képzeljék: három év múlva ugyan azon erdőben vadászánk, csengett a' vadon, a' visszhang nem győzött bögéssel, ébredt minden puskás a' kopó zenére. — Nagy vadnak kell lenni! inték társaimnak a' hajtás közben. A' recsegés ropogás a' sűrűn mind közelebb csörtete felém, lélekzetem az örömtől akadozott, keskeny volt szívem hangos dobogásának mellem ürege, jobb szememet szinte kinéztem odvából; — hát egyszer állatra-é vagy fára? magam sem tudám, — már akármit ad isten! fegyverem elduzzant, oda szaladék 's mi volt a' lezuhant állat? Az én régi

szarvasom, mellynek nagyobb csodámra, a' homlokába lőtt cseresnyemag szép fát vetett szarvai közé, még pedig ért gyümölcsössel teledes telet. Szedtünk a' mit szedtünk a' cseresnyéből, de a' szépit javát fástól meghagyván a' szarvasal együtt győzelmi szekeren nagy ünnepély, pompa 's örömjaj között vadász-kisérettől környezve az udvar számára bévítettük. — E' ritka látványra a' város népe felestdől savóstúl mind egybe sereglett, 's hogy a' nagy csodálkozás és bámészat ezeknek meg ne ártana, czárné főorvosának javaslatára az egész moszkvai helytartóságot beparancsolta, hogy a' városiaknak segítsenek bámolni. A' szarvast pedig szekerestől fástól egy arra készített 's borszeszszel megtöltött üvegbe méltóztatott záratni kegyelmesen, hogy évezredek múlva is látható legyen, ha csak a' *Kreml* császári palotát valami égi vész, vagy földi istennyila tüzzel vassal le nem rombolandja.

NB. Azt nem is mondtam, miként a' triumphalis szekér eleibe, hogy a' városbai menet merő vadászilag essék meg, kopókat fogattunk, mellyeknek mint elnöke, az én *bokrászom* gyeplőn vitte szerepét 's hatvan nyolczad magával ő is a' borszeszben prüsszenté ki szemem láttára, még pedig alólcsapó buborékban az utolsó szuszszanást.

Kutyát üvegbe, szabad embert udvarba bemargaritrozni, annyi, mint valakit agyon becsülni. —

x x x

Casus ubique valet, semper tibi pendeat hamus,
Quo minime reris, gurgite piscis erit.

A' halász a' horgot mindig készen tartsa,
Mert nem vélt örvényben akad rá a' harsa.

Ha e' négy sort egybe sodrom 's felgom-bolygatom, ez a' kis csomó válik belőle: "*eszed-en légy!*" 'S ha e' megavasadt elvem nem lesz vala mindenkor kezem ügyében, ugyan mit miveltem volna fegyvertelen állásomban egy velem szembe szökött dühös farkassal? — Egy gyáva, kit egér czinczogásra is tör a' nyavalya, jajgatott, bőgött, ordított volna 's halála előtt meghal vala, a' borzasztó jelenéstől: én meg jobbomat torkába döfém, melly bele haladt egész lapoczkámig, 's olly közelről nézénk farkas szemet egymással, hogy orrunk között alig volt egy fricska köz; ekkor szélgödrén kihaladván kezem, farkánál fogva, mint a' keztyűt kifordítám, 's földre zúzva ott hagyám a' vérzettet.

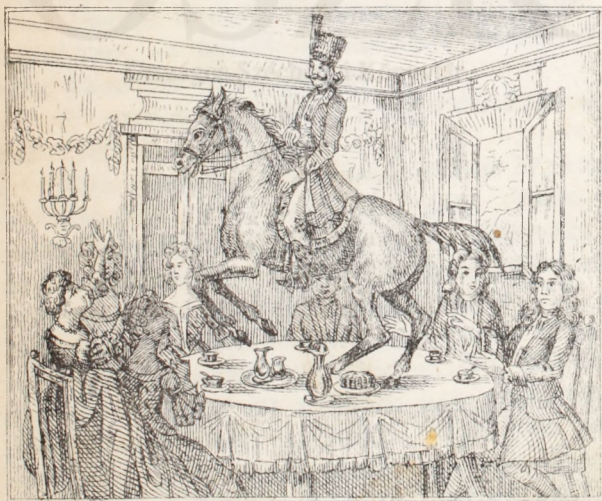
Vadász, tengerész és a' harczfi soha magát a' szája-hültekkel gondolomra ne bízza; eszén legyen mind a' három; lélek-éberség vezesse karjait, kísérje lépteit, ha amaz a' hajtáskor, ez a' habokban, 's utólsó a' csatában hírkalászbokból font koszorút akar aratni!

A' szerencse bolondok gyámnoka; a' hősi tett vitézek tulajdona! —

Más úttal éppen Szmolenszkben köpenyegem borítám egy velem szembe jött dühös ebre, melly míg abból kibonyolodott, elillanék. Legényemmel haza hozatott öltönyömet többiim közé akasztám; de mekkora csoda fogott el? midőn legényem rémülve: — nagysás uram! nagysás uram! édes álmomból fölrikolta. „Nó, hát mi baj? kérdém — Uram itt a' bajok baja, oda vagyunk! A' ruhatárban olly czivódás, tépelődés marakodás van, hogy nagysádnak tán egy darab rongya sem marad épségben! — Ezzel szét reped a' gardderobe, kirohannak a' köntösök 's a' terem kellős közepében pofon ütött kalapom kal-

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

pagomat, frakkom mentémet, hosentragerem övemet, pantallonom szíjas nadrágomat, a' topán sarkantyus csizmámat, idegen formaruhám nemzeti köntösömet mind összetépte marta, 's az utolsó suj—sujtás darabig szétrombolta.

Értse a' ki értheti, én a' veszedelmes dühögés magyarázatjába nem keveredem.

Hogy bokrászom bemumiáztatott a' mint említém, helyébe vezérnek *dobos* kopómat léptettem. De csak hamar megadta árát előljáróságának 's pedig keservesen. Másnap ugyan is a' mint a' szmolenszki cserébe kimenénk vadászni, egy veszedelmes nyúl vagy miféle vad akad a' hajtásba; üzték, kergették, forgatták kopóim reggeltől egész sötét estéig, a' nélkül, hogy lövésre jött volna a' búbajos állat. Horpaszon, meredt lábakkal térének vissza kifáradt kopóink, egyedül maga a' dobos nem tágitott a' hajtáson, viradtig éhen, szomjan egyre zaklatta a' felkapott vadat. — Másnap hajnalban magunk is kopóink is a' mind merőben tartott hajtáshoz csatlakozánk. Ismét beállott a' csaholás, üzés, kergetés, forgatás, 's tartott mind addig, míg szürkületkor ebestől kutyástól a' nélkül hogy az ördögös állatot láthattuk volna kifáradánk 's a' hajtásból mindnyájan kidőlénk. Egyes egyedül nem a' dobos. Mert ő árkon bokron, ungon berken keresztül a' sűrű sötétség daczára szakadatlan hajtott, míg valahára éppen mikor pitymallott, felénk veré a' tanyára az ördögös nem tudom mit; felkapom a' puskám, mérgemben rátüzelek, 's felfordul ez a' Klimius komám országában termett csodafajzat. Csak gondolják el nagyságtok! nyúl volt az átkozott, de nyolczlábú nyúl, hátán, hasán négy négygyel ellátva; melly ha megunta a' futást, alsó lábaival fordult

a' felsőkre, 's viszont ha ezek fáradtak amazokra, 's ez harmad napig mind így ment, míg belőle ezen tátos szellőt puskám roppanásával ki nem szoritám.

Gyakran kirándult a' vadászatra 's most szinte jelen volt egy tréfás kaluger a' vadak szenvedélyes üld- de kegyes lódözője. A' mit meglátott, meg volt nézve, de ritkán el is löve. Ő mindenbe be tudta a' moralt szőni, fonni; csak hová igazán kelle, nem. Itt midőn a' nyolczlábú nyulról rögtönöző papolásra felszólítám, azt mondá: sok izgágát okoz egy két rendbeli lábú nyúl a' hajtásban; hát még a kétnyelvű fondor ember 's a' két tollú, két lelkisméretű pergyártó mennyi zavart nem csinál az emberi társaságban?

Mig a' nyúlat az egész vadász testület nézdegelte, csodálta, az alatt előczammogott az én classikus kopóm is, de olly megtörpült alakban, hogy alig tudék reáismerni. Hogy nem nó! mikor egész térdig elkopott a' futásban mind a' két lába. — Szegény dobos, monda felé a' kaluger, te éppen úgy jártál, mint egy török irnok Pekkingben. Ő addig rajzolgatta, irogatta a' sok karakallákból álló chinai betüket, mig könyökig elkopott a' jobb keze. A' csonka irnoknak az akkori szultán kegyelmesen megengedte, hogy egész birodalmában szabadon koldulhasson; neked pedig tudom szives lesz b. Demanx ur megengedni, hogy mint bénult kutya, csak borzvadászatra mehess, 's a' mellett minden cziherben szabadon ugathass. — A' javaslat egybehangzó szózattal elfogadtatott, dobos kopómnak maga részéről azon hozzá mellékelte kérelmével, — vennék neki egy négy űvegű oculárt, hogy mostani sebess kutya-futtában nagyon elgyengült szemei, a' bokrok, tövissek szurásai ellen legyenek általa oltalmasit-

va. Könyörgő levele sikerült, de nagyobb bajára, mert az óta a' borzat is ökörnek látván nem meri megtámadni.

Sokunk orráról kellne levenni a' pápaszemet, hogy láthatnók meg: miszerint csak bokor az, mit a' szemünk előtti kápráztató köd tömérdek baobabfának képzelte!

x x x

Eb hinné — másokat kizárva — de én soha sem, ha saját szemeimmel nem láttam volna, a' mi egyszer velünk a' Riga melletti vadászáton történt, 's miről hogy önök meggyőződjenek, ime! tessék akkori szavok bevehető kalandortársimnak bizonyítványaikat elolvasni.

„Mí, neveinket saját körmeinkkel alább leirttak, bizonyítunk arról, hogy 1741-ben, aug. 24-kén, a' vadászat országszertei beállásakor magas tiszteletű b. Demanx úr vezérlete alatt, a' rigai cziherben midőn együtt vadásznánk, a' fenn tisztelt kalandor úrnak lantos nevű solo kopója nyúlra bökkenvén, egy darab ideig, minthogy velünk több kutya nem is volt, soló solissimo hajtott: de pillanat alatt a' czevere vinnyogásokkal megsziporodott 's kiczifrázott vastag kopóhang, hogy e' tüneményes dolgot vennők méltó szemügyre, mindnyájunkat figyelemre gerjesztett. Rövid idő múlva azonban fejtve lett a' talány. Mert valamint a' nyúl sebess futtában, úgy a' kopó is megkölyközött; az anyakopó űzte az anyanyúlat, a' kölykök a' süldőket; a' vén kopó csaholgatott, az ifjak nyafogtak, 's e' volt oka a' bassusba négy discanttal vágó megsziporodott ritka csehe-zenének. Miről bizonyítunk a' fennirtt helyen, évben és napon. Drotovszky, Gyolcsiczky, Vásznoszki, Kendevszki és Ablakanszki.

(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.) Tábori tiszttek.“

Ha ennyi hiteles tanúk bizonyítását nagysádtok még is kétségbe hozandnák is, abban remélem, nem fognak kétkedni, hogy ez, minden hitelessége mellett így nem történt volna is: de legalább a' világban úgy kellene történni, hogy a' vénnek véneket, ifjak ifjakat hajhásszanak 's magokkal hasonlókkal részeskedjenek, mert nincs előttem undorabb; mint mikor

A' tavasz és fagyos tél
Eskű mellett egybe kél.

X X X

Soha olyan rendes dolgot! mint egykor Algir nevű vizslámmal a' Nárva melletti cserében történt. Vizslám az agyonlövésig szeszélyes volt, jó kedvében a' szúnyogot puskavégre kerítette, 's ha megmakacsult, az afrikai orkán sem tudta vele a' vadat megállatni. Én tüzes természetű lévén, ebemnek ezen hol kiapadó hol kidagadó tulságait tovább nem tűrhethvén, a' nélkül hogy a' eséréből haza füttyentettem volna, tőle megszökém. — Éppen lőszereimet hányám vetém le magamról, midőn egy udvarnok a' czárné engem alezredessé kinevező kéziratával szobámba toppan. Örömömnek lánghevében én is úgy kicsipém magamat, hogy az egész orosz világ karcsú vitézeinek mintája lehettem volna, 's így a' felségnek magas kegyét megköszönendő, az udvarba sieték.

Már messzire csengett bongott a' fényes vendégek harsány kaczaja, kik a' czári udvarban örömjaj, hangászat, zene közt lakmároztak. — Egy festett korlátú tágas pályatéren nyargaló szilaj ménre, melly tiz—tizenkét ölnyire szökött rúgott, nyerítve tombolva szinte a' csilla-

gokba ágaskodott, vala az egész szájongó tömeg szeme függesztve. Nem volt ember, ki feléje csak közelíteni is merészelt volna; vérben forgó szemei a' nézőket földre teríték; kitágult orrlyukai a' franczia lovászokat, mint szegény néhai nagyapám a' tobákat, hol felszippanthák, hol kifútták. E' közben a' mint a' czárné engemet magához közelgőt megpillanta, rózsamosolyban fürdött ajkait e' szókra nyitá meg: „Éppen jókor érkezett Herr von Demanx, itt várja egy új kaland, látja ön ama tűzében tajtékzó 's minden erő ellen daczoló mént? ezer rubel mellett fog e' büszke arab önnek birtokába jutni, ha féketlen dühének huszár módra parancsoland“. E' seiyem szavak után hódoló tiszteletemet a' czárné kicsi kezére csókolván, a' tizenkét üles korláton átpattanni, a' sárkánytól fajzottnak serényébe kapaszkodni 's hátán teremni egy pillanat munkája volt. 'S hogy kalandom annál érdekesebb legyen! a' theas asztal közepére ugrattam, annak chinai porcellánból, arany ezüst edényekből alakult sikátorain végig meg végig vágtattam, a' nélkül, hogy lovam lába egy kávé kanált is megbillentett volna. — A' régi Roma fejedelmeinek magasztalt triumphusai e' merényimért rám halmozott dicséreteknek csak árnyékai lehettek.

Mondhatni, hogy tizennégy nap csak a' lovaglásban tölt el. Leginkább pedig a' csiklandá a' czárné magas kedvét, midőn az orosz huszárokat lovastól, csákóستól, forgóستól sárkányommal — mert tűzéről így neveztem — keresztül ugorgattam.

Tizennégy nap múlva visszanyerített kedvem az én szenvedélyes időzésemre, melly engem űzve űzött a' Narva mellé vadászni. De szinte megölt a' csoda, midőn vizslámat szintén ugyan

a' helytől, hol két héttel ezelőtt elmaradva, egy bokor fogoly elállásában hasalni látám. Jelszavamra rájok bukkant 's a' felsurrantakból mint egy kilenczet lesózáék. De minthogy tizennégy nap alatt álló helyükből meg nem mozdultak, olly hitványok voltak, toll és hörnél egyebet rajtok nem volt mit látni. Vizslám hasonlólag szinte ketté szakadt. — — Hogy nem nó! ilyen szeszélyes dögöt, mint az én Algirom volt még meg is gondolni. Szóról szóra úgy tett, mint némelly nagy énekesek vagy hangászok és—és a' nagy boriszákok; ezeknek is ha kedvök nincs, a' világ kérelmével sem lehetne rávenni egy kurta vonításra: de ha szeszélyök utól éri „non missura cutem nisi plena cruoris hirudo“ telides teli, 's agyon dúdolják magokat.

X X X

Háború volt. De nem soká tartott, mert a' hol én voltam, ott nincs idő hosszan ábrándozni. Törni, szakadni kell ott a' dolog kimenetelének! — Éppen hol Péter czárt taníták a' Svecusok a' Pruth mellett harczolni, ott állánk vala meg egy kurta de tanuságos leczkét adni az ellenségnek: hogyan kell ellenségnek orosz tábor előtt hátrálni! Az ellenfél önként nyitá az utat sergünknek a' diadalra; mi pedig kardunkkal nyestünk nekik más utat a' más világra. Hogy ömlött sárkányom, karom kardom 's ezredem előtt az embervér? nem mondom — mert borostyánunk, ha saját kezünkkel illetjük hervad! — Aztán a' szerénységnek amaz katonaszabályát talán csak tudja, kinek a' csatatéren valaha szerencséje volt izzadni:

Altiszteknek, elég fáradság 's puszkapor,
Föbbeké az érdem 's a' tömjén mindenkor!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Elöttem sok szánandó a' világon; de hogy a' szegény kevélyt, gazdag fösvényt, vén szerelmest, ezeket az ég undorait, az egyenetlen házasságban kínlódó hymennek mammonnak 's nexusnak nyomorékait, főkép hol nagy a' seb, 's jajgatni nem szabad, — 's a' tekintély önkéntes martyrjait elhallgassam; leginkább azokat sajnálom: kikkel az igazat nem lehet elhitetni. 'S ezeket méltán lehet sajnálni, mint szellemi vak-ságban sinylődőket! Én mivel nem egy könnyen hiszem, hogy kalandim olvasói, vagy hallgatói között csak egy is találkozniék olly szerencsétlen, ki a' kétkedés miatt szánakozásom tárgya lehetne, csodálatos tettem elszavallásában tovább haladok.

Bizony magam sem tudom már a' sok közül, melyikben, de tudom, hogy a' török elleni háborúban ki akarván az ellenség várban állását, erejét, puhatolni — mivel a' végre alkalmas kémet nem kaphatánk, ágyúnk eleibe állván 50 fontos golyó által magam a' vár felé lövetém. Azonban iszonyu haladtamban eszembe jut: hiszen ha a' várba egyedül én leszottyanok, engem a' törökök úgy széllyeltépnek, hogy még a' kis körmire sem jut belőlem annyi dézmadisznónak. Illy töprenkedésemben éppen a' vár fokán ásitó ágyú tüzes gyomrából felém visított egy bomba, mely mielőtt megtisztelne, rögtön conferentiát tarték magammal a' léghen. Aztán meg kapám a' bombát, 's annak rémitőleg taszító ereje két másod percz alatt miden sérelem nélkül jó messzi fekvő táborom közepére szökkentett. — A' harcz népek e' látványra támadt örömrivallása között harsányon kiáltá a' general: — Szerencséje mon-

sieur! — Még pedig nagy! felelék én, — de a' nagy szerencséhez nagy lélek 's nagy ész is kell ám; különben bele kábúl az ember. — Egy gyáva teremtés napokig sem tudta volna magát a' légben elszánni: tovább-e vagy vissza? mi nálam egy percz munkája volt. — Mikor a' vész orunk előtt, nem tanácsos Fabiusnak lenni!

Mennyit szenvedtem ez előtt az aranyérben, tábori orvosunk megmondhatója, ki engem e' kország ellen évek alatt szüntelen labdacsokkal éltetett, azóta pedig e' nyavalyámnak — jó órában legyen mondva — semmi jelét nem érzem. 'S becsületemre merem fogadni, hogy ezen fenn említett különben olly rövid gyódmód vagy tábori labdacs nem csak a' közönséges, de a' halálos hemorrhaison is túl teendi.

Más nap mint vad méhek, a' törökök kizúdtak a' várból, kik ellen mint altábornok vezetésem most csapatomat. A —rajta! szóra innen is túl is véres csata keletkezett. Bömböltek az ágyuk; ropogtak a' kartácsok; a' villogó kard markolatja kezünkben megsíkkult a' kezünkben könyökünkig lecsorgó vértől, 's mint megrázott körtély hullottak a' kopasz nyakakról leapritott törökfejek. Én mivel minden inkább mint mindennapi ember, hogy magas vágyaim kielégítsem, neki vágattam egy fényesen öltözött basának. De az, mig én egy veszélyes süppedéken áthattottam, elillant. Nem is csoda; ha öl szélességű fenéktelen iszapnak, mellynek ő túl partján volt, neki rugaszkodtam sárkányommal, de sokallván a' salto mortalét, annak fele útjából, kantárom billentésére az innenső partra visszaugrott. Másodszor is neki szöktettem; de nagy lévén a' távolság, midőn a' vész torkába csak nem bele süllyednék, magamat czopfomnál, térdeim-

mel szorított lovamat derekánál fogva, mind addig tartám a' mocsár felületén, míg sárkányom annak mindennek bámulatára túl partjára szök-
kent 's nagyot nyerített. — Más, kétségbe esve ezen dibdáb akadályt nagy bajnak mondotta volna, pedig az nem baj, mit egy ember eligazíthat. Ember a' talpán, ki mind anyagi mind szellemi rendületekben önállólag magába tud fogódzni.

Mivel már a' basának se híre, se pora nem volt, szomszjas lovamat egy a' tó melletti csorgónak neki állítám. Azonban alig nyelé le az első kortyot; hallám, hogy hátam megett egy ágyú bomba elnyargalt. De mivel semmi bajom nem volt vele, ezen tábori fütytyentésre nem is ügyeltem. Óranegyedek, órák töltek el, 's az én lovam mind folyvást ivott. — Hová fér? — gondolám. Ekkor hátra tekinték. Hát az én lovamnak sem dereka sem hátúlja 's én nyergemnek, lovamnak csak megmaradott elején ülék. Ivott vala biz az, egész álló estig, vagy még tovább is 's tán még most... Azonban elsodrott derekát nem engedé az idő hozzá illesztnem. Egy fegyveres csapat, a' nélkül hogy kard vagy pisztolyra hívott volna, reám ütött, reám rohant 's mint szokták mondani: sok lúd disznót győz! Végre ezen szurony, kardok, puskák között, mondhatom szoros karéban izzadva, megadám magamat. 'S mint foglyot a' fényes kapu urához elkísértek Lettem volna ekkor azon bolondok egyike, kik magokat minden csekélységért elvesztik; kedvemre válogathattam volna a' halálban: de hála az égnek! nem lévén szívem megromolva, eszem megkásásodva, szerettem az életet 's lelkesitém magamat Aeneasnak rontsolt társaihoz mondott szavaival: *Vosmet rebus servate secundis!*

Tartsd magad jobb időkre;

Nem tart ez így örökre!

Rab lettem, de hát azért kinek mi baja vele? A' szultánok kertjében három ezer kosár méhet örzöttem. Reggelenként mintegy 12 milliom méhet hajtottam ki a' narancs erdőre, 's estve mind egy lábíg megszámlálva kellett kosarakba visszakisérni. Egy hajnalban a' mézes nép között nagy zsörtölődést hallok, oda vetém szemem, hát egy tolvaj medve két felborongatott köpüből a' méheket gyűjteményökkal együtt mind felreggelizte, 's már szinte a' harmadik kas száján próbálgatá étvágyát, midőn szekerczémmel úgy nyálám odalba 's osztán öklömmel fültöven a' maczkót, hogy az élet mindjárt kiszusszant belőle. — Fejem veszése alatt lévén minden kosár kezem alá adva, egyért csak megtudtam volna lakolni; de két kosárért honnan lehetende két fejet teremtenem? — Minthogy ész dolgában soha másra nem szorultam; most villant még valami fejemben. A' deszkázatra szegzett medvének hasán egy kerekded lyukat vágtam, mellyen a' még emésztetbe nem ment méhek örömben vígan dongva, zongorázva úgy repkedtek ki 's bé, mintha örökké benne laktak volna. A' hét háznép összezsapván a' gazdaságot, olly sikerrel dolgoztak, hogy, ha a' többi méhek leölés-kor egy egy veder mézet, ezek éppen négyet valának eresztendő.

Az ilyen vad medvének könnyű parancsolni, de a' félig meddig szelidültnek gyomrából az elnyelt néhány milliom méheket csak a' Schwarz Bertold persvasiojával lehetne régi kosarukba visszafüstölteni. — — Szegény lengyelek!

Két hét múlva ismét meglátogatott egy ügyes maczkó, 's többszöri elűzetése után elég szemte-

len volt méhesemet több ízben, de már hadilábon megháborgatni. Ám de ezen még szebben kikapék! — Estve egy szekérrudat végtől végig bekentem mézzel, magam pedig lesbe állék nyálank, vendégem vacsorára várandó. Éjfélután csörtetést hallék, melly mind közelebb közelebb, éppen a' szekérnek irányzódott. Ő volt. Alig nyalintá meg a' mézes rudat, falni kezdette 's azt mind addig nyalta szopta beljebb beljebb, míg annak vékony vége rajta keresztül menván, éppen szélhajtó gödrén kiütődött; én is ízibe a' kapott szeget a' rúd végibe ütém, 's ezzel felnyársalt vendégemnek csendes jóéjszakát mondván, viradtig a' szekeren jót aludtam. —

Reggel a' szultán szokásaként köröskörül a' kertet megjárván, fényes kíséretével ezúttal a' méhest is megtisztelte. A' furcsa látvány a' nagy urat olly jóízű hahotálásra fakasztá, hogy szabadságomat magas kegyéből töstént visszanyerém.

Tudni a' szívthurjait mikor, hol? piano vagy forte; allegro vagy andante érinteni; kitanúlhatlan mesterség. Kitünőleg hatás ez a' szultánok szívére, kik egy alkalmasan elsült tréféért, megtetszett léhaságért, vagy éppen csúszó hizelgésért országokat osztogatnak; egy igazmondásért pedig sinórt a' nyakadra!

X X X

Gazdag jutalommal térék meg a' moszka hátrókra, hol teremtmének a' megszabadításért hálát adandó, éppen húsvét innepén egy orosz templomba tértem be. Itt a' buzgólkodó népénekét valami még övéknél is csodásabb hangok úgy megzavarták, hogy az egész néptömeg nyakra főre tódult ki a' szentegyházból. Én, ki a' moszkanyelvét már jól értém, csak hamar helyre ho-

zám a' nép zavarodását, megmagyarázván t. i. hogy az semmi egyéb, mint a' mult télen karácsonkor, újévkor elhangzott énekek, mellyek az akkori hideg miatt megfagyván, most a' lenge zefirekre ki kezdenek engedni, 's hogy kárba nem mennének, a' húsvéti hangok közé látá illőbbnek vegyűlni.

Ez ekkor, mint később hallám, az egész orosz birodalomban így történt minden más egyházakkal is, azért azon indítványba hozott udvari terv, miszerint minden orosz templomban orgonák léteznének, az egész birodalomban megsemmisült.

Vadonban nőtt organumokba későbbre fog a' humanitás orgonájának szelídebb hangja behatni!

X X X

Pétervárra érkeztemre a' czárné főtábornoknak nevezett ki, 's rakásra halmozott érdemeimért annyi rendszalagokkal jutalmazott, hogy a' legrongyosabb koldusnak sincs annyi fólt harmincz éves czondráján. Más ember annyi méltánylásokra magán kívül lett volna örömében, én meg minél feljebb léptettek; annál inkább féltem a' leeséstől. Azért, nehogy valahogy oda jussak végtére, hol a' kéneső is megfagy, nem csak a' mostoha földet, hanem a' száraz földet is elhagyni szándékoztam. — Nagy okosság akkor odább állni, mikor szerencsénk legszebben virágzik. Nehéz végbevinni, hogy mindétig ohajtva karoljanak; könnyebb százszor elérni, hogy oldalba rugjanak.

X X X

Mi az ember? egy szellemmel megtöltött anyagi lapta, mellyel a' szerencse, idő, búbánat, öröm, kedvére hajgálódzik. Engem is mint göm-

bölyű mozgonyt 's könnyű laptát, a' körülmények vágyai szárnyain a' sík tenger felé repítettek. Útamban egy görbe betűt tevék Kaczajfalva felé, szüléimet meglátogatandó. 'S oh! minő tarka képzetek lepik meg az embert, midőn édes érzetek környezik kedélyét, midőn hazáját tiz, húsz évek mulva megláthatja! minő varázs eszmék keletkeznek szívében, midőn az atyai háztáj, hol az ártatlan örömek néha napján szánatlatlan, vetetlen termettek fel, előtte megvillan! Meg volt előtte házunknak még a' nagy nyárfa, mellynek tetejére olly könnyen felpattantam; meg a' vén hárs, mellynek ágain hintáztam; meg a' szép halastó, mellyen keresztül- kasul uszkáltam; meg volt mindenek felett az az édes anyai kebel, mellynek nyugalmat harmatozó melegében az örömnök legtisztább cseppjeit csészébe szedgetve szörcsöltem. Sok, sok marasztott engem otthon, de a' sík tengerre még többek ketsegtének. Menjek? ne menjek? alig tudám magam elhatározni. Erősen hatott kedélyemre az az igaz mondás:

Mágnes erővel húz a' honi tűz füstje,

Nem ér azzal más föld aranya, ezüstje;

A' lapon a' jég közt talál édességet

Nem cserél hazát az, kit a' hó nap éget!

Erősben sarkalt még is a' menésre ez az ellenállhatlan belöszton: a' nagy 's válogató éznek, nagy és válogató a' gyomrais, mellyet hamarabb jól tarthatni a' nagy világban látás-halás- tapasztalással, mint otthon a' mindennapiság sovány eledelével. Azért *dictum!* *factum!* szülőim mágnes karjai közül kibontakozván, Pesten, Bécsen 's a' Némethon városain keresztül Londonig meg sem állottam. Világ, egy egész

világ, nem város tűnt előmbe, midőn London fénye, ékessége 's épületeinek tömérdeksége szemeim kápráztatta. Nincs tele verve egy egy tonna hollandus heringgel, a' milly sűrűn állott éppen a' király nevenapját üdvezlendő néptömeg a' piacon, melly midőn a' királyi-lak felé kezdett vonulni, azt gondolám hogy ama véghanra:— keljetek fel halottak! jertek az ítéletre! az egész porrá vált világ megelevenült embereivel, koporsójából bontakozik. Hogy e' népcsoport között lélektelen el ne lapulnék, mint csend kereső vándor, egy nagy tágtorkú ágyúba bele feküdtem, a' királyi palota előtt megzendült hangversenyt onnan hallgatandó. Vége levén a' hangászatnak éppen tizenkettőt vert az óra, midőn az ágyúk kisüttettek, 's engem a' talpamnál fellobbant lőpor egész generalisi formaruhámban egyenesen a' sík tenger felé — hová csakugyan rég vágytam — a' légbe repített, 's egy a' jeges tenger közelében czethalászó angol hajó vitorlájába bele lapított. A' tengerészek bámulatára én egész lélekéberséggel az ormozatra pattanék 's a' velem szemközt jövő kapitányt udvariasan köszöntöttem. Ez minden hidegvérűsége mellett meghökkenve, e' három kérdést gördíté előmbe: — honnan? hová? 's miért! — Mire azonnal feleltem. — Egy ágyúból; a' nagy világba; tapasztalásért! Hamilton — ez vala neve a' főnöknek, zavarodva folytatá: Ön vagy ördög—vagy b. Demanx? — Az utolsó, szolgálatjára—mondék nyugodtan. — De hát a' légből cseppentle, mint Leviathan, vagy a' lidércz tojá hajóm vitorlájába? — Már mondtam, hogy egy ágyúból jövök vagy jövettettem. 'S miután londoni kalandomat elbeszélém, egészen más arcot váltva szinte agyonbecsülő szerepet játszott irántam. Ön tehát, mon-

dá, azon világszerte híres vitéz, kinek már harmincznegyedik kiadást ért életét, melly most is—nézzesze—asztalomon fekszik, színtannyiszor olvasom. Ön azon híres kalandor, kinek ölelésében szerencsés, 's ide-vetődésében szemtanú lehettem. Ennélfogva nem költemény, hanem valóságos költemény mind az, mit önről a' bámuló világ mind eddig csak félhittel olvasgatott.

Bővebb együttléssel 's személyes esmeretség után neki indultunk a' jég-szigeteknek, hol egy pár szinte ökörnagyságu körmös medve éles tapogatásokkal tevé a' szépet egy másnak. Alig pillantám meg a' pár fehér szörnyeteget, azonnal puskát fogva, dereglyére szállék, a' körmös fickókkal ismeretséget kötendő. Eleget untattak, rémítettek az ángolok, kértek e' veszélyes merény felhagyásáért; hogy így 's amúgy életem kockáztatom, ha feléjük csak közelítek is, hát-ha még reájok találok lőni!— de lóvagyamat 's ebbeli szenvedélyemet semmi vész a' világon nem fékezheté. Azért oda jutván, közökbe lövék, mire az egyik szaladásnak vette a' dolgot, 's a' másik töstént felfordult, én pedig hevenyében bőréből kifordítám, 's hogy a' puskacsattanásra felém közelgő medvecsóport szét ne szaggatna, bundáját azon nyersen magamra vevém, melly a' dermesztő hideg miatt úgy hozzám fagyott, hogy a' medvékkel játszás, ugrálás, pofonnyalás közben rajtam meg sem mozdult. Midőn, mint idegen bűzű vendéget körülszagláltak, magam is, hogy ne ismerjenek, farkok közelében viszonzám a' tisztelkedést. Tudtam is már jó-részt mindent, mit egy novitius medvének tudni kell; de még is fáztam 's hevültem, midőn a' jég-sziklákat velök másznom vagy *solo* de olyan forte vagy fortissimo con timpano kellett mormolnom.

Hajh! gondolám magamban, így megy ez a szárazon is. Sok embert a' társaságokba csak köntöse avatott be. Csak látszik annak, 's olylyannak, millyennek kellene lennie; de minek valóban kell, nem tud lenni. Én is tudtam már medveül járni, öltözni 's velök egyberöföfenni, de egynehány medve hajlongáson kívül, medveül sem gondolkozni sem okoskodni nem tudtam.

De mi közöm nekem a' szárazföldiekkel? most az itt a' kérdés: a' fene vadak közül hogy tudjak megmenekedni. Illy töprenkedésemben eszembe jutta egy öreg vadásznak, ki az apám házánál a' pipázó, kártyázó, borozó casinonak elnöke volt, rám nézve most egy igen hatás tanácsa. Azt monda az öreg: A' medve lapoczkája között van egy ér, mellyet ha ügyesen megszúrnak; azon mind elfoly a' sérült állat vére. Ezt akkor, mint az öregek szavát szokták venni, csak regének tartottam, de jelenleg jónak láttam megpróbálni, 's ime annyira sikerült, hogy 24 óra alatt, a' nélkül, hogy a' nálam levő gyilkot egy is észre vette volna, nyolczvankilencz medve nyujtozott el a' jégsziklákon.

Keblünkbe fogadott ellentől, házi tolvajtól, házi gyilkostól, de kivált az álnok hizelegve incselkedőktől, mivel mi magunkat nem menthetjük: ments meg uram, minket!

Bezzeg a... de bezzeg sajttal jól nem lakunk. Én is ekkora bőségben úgy állék mint Tantalus a' tele kád mellett. Sem egy falat hús éhségemet, sem egy csepp víz szomjamat nem enyhíthette; azért orrba ütém magam, mint az eszkimók, hogy pálinka helyett egy kortyot nyelhessek kicsordult véreimből. Más nap azon módon, mint voltam, rám fagyott medvegálamban, de reglyére ülék, az ángoloknak hogy még élek tud-

tokra adandó. De velök még inkább meggyült a' bajom mint a' medvékkel, mert a' mint hajójuk felé közeledém, kétségkívül engem medvének gondolván, egyre ropogtak felém a' sok angol kártácsok, mellyeknek a' más világgal kínálkozó golyóitól egyedül grönlandi subám mentesített.— Végre — hollá! hollá! kiáltásomról rám ismervén Hamilton, löcsendet parancsolt, 's egyszersmind a' hajóba felvétetett. Hol miután a' medvebundát rummal champagnerrel lemelengettem, a' jégsziklákon történt kalandom elsorolásához fogtam, mellynek valóságáról csak az eléhordott 's lenyúzott medvebőrök láttára győződtek meg. Hatvan tonna medvezsír, 100 mázsányi füstölt hús, azonkívül kilenczven fehér medvebőr kerekedett a' hajóra, mellyekből az europai fejedelmeknek egy haza vitorlázó frank hajó által, mint drága ajándékokkal kedveskedtem.

x x x

Addig jár a' korsó vízre,

Mig egyszer füle szakad.

Addig száll a' mádár lépre,

A' mig egyszer ott akad.

Én is addig addig próbálgattam a' veszélyes merényes merényeket, mig végre porul járék. Hogy nem nó! fogadtam a' kapitánynyal, hogy a' jeges tengerben megfürdöm, 's minden didergés nélkül a' hajót háromszor körül úszom.

Részemről egy pár medvebőr, a' kapitányéról tíz üveg champagner volt a' parola. Alig csattant tenyerünk; 's már én a' tengerészek bámultára czupp! a' vízben válék. Kétszer már megkerültem a' hajót; de midőn harmadikszor neki fogtam, báró Demanx sehol sem volt. Nem

a' légben! nem a' földön! nem a' szárazon; hát hol valék? — Még ekkor magam sem tudám. Mert quártélyom sem száraz, sem vizes; sem hideg, sem meleg nem volt, 's nem hogy benne állni, járni, ülni, sétálni kényelmesen; de látni még bajja! sem lehetett. Tapogattam a' falakat, de mint megfeszült vizes lantornáról ujjam visszasikámlott. Ölt az unalom 's kivált hogy egyedül és sötétben, 's kivált hogy minden mulatság nélkül kellett időznem. A' mi több, megázott taplóm 's dohányom is; 's rá sem tölthettem. Végre sarkantyum kezdém használni. Mert *NB.* nehogy hűlést kapjak, ruhástól ugrattam volt vízbe! Vágtam, szaggattam hát sarkantyummal a' lantorna padlatot, mind addig míg a' szomszéd szobában beszédet hallék, még pedig a' mint sejtém étel, ital hiányáról frankul panaszkodót. — Hagyjátok barátim, kiáltám nyálkás czellámból, — itt legalább minden drága étel 's italokról ingyen lehet discourálni; de némelly fogadóban még a' beszédet is megfizettetik olykor. — Hát te ki vagy? kiálták. Báró Demanx, felelém. Hozott a' jó szerencse, hiszen hol te vagy, ott ha törik szakad, a' föld fenekéből is ki kell menekedni. Erre neki estünk a' lantorna falaknak, 's azokat mind addig téptük, szagattuk, míg a' közeledés elzáró falakat szétrombolván egymás mellé estünk.

Ó mekkorát tágúlnak a' szivnyomasztó lánczok, ha rokon szenvedőkre találunk 's velök enyhülés végett csak egy pár szót is válthatánk. Minden hozzám szegődött nyomoron csak a' segített valamit, hogy velek beszélhettem. 'S ezt szegény jó apám nyalánkságának köszönhettem! kinek konyhája magyar, olasz, franczia 's angol szakácsokkal volt ellátva, 's ki gyakran mondá

anyámmal együtt: — a' ki jó ízűt akar enni, levesét, káposztáját magyar — becsináltját francia sültjét angol — czukros tésztáját pedig olasz szakácskal készíttesse. Ez a' jóízű lecke rajtam is fogott mint apám fián, mert kicsi koromban, mint nyalánk gyerkőcze, majd minden iskoláimat a' konyhában végeztem a' hol éve, nyalalodva az említett nyelveket szakácsinktól amúgy konyhaszerűleg betanultam.

De néhai konyhánk emlékezetéből egy itten egészen különböző bűz jelenleg másfelé tekerte orromat 's vele együtt eszemet is. Most már a' volt kérdésim kérdése: kikkel vagyok? 's hol létezem? 's hogyan menekedjem? — Az elsőkre a' mint rabsorsosim beszédükből felelheték; négy francziával találkozám; 's a' mi nevezetes! egy czethalban, melly őket, mint hajótörést szenvedteket ez előtt mintegy 48 órával a' jeges tengeren elnyelé 's engem nyomtatékul utána szippanta. Hogy aztán professiojok, mesterségökről tudakoztam: egyik, a' mint állitá, olly gyors futó volt, hogy 310 mértföldet egy óra alatt benyargalt; a' másik akkora erővel birt, hogy 30 mázsának parancsolt; a' harmadik, ha orra lyukán szelet eresztett, a' legnagyobb gálya vitorláit is kifeszítette 's hová tetszett bírta kormányozni; 's a' negyedik olly metszelató 's kiáltó volt, hogy Párisból a' strasburgi torony tején ülő verebeket, mellyik nöstény? mellyik bak? megkülönböztette 's onnan a' münsteri toronyórnek a' párizsi tizenkét órát megkiáltotta. Ezeket én ekkor rendre a' hazugságok sorába glédáztam; de később mind ezen szép tulajdonok kisültek egyenként, hogy végre magam is kéntelen hittem, hogy igaz; mit magokról mondtak. Ugyan is jelenleg csak egy ötödik em-

ber kell, ki őket már használhassa. 'S én velök próbát tettem. A' széltámasztó legelőbb egyik orralyukát befogván, úgy tele fűtta a' czet széllel, hogy a' roppant állat fenn a' tenger színin mint egy laptá lebegett. Egész testbőre olly vékonyra feszült, hogy mí a' belekben, mint valami lantornás ablakú házban egymást színről színre láthatók. De volt ám öröm! meg öröm! hogy már nem csak nyelvünknek de szemünknek is hasznát vehettük.

Hajh! be sok emberben alszik a' szép tálentum, 's parlagban hevernek az anyagi 's szellemi kincsek, ha egy leleményesebb bár különben nem mérkezhető ész tudtokra nem adja az időt, módot 's az alkalmat, mellyekben azokat használhatják. 'S pedig ha Horacként: nem *sapere aude!* nem merünk 's nem nyerünk! — Ne fuvassam fel a' tömérdek bendőket: mí nem harmad napig, mint Jonás nagyapánk, hanem ítélet napig a' czethalban maradhattunk 's rothadtunk volna. —

Mondám, mondá a' nyargalócz, a' hol b. Demánx van, ott a' föld fenekéből is ki kell menekedni!

— Jó napot húgom! — de hátra van még a' fekete leves mondám én. Igaz, hogy lakunk jócskán kitágult, 's nagyában szemünk is eljárhat kötelességében; de hol? miként és merre fog pályánk a' szabadulásra megnyílni. Ez ám a' kérdés? itt a' bökkenő! — Midőn e' szavakat végzém, hihető éppen akkor kele fel Eol apánk az asztaltól, mit evett mit nem? elég hozzá, hogy olly szélvész támasztott a' tengeren, hogy a' mi czet bárkánk nem a' szelek, hanem a' gondolat szárnyán rémitő sebbel haladott mind addig, mig sebes rohammal bele ütődött egy — —

jaj! most is nyilalik a' fejem, úgy egybezökkent egy — — majd megmondom mibe, né, mái napig is homlokomon a' forradás, mi, kérem képviselő úr, arczvonásaimból ki ne maradjon; — tehát beleütödtünk, a' mint — hurrah! kiáltásokból értém, egy angol kósza-hajóba, melly a' mint egy pillanat múlva megtudám, a' *jóremény*-fokánál horgonyozott. Nem kellett szigony, nem csálya, sem ágyú, hogy az óriás czetet megdöntsék, elég volt neki a' borzasztó zökkenés, hogy belőle az élet kiszorúljon, 's minket egy nagy pukkanás az afrikai partokra kivessen.

Ölt a' csuda bennünket annak láttára, hol vagyunk? de még inkább az angolokat, annak meggondoltára, hogy hol voltunk! kiknek, miután mind az ötünket étel itallal elláttak, roncsolt házunkat, a' czetet oda ajándékoztuk 's kérelmükre kalandinkat egyről egyig el kelle beszélnünk. Jól mondák az ámerikai feketék, a' keresztény hódítóknak, hogy a' rumot ember nyelvből 's ember-szívből készítik, mivel az a' szívünk mélyére feneklett titkokat nyelvünk hegyére csalogatja; lám minket is annyira utól ért vala a' beszélvágý a' sok rumtól, hogy nyelvünk szinte egy késfoknyival laposabra kopott. De én azzal nem vesztettem; sőt nyertem annyit, hogy kurtább nyelvvel ügyesebben beszélhettem francziául.

Minthogy képzelő tehetségem ilyenkor nagyon magasan fellengett, eszembe jutott gyermekkori a b c — tanáromnak, a' ki mint kicsapott paedagogus nálunk inasi hivatalt viselt, egy részeg korában a' különböző nyelvekről galagyolt ábrándozása. A' tót nyelv, mondá az öreg, olyan mintha vaczkort ennél, mert megtömi a' száját a' sok rakásra tóditott mássalhangzók-

kal; a' német nyelv olyan, mint ha magyarót törnél, mert abban szüntelen recseg ropog a' szüntelen egymást kergető r meg rr a' fogad alatt; az angol nyelv olyan, mintha dideregnél, fáznál, mert azt fogad közül csikorogva kell kitolni; a' frank összehúzza szádat mintha czitromba, az olasz tágit rajta mintha narancsba, harapnál; ellenben az én édes anyanyelvem olyan, mintha valami finom dinnyébe harapnék, mellynek húzával levével megtelik az embernek mind a' két pofája, 's csak is az tudhatja igazán, tisztán gömbölyűn szólani, ki azt egy pár gömbölyű grammaticából édes anyja tejével szopta; kik pedig szegletes grammairból tanulják, örökön örökké csak szegletesen döcögnek rajta.

Midőn ebbeli ábrándokba merülve hangosan monologizálnék, egy csinos tengerész előnkbe pattan egy szép páczolt nyelvvel: — tessék, monda, az uraknak, itt az ozsonna. Bezzeg felocsudva bölcselgésemből, — hazudsz bizony te, mondek apám inasának, mert a' világ minden nyelve közt legjobb a' páczolt nyelv! — Ezt meg nem állhatá szó nélkül hajónk angol káplájna, ki magát szerény állásba helyezve, követelő arczczal 's innepélyes hangon így hozá helyre az általam mondottakat: — Én meg, ha az anyagi viembere nem akarok egészen lenni, a' nyelvről általában 's erkölcsileg úgy vélekedem, hogy a' világ minden nyelve között az legjobb, melly a' teremő dicséretébe 's az emberek oktatásába nagyon belepáczolva. — Igaza van, mondám, Reverende Pater! 's ezzel hogy az előttem álló champagnernek útat nyessek, a' szent szónok egésségéért addig ittam, de addig ittam, míg barna üvegem utolsó cseppelkét kiadni sziveskedett.

Harmad napig, míg húslakunkból a' használható feltakarítatott, a' bódogság felső fokán tartatott bennünket a' jóremény-foka, honnan a' negyedik napra viradólag Egyptus felé vitorláztunk. Haladás, maradás, meg-megállás csak nem egymást felváltva untattak bennünket; én még is a' világért nem engedtem volna Szélházi czimborámnak, hogy a' tengerészek láttára segéd-szelet támasszon: nehogy megbecsülhetlen tulajdonáért, mint könnyen csábítható az angolok részére édesedjék. A' zavarba jött kapitánynak mondtam: — Mibe fogadjunk — pedig bajszamra esküszöm, egy fillérem sem volt — hogy néhány óra múlva Egyptomnak legszebb kikötőjében horgonyozunk — azon föltétel alatt! hogy a' hajó ormának minden embereit mind egy lábíg az alszobákba parancsolja, csupán én ötöd magammal fogván a' felszínen őrködni. — Száz arany leve az önkéntes ajánlat, mire hogy parolánk elcsattana, én a' vitorlák kormányozását átvevém, melyeket Szélházi annyira kipuffasztott, hogy hamarabb mint gondoltuk volna, az alexandriai kikötőben tarkállottak. —

Nem elég, szép tulajdonokkal bírni, szükség azokkal a' körülményekhez képest tudni gazdálkodni is. A' ki minden tudományát egyszerre áruba bocsátja, azt nyeri vele, hogy a' mi ma pénzt ér, holnap jó szót sem adnak értte. Kimitatott kártyával játszani, annyi mint legjobb játékát önként elveszteni.

Itt, miután a' szerződés szerinti 100 arany markomba leolvastatott 's Nyargalóczi, Szélházi, Erőrdi és Szemes urak között, de magamat is oda sorolva, kiosztatott: búcsút vevénk az angoloktól, 's töstént az alexandriai kormányzó udvara felé tartottunk. A' kormányzó világ-

szerte híres nevem bejelentésére, örömében úgy a' mint asztalánál ült és evett, egy nagy bolond berbécsfőről a' riskását szopogatva előmbé jött, 's jobbomnál fogva erőnek erejével asztalához hurczola. — Egek! mit látok mondék én, nemde nagyságod azén konstántzinopoly méhész koromban a' jancsárok főnöke volt 's midőn a' tolvajmedvét megtréfálám éppen a' szultán kíséretében? — Ugy van, felele, ott voltam, most pedig mint basa 's alexandriai parancsnok örvendek, de mindenek fölött örvendek, hogy még egyszer önt láthatom, 's ebbeli örömemben a' szerencse legboldogabb fia lehetek. Legények! ide azt a' tevelapoczkát, hadd lássa az én barátom, hogy nem csak a' debreczeni laczikonyháján vagy a' kolozsvári Tivoliban, hanem Törökországban is tudnak ízes falatokat készíteni! — Ott termett a' nagy ostoba tetem, színmézből megabárolva, mákkal, dióval, fügével töltve. Neki fogtam, hogy jól lakjam, 's ámbár étvágyam volt akkora mint fias farkasnak, még is alig csúszott az afrikai csemege. Nem volt már egyebet mit tennem; hogy a' basának vendég látó kedvét betöltssem, mind egy takarószálig sótt utósó cson-tórkáig megettem a' mákos mézes sületlen fővetlen, 's mi több sóttalan tevetemérdeket. —

Így vagyunk sokszor a' nagy urak asztalánál, hol olly idétlen ízű 's minden becsületes alakból kiforgatott falatokat raknak előnkbe, hogy harmadnap múlva se barátkozhatik meg bennünk: de, hogy ne sértsük az úri-fogást, ne vétsünk az illedelem ellen, 's ne láttassék a' divat-ételekben gyomrunk járatlannak — eszünk, eszünk! bár undorodva, még is nyelni kell a' cifra de különben ízetlen bűzetlen szerdékkal bevakolt keveréket. 'S a' mi több; még ebéd után meg

is kell köszönni, 's éppen dáma volt az asztal főnöke, kezét kell csókolni az ízletes csömörért. *Proficiat!*

Embereim sokkal jobban jártak magamnál, mert ők az altisztek asztalánál úgy ellaktak holmi egyszerű kásával, mint a' commissariusok lovai az évi adó felírásakor abrakkal, vagy a' a' korteszek tiszti választáskor tokánnal 's pálinkával. — Ebéd után hogy csömöröm űzzem, társaimmal a' Nilus felé vevők útunkat, kiknek midőn soha még az ételtől nem érzett változást panaszlám, Nyargalóczi, a' lyoni egyik doctornak fia töstént előállott, egy tán az egész világ előtt hallatlan új curával: hajtsuk meg úgy mond 's lármázzuk be azt a' cserét, hátha kippattanna belőle egy rókasüldő, egybe parancsolnék én nem csak a' két órás, de hat éves csömörnek is. Erre Szemes *alias* Rikkancs ollyat ordított, hogy nem csak a' madarak, de a' levelek is hullottak a' fákról 's a' mennyi vad volt a' cserében mind a' síkon termett. Alig pillanta meg egy rókát, valami ezer lépésnyire, Nyargalóczi hopp! még igazán neki sem iramlott, 's hozta már farkánál fogva az eleven labdacsot. — Itt van! kiáltá lelkéndezeve, tátsa ki száját a' báró, hogy dugjam be fejénél fogva, 's addig én a' farkát megcsippentem, míg kieszi nagysádból a' rosszúl esett tevehúst. — Úgy is lett 's e' divatkúra olly rögtön sikerült, hogy két percz alatt minden émelýgéstől megszabadúltam, 's étvágyam annyira exaltalva volt, hogy haza menet a' basa kertjében 200 fűgét egy más után befaltam; a' szegény rókának pedig, hogy e' műtételt még másokon is gyakorolhassa, pardont adtunk.

Mért nem lett orvos Nyargalóczi úr? kérdém, hiszen ön az egy csömörkúrából is megél-

hetett volna.— Hja monsieur, felelé, ha az emberek halhatlanok volnának, úgy én semmi más mint doctor lettem volna; akkor ugyan is csak a' nyavalya ellen kellene őket kúrálnom, hogy betegek ne legyenek; mostani állásában pedig a' dolgoknak, mint ők kívánják, halál ellen kell őket kúrálni; tehát, hogy ne legyenek halandók? Ezt pedig nem ha egyet, de ha Sámson 300 rókaít a' haldoklónak beadják sem lehet végbevinni?

Kielégítő feleletét helyeslém, azért több efféle főleg kedélyét, sorsát illető kérdésekbe nem ereszkedém.

Ezután többnyire csak gyümölcscsel éltem, 's ha gyomrom ollykor ollykor hústra 's torkom borra nyerített, a' kikötőbeni fogadó volt ebbeli vágyamat kielégítő sétául kitűzve. Itt egykor, midőn gyomromnak hat font disznóhús 's tiz üveg champagni volt a' tartalma, éppen vacsora idején hazaérkeztem. Nekem esett a' basa, kínált, kínálgatódzott, 's ki nem állhaték előle, csak addig addig erőltetett, míg valami mézes mandulás tében készült egy egész tányér selyembogarat velem megétetett. Ezen ocsmány ételtől ugyan nem lettem rosszúl, mert az undornak fennhangon parancsolt a' bor, hanem reggel, midőn szokott órámban fel akarok kelni, nem lehet; nyitom a' szemem, hogy világot lássak, látni sem lehet; tapogatok innen is túl is, hát én merőben be vagyok burkolva. Mi a' patvar lelt engem? hol vagyok én ismét? amúgy mámorosan dörmögém magamban, ekkor kiáltani, jajveszékelní kezdtem, nó mert kezem se mozgathatám amúgy istenigazában! embereimet nyakra főre felordítám. Mire lépteket hallék 's az ajtó benyílt, — szólj, ki vagy? mondám, mert vagy magamat, vagy tégedet ráglak össze mérgemben.— Lassan,

lassan, szólt a' basa megismertem hangján, 's ezzel legényeinek, hogy hozzanak teknőt, meleg vizet 's matólát! parancsolá. Ezeket teljesíteni egy pillanat munkája volt. Engem pedig a' szünteleni forgatás 's forgás, ki különben sem állhattam a' keringősdit, olly szédülésbe hozott, hogy a' halál tőszomszédjába, egy mély ájulásba sanderültem. Ezer szerencse pedig, hogy lélekéberségem elhagyott, 's tán még lélekzetem is! különben ha bár száz lelkem lett volna is, éltető lég hiányában ki kellett volna adnom. Miután valahára magamhoz jöttem, embereim 's a' basa tanútételéből úgy értesítetém, hogy a' róлами matóházas harmad egész napig tartott, minden sietve tett működés daczára. 'S ez nem csak valószínűvé, de bizonyossá is vált előttem, midőn 30 mázsa selymet tekertek selyemburkomról. Én kötöttem-e be magam, vagy az átkozott selyembogarak, mivel kissé ittas is valék, maig sem tudom; de hogy az átkozott selyembogárlevest megátkoztam, 's a' basa udvarát, a' ki burkomért 300 aranyat kéretlen lefizetett, tőstént elhagytam — azt erősíthetem.

Eunyi nyereség mellett még is sokat vesztettem; mert a' harmad napig tartott valczer miatt, hihető agyvelőm megmozdulván, emléktehetségem annyira meggyengült, hogy azutáni egyiptomi útamban általam leölt anakondák, krokodilok 's oroszlánok számát, mai napig sem tudnám, ha azt az amsterdami könyvtárban feljegyezve, 's bőrüket kitömve nem láttam volna. Hol a' mint egy oroszlánra függesztett illy tartalmu iratra vetém szemeimet: „báró Demanx, midőn Nubiában ezen vadállaton halálos sebet ejtett, maga is a' fenevadtól halálos marást kapván, az arabiai öböl partján, hová társai holt-

elevenen hurczolák, eltemettetett!“ a' könyvtárnoknak ezt mondtam: — Nem mind igaz, mit az emberek rovásra hazudnak; 's örökös kár, hogy sokan a' valóságot a' mesétől, a' történetet a' költeménytől megkülönböztetni nem tudják! — Haljak én el Nubiában, úgy selyembogárrá nem váltam 's az alexandriai kikötőben fogadott hajóval Konstantzinápolyba még az nap el nem indultam volna.

X X X

Pedig hogy már egyszer oda juthaték, 's megérkezésem tudtára esett az öreg szultánnak, nem kellett több; azonnal maga eleibe parancsolt, 's hogy irántami magas kegyeit nyilvánítná szökött, ugrott a' divánokon keresztül kasul, vetette a' bakfityet, hengerbuczkát örömeiben, 's úgy közelge felém, jobbomat felséges parokájával megtisztelendő. Hogy a' tisztelkedésekkel én se maradnék a' háttérben, kapám magamat 's cigánykereket járva, háromszor róttam körös körül a' roppant teremtet, 's úgy borúlék egész földig a' nagy úr lábaihoz; mert hiába, a' mint Verbőczy is állítja:

Si fueris Romae, romano vivito more!

az az:

Keresztény templomban vedd le a' kalapod,

Zsidókéban tedd fel, 's magad otthon kapod.

Bemutatám aztán a' nagy úrnak embereimet is, kiket mint udvari vadászokat ő felségének ajánlottam, de ritka tulajdonukat mélyen elhallgatva. Mert hahj, gondolám magamban, valljon nem lesz idővel még ezekre szükségem, minden rám halmozott udvari kegyek mellett is? mellyek csak olyanok mintt jégre írott betűk, mellyek-

ről csak a' déli szél aláírása kezeskedik. — Elé kellett aztán a' szultán parancsára sorolnom szárazon vízen történt minden rémletes kalandimat, mellyeknek hallgatásában úgy elmerült, hogy táva maradt száját nagy ügygyel bajjal tudák a' doctorok helyre igazítani. — Elérkezett valahára az ebéd ideje is a' maga teljes keleti fényében 's engem a' császár nem csak asztalához, hanem maga mellé méltatott, 's kalandimnak előtte nem unalmas folytatását elfogult figyelme azzal nyilvánítá, hogy közbe-közbe a' tevehúst kalánnal vágta, 's levét villával hörpölte. Lakomája sokat különbözött az alexandriai basáétól, mert egy Kolozsvártt tanúlt 's Konstantzinápolyba valami bukaresti boér által beszerzett szakács volt a' császári konyhászok elnöke, kik felett mint éttanár selyem surczczal, bársony sapkával különbözteté meg magát. Mondhatom, ha egy kevés szalonnát 's jó oldalost, 's vagy egy fél sing kolbászt szabad lett volna az ételekbe bele lopni, akár micsoda csillagos, palotás, udvaris dáma megszophatta volna ujjait főztei után. Hát még a' drága levantai kávé mit vétett? egyéb szeszes italokról, mivel azok későbbben jöttek előttem szőnyegre, én is csak későbbben szólándok. A' gyümölcsök jóságát, özönét nincs miért említnem, mellyektől járni is alig lehetett. A' czukros tésztából, mézes süteményből, a' mi egy hónap alatt elkölt, fellehetne Európának akár melylyik leporlott várát újon építeni.

Az alatt míg napok teltek, hetek multak, hónapok hullámozottak be az örökkévalóság tengerébe; én a' császár kegyeibe 's magas kedvezéseibe mind beljebb beljebb olvadtam; de azért még sem valék magam elbizott 's másokat lenéző hetyke uracs; tudtam ugyan is, hogy *fortuna*

asszony egy gógös dáma, ki udvarába bár csókkal fogadja, de a' legkisebb ízetlenségre felduzzadván a' háttérbe kiöklözi. — Vigyázz fiu! sokszor intétem magam a' tapasztalás ezen tactikájával:

Gratia magnorum currit per terga nyulorum!

's úgy van biz az:

Az iramló úri kegy,

A' nyúl hátán futva megy!

De már valamivel le is kell vala a' szultánt köteleznem, kinek én ugyan eleget beszéltem; de a' szó csak szó, olyan mint a' só: ha nincs vele mit sózni éhen halunk el mellette. Szerencsémre egy valódi angol vizslákkal, kopókkal kereskedő hajó érkezett a' kikötőbe, mellynek főnökével, mint híres ebtanár kutya vásárba elegyedtem, 's azon elvből: lengeteg iparnak hangos híre nem támad! a' mind a' két fajból vett egy egy páron, ebtani ismereteim két hónap alatt annyira kitüntettem, hogy a' szultán ámélkodott a' fiatal ebek tanulmányán. Vizslám nem csak a' nyúlat, foglyat, fürjet, hanem egykor a' nyársat is mellyen az előtt három héttel szalonka sült, megállotta; kopóm pedig azonkívül, hogy a' rókát nyúlat egy mértföldnyire megérzette, a' nagy úr egy kedves jancsárának akárhol felvett nyomát kopó hangon hajtotta, ugatta mig végre a' jancsárt magát is megtámadta. — Kutyámnak e' tüneményes ingere fülébe ment a' szultánnak, ki mint gyanúra babonára hajlandó, kopómnak ezen jancsár iránti ellenszenvéből nem igen jót gyanitgatott, sőt nagyon is baulul kezdett vélekedni, minél fogva a' szegény jancsárt mint gyanus embert börtönbe tétette azon kegyelmes biztatással, hogyha magát men-

teni nem tudja, harmad nap múlva meg kell halnia.—Eltelvén a' három nap az egész város szánakodó mozgásban volt, én pedig majd nem tudtam hová lenni, hogy egy mindenektől ártatlannak tartatott derék vitéznek egy titokrejtő kopóhajtás miatt meg kell sinoróztatni. Már a' bakók gyászpaddon állottak, a' megfojtandó körül, ki minthogy ártatlanságánál egyebet mit se tudott önmentségére felhozni, a' vesztő helyen leborúlva élet 's halál közt tusakodott. Mielőtt a' gyilkos műtétel véghezmenne, el kelle egy basának olyasni minden deliquensnek nevét, származását, életét 's halálra kárhoztatásának miéрти okát, kinek szájából alig hallám a' jancsár — Nyúl — nevét említni, azonnala' sokaság közül teletorokkal harsányozám: Pardon, pardon Nyúl jancsárnak! a' császár nevében. Sőt a' bámuló sokaságon keresztül örömről hullámozására karon fogva vezetésem fel a' szultánhoz, kopómtól csupán neve miatt űzőbe vett ártatlanságáért kétségen kívül kegyelmet nyerendő. — E' leleményes 's életmentő cselekvényre mekkora örömvillám ragyogott a' nagy úr képén, annak szemtanuja lehettem, de leírója a' világért sem. Bánat, öröm, vigasztalás, neheztelés, megbocsátás, halál és élet leleményes eszem által ugyanazon zúzott kedélyben egy pillanatban tudott egyszerre alakulni. — Állításom pedig, a' szultán előtti névcseréből még inkább kiviláglott, midőn azután jancsárom kopóm előtt minden szimatolás, ugatás nélkül akár örökre eljárhatott. —

Ha az is szünet szüntelen töprenkedik a' főköti gyanu miatt, kinek csak egy neje van: hát annak, ki egész csorda nőt tart, ugyan hogy ne fűrná agyát 's hogy ne marná féltékeny szivét a' gyanúk velőrágó feneférge.

X X X

Mínt hogy élet- mentőből öröm- szerző is lettem: gondolhatni, hogy a' nagy úr azonnal titkos tanácsossává nevezett ki, — de ne, hogy én kérnék mástól titkon tanácsot, hanem hogy én adnék másnak. — Nem is volt előttem semmi titka, gyengéje palástolva, mint legjobb barátja előtt mindenekben úgy nyilatkozott; pedig ha valahol, itt kell ám tartózkodva ügyeskednünk 's gondos figyelemmel magunk és mások iránt lennünk, hogy a' nagy bizalommal nehogy vissza találjunk élni. Hányszor törik a' vén dá-mák izre porrá a' tükröt, mert a' hatvan éves redők között, a' régi szépségnek csak dűledékeit mutatják? nem örömet nézünk annak szeme közé, a' ki szívünk fenekére tud tekinteni; és a' ki titkos gyengéinknek tanúja, arra jó szemet nem vetünk. Illy állásban a' nagyok kedvezéseit el nem veszteni, nagy gond; de nekem ez a' nagy gond is kicsi gondomba került, mert tudtam én rókás mentét ölteni, hol az orosz-lán bőr nem látszott használni. Elég az hozzá, én képes voltam úgy gondolni, hogy a' mihez szóltam, talpra esett; 's a' mihez fogtam, kezembe nem szakadt.

X X X

A' köztünk már gyepesedett mohosodott bizalom 's kölcsönös viszonyok következtében, bevezetett egykor a' szultán kincstárába, mellynek vasajtaján ezen fenyegető írás vala olvasható: Hic Argus non Briareus esto! —

Nézhetsz ezer szemmel,
De itt kasmatolni
Ne fogj a' keziddel.

Az igaz, hogy az aranyat inkább meg lehet ígérni száz szemmél, mint egy kézzel. — Midőn körös körül tekingetém az ostobák szemeit kápráztató 's rakásra halmozott kincseket: hajj! a' gondolatok egész legioja fészkelődött eszembe, a' nélkül, hogy pénzvágyam még csak meg is moccanat volna. — Hát mind csak ennyiből áll, suttogám az öreg háta megett, miért az emberek tengeren szárazon az egész földet összekalandozzák? 's a' hegyeknek e' sárga izzadsága, kifényesített göröngye az, miért életünket kockáztatjuk, lelkünket hazánkat áruba bocsájuk 's egymást a' népek ölik, öldöstitik. Ezek neked vén kozsók! — mint a' józan eszű scythák vetik vala ama nagy bolond hódoltató Sándornak szemére — csak éhségedet ingerlik, de vágyaidat be nem töltendik. — Úgy képzeltem én itt a' sokra nem vágyó, 's nagyra nem szagoló bölcszet az emberek között, mint egy búzakalászt a' többi kalászok között; annyi nedvet szí magába ez is, mennyi elég 's annyit enged a' többinek is: ellenben a' fűsvény - gazdagot, mint egy terepély nagyfát az apró csemeték fölött, melly jó darab helyről, mind elnyeli az égnek harmatát, 's csaknem éhen-halásra juttatja a' maga vidékében elhalványodott apró ágakat. — Több esze van egy fecskének, mint egy a' sír széléig töprenkedett zsobráknak; mert az septemberben nem fészkelne, hogy az Isten hidege megvegye télen kirepitendő fiait; ezt pedig korának téli havában töri a' korság, hogy többről többre szaporítsa nem sokára még is itt hagyandó kincseit. Vén balgatag, még az éjjel megkérhetik lelkedet, 's a' mit gyűjtöttél kié leszen? Ne csak ide gyűjts ne, hanem oda is

küldj valamit előre, hová menned kell's örökre ott maradnod.

Mi után itt a' Mammon templomában több efféle gondolatokon kedvemre legelésztem, 's az öreg is, mint a' kincsek felkentje, Nummus ol-táránál elvégezte volna ez úttal égbe repitendő hála helyett, aranyos fohászait: én a' ki nagyobb élveztem az újdonság találmányok 's művészetek ritkaságában, mint a' világnak érzéketlen, hideg, néma karikára alapított minden csillogó érczeiben, egy arannyal áttört bársony párnára vetém szememet, hol egy — a' felirat szerint — a' marokkoi császár fejéből került öreg tetű a' chartagoi contratánczot, utána a' zentai török marsot gyönyörű tenorhangon énekelt. Bámulásom sejt-vén a' szultán, mind a' két darabot ismételteté a' fekete afrikai hangászszal. Ezt a' két darabot a' jámbor állat — a' mint értesítetém — egy elötte álló parányi verkli mellett tanulta, mellyet egy jó testű szúnyog, a' szultán parancsára a' rovatékok által más más irányt adva a' változatoknak, szorgalmasan forgatott. A' darab előttem nagyon érdekes volt, mert benne töstént ráismertem az Angyal Bandi notájára. — De hát ez a' szúnyog kérdém, ez is Marokkoból való? — Nem, felelé a' szultán egész neki savanyodott ábrázattal, hanem ez előtt mintegy hét évvel, midőn Damascus pálmái között délálmat szunyadnám, Erdélynek valamelly tavából éppen addig hozta a' nyugoti szél, 's egyenesen orromra csapta ő is a' szeleburdi, nem hogy különbséget tett volna az orrok között, amúgy vaktában úgy nekem állott, hogy midőn fölébrednék, merőben elzsibbadt a' marástól orrom fölséges czimpája. Akkor hevenyében szétzúzhattam volna a' nyomorúltat, de hogy inkább érezze merénye

sulyát 's legyen az élet neki terhére, mint örökös verkli forogtónak, megkegyelmeztem. Nő de egy pillanatnyi csipésért valakit örökre büntetni, nem egyez meg — mondék — a' nagy úrnak szelid lelkével; 's annyival inkább kellene utánzani a' földi fejedelmeknek a' mennyeit, minél többekre kiterjed kegyelmök. — Ez ugyan nagy, de igaz mondás, felelé komolyan 's ünnepléses hanggal a' szultán, hanem mivel engem a' szűnyog anyagi, ön pedig szellemi álmomból ébresztett föl, nyisson neki ajtót, menjen víg czinczogással hazájába.

Ha a' Tobiás fecskéi megvakítnak bennünket, csak az igaz mondás keserű epéje nyithatja fel szemeinket.

A' szultán rendszerint negyed magával szokott volt ebédelni; velem, ki igaz kalandim elősorolásával asztal felett mulattatám; a' nagy vezérrel, ki a' szultánnak többnyire csak hizelkedé; 's a' muftival, ki az asztalt mindannyiszor megáldá, 's a' hálaadó könyörgést helyettünk is elmormogá. Hatvan hetven tál étel az asztalról egy nap sem hibázott; de még is hogy jól éltem volna, éppen nem mondhatom; mert a' bormelvények italát, a' Mahomed kába törvénye tiltja, egyszer mint másszor szüntelen hiányzott. Hahj uram, sok dolog megtörténik az életben, a' mi nem szabad, 's csak is azért dühödünk némellyike után, mert nem szabad. Az öreg szultán is vagy azért, hogy a' törvényen daczoljon, vagy, hogy torkának egy egy ünnepet szerezzen, mint ha az ország dolgait akarta volna igazítani, beberándult ebéd után az oldalkabinétba, 's a' tokaiból jókat kortyintott. Ezen jóízű titokba magam is be voltam avatva; a' császár ugyanis földim megtisztelésére, olykor olykor engemet is

beszólított. Egy dél után midőn a' legjobbikra, de fájdalom! az utólsóra került a' sor, egy terjedelmes beszédet tartta az öreg úr a' tokai bor dicséretére, annak színét, illatját, de főleg ízét minden borok fölibe magasztalván. — Értse meg tábornok úr, így szóla, a' vizet, azt tartjuk jónak, mellynek sem színe, sem íze, sem bűze; ellenben a' borok között az a' jó, mellynek e' három tulajdona van 's ilyen volt az én néhai fogyatékan lévő tiltott portékám. — Úgy van, felelek én, 's az ilyen bornak pedig a' világ minden fejedelme örömet megadhatja az indigenatust, de én elhagyom a' fejem üttetni, ha a' bécsi császári pinczéből ennél még jobbat fölséged számára egy óra alatt nem teremtek. — Az Isten szerelmeért! — mondá ő — gondolja meg ön kinek és mit beszélt; 's hogy feje nem olly közönséges szörgombolyag, hogy helyébe akárminemű gyapjuból vagy döblöczből töstént mást lehetne válla közé illegetni. — Én pedig fogadásom ismételni merem; de minthogy életemet kockáztatom, akarom tudni, ha vállalatom sikerülend, fölséged részéről mi lesz az ajánlat? — A' mennyi aranyat, ezüstöt kincstáramból egy ember kivihet, az mind öné legyen! lön a' felelet. — Erre parolánk elcsattant, 's Mária Theresiának Bécsbe ezt íram: fölséged dicsőült atyjának VI-dik Károlynak, mint általános örököse, kétségen kívül a' cs. királyi pinczét is öröklötte; ennél fogva térdeimen esengek: méltóztat ezen futáromnak egy üveg legfainabb tokait átadni, de haladék nélkül; mellynek jóságához 's minél hamarábbi megérkezéséhez élete vagyón lekötve fölséged legalázatosabb szolgájának — báró Demanxnak. s. k. — Ezt írva, elérikkantám futáromat, — ne, mondám, itt a' levél, ezzel

iramodj Bécsbe, a' császári udvarhoz, 's a' mit adnak hozd el. De egy óra alatt kerítsd elé magad a' föld kerekén át is, különben halál a' fejünken.

Délután hármat üte — órám szerint-, midőn elvillant; mi pedig a' szultánnál leülénk ferblizni, 's három negyed alatt 3000 aranyat nyerék el a' császártól. De én gazdag nyereségem mellett is egyre rebegtem, 's az aranyakat úgy néztem, mint jövő temetkezésemre szánt költséget; elkondult ugyan is a' három fertály a' négyre és futárom még sehol sem volt. Szabadabb lélekzés végett kimenék a' kertbe, hol egy bakó, mint nyaktanár, szüntelen hátam megett udvarolt pallosával. Szólítom Rikkancsot, ki egyszerűsmind messzelátó is vala: — ha nem látná-e valahol jőni a' futárok ezen veszedelmesebbik futárját 's ha szemügyre vehetné, siettesse lépteit, mert nincs kedvem még éppen megőszülni. — Nézett, de nézett minden felé, hogy szemét szinte kinézte gödréből. Végre egy kis dombra felpattanván, meglátá nagy nehezen a' belgrádi várnál aludni egy diófa alatt. Akkorát ordított erre; hogy a' futár fölébredett 's magát összeszedvén, hopp! éppen 59½ perczenetben a' négyre, borral együtt a' szultán előtt termett. — Brávó! ez volt ám az örömek öröme. A' szultán örvendett a' fölséges bornak a' hogy örvendett: de örvendettem ám én életemnek. — Hej, hej, Demanx báró, mondá az öreg, ön sokkal jobban áll Bécsben, mint én, a' mellett gyorsfutója is olyan van — bizony csak gonosz kalandor az úr! — Ezt mondva, már akármilyen lélekkel, de becsengetett kincstárnokának írásban átadott legfelsőbb tetszése szerint parancsolá, hogy vezetne Nummus templomába, hol emberterű kincs-

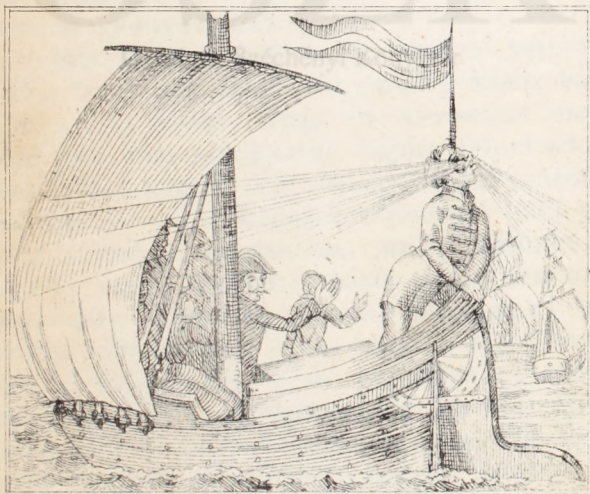
ben szabadon rendelkezhetném; maga pedig az alatt bezárva a' nektárcseppeken nyalakodott.— Én minthogy mindenben parolás 's szilárd jellemű ember valék, a' világért sem hágtam volna át az egyezményt, csak annyit vettem el, és nem többet, mint mennyit Erődsi legényem egy tizenkét bivalbőrből összevarrott zsákban a' vállán kiemelhetett.— Tátva, nyitva maradt nem csak a' kincstár, hanem a' tárnok szeme szája is, látván hogy az utolsó aranyig kiürített kamrárt nincs mért többé bezárni.

Így adá el Esau, mint első szülött örökségét egy kalán lencséért; így olvasztá 's ivá meg Kleopatra 750,000 forintos gyöngyét az Antonius egészségiért; így üritette ki kincstárát az öreg szultán is egy üveg tokaiért; a' mint mások is cselekesznek, midőn egészségüket, pénzüket, becsületek, hivatalukat földi 's égi boldogságikat kockáztatják torkukért 's egyéb alá való baromi gyönyörökért.

Már bizony lett volna esze a' vén tromfnak, lássa már most mit csinál; káros bánkodjék — elég hozzá, hogy én kincsemet embereimet egy rám várakozott hajóra felpakoltam, 's az afrikai partok felé útnak indulni tanácsosnak véltem. — — — Lencse! szerelem! bor! gondolám a' hajón magamban, milly különböző lények; egyik főzelék; másik nesze semmi fogd meg jól; harmadik a' torok pillanatnyi öröme: milly különbözők! — — még is egy útra vezették a' bolondokat! — a' bolondokat, mondom; mert az arany közepszerűség itt sem tántorítja meg az embert.— Azonban alig tevénk hátra ötven tengeri mértföldet, bezzeg fölébredék andalgásomból, midőn messzelátóm kiáltá; hogy egész árbo cz erdő nyomul utánunk 's a' török

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

lobogók felénk fordított ágyukkal nyomunkban vitorláztak. Erre

Borzalom ijedelem dermeszté minden erőnket,
'S a' szepegés rebegés rátódult embereimre.

Ennyi baj, ennyi zajon nem nem nem könnyü
segíteni,

Tengeri rablókka! kevesebb baj vár vala ránk tán!

Ámde a' szultánnak dühe semmi határra nem ismér;

'S öt kis szúnyog ezer tigrissel szembe hogy állhat?

Vesszen el — így szólék — a' világnak kincse
pokolra,

Hogy ha halálvésszel fenyeget szerezése bírása!

—— Félre panaszt, rebegést! ész 's ténnyt vár
a' jelen óra!

De hát engem mi lelt illy borzasztó körülményekben. Igazán mondják magas órákban felmagasztaltatik az elme, csak hogy most nem hexa — hanem pentameter illetett vala minket; haneha a' jó szerencsét kapandjuk hatodik társnak.

Megriasztám hát az egész ötös pentarchiát; hármukat a' kormánylapátra rendelém; Szélházinak parancsolám — hogy ha csakugyan — mert gyakran kérkedett — 's valóban az Eol családjából való; most! rajta, 's támasszon tengeri vihart rögtön, melly a' törököket ha egybe nem zúzza is, legalább hátráltassa; magam pedig fel pattanék az árboczfára 's annak is a' tetejére, hogy onnan nézném az ozmán flottának végszélyét. — Nem kelle több Szélházinak, csak egyik orralyukát használá pedig fúvónak, 's még is akkora szélhangászat, forgás kerengés lőn e' Neptun tánczteremben, hogy a' török hajók a' zordon viharokkal, rontó bontó orkánokkal összeülekezvén, a' hullámzó padolaton körtánczra kerekedtek.

De ne örülj a' más kárán,
Ne, ha a' más háza ég;
Mert nem tudod számodra is,
Mi vést rejtett el az ég.

Úgy van; míg én a' töröket kárörömmel néztem tánczolni, nem vevém észre hogy magam még lében vagyok, 's toborzott, mint egy neki dühödt huszár. Hogy nem nó! árboczom, mellynek tetejébe csipeszkedtem volt, emberem orra előtt állván, éppen szélirányába esett, melly engem, mint egy hitvány szúnyogot földünk gőzköréből kilódítván, mind felebb addig röpitett, hogy néhány percz alatt valami titkos erőnek juték ölelő karjába, 's engem a' nagy sebesség miatt behunyt szemekkel, isten tudja hova kezdett ragadni. — Aha! ez a' 'vis attractiva' gondolám, mellyet a' physicában tanúltam, mellyben most éppen benne vagyok, 's hogy ez nem hiú vélemény, hanem való experimentuma tudósainknak, nem kell tettel bebizonyítani. De bár hol vagyok; elég hogy élek, mert ehetném, a' holtat pedig nem gyötri kívánság! illy gondolatok közt szédelegve felnyitám szemeimet; óh de micsoda rémek mutatkoztak a' mérhetlen magasságban körül 's fejem felett. Egy roppant berbéc, bika, rák, oroszlán, harcsa 'st. úgy forogtak egy a' világot körűlevező körben, mint a' gyöngyösi barátok kutyája a' pecsenyeforgató kerekben. — Úgy-e? ezek tehát a' zodiák jegyei, mellyekben szokott a' nap hónaponként tanyázni. Hallék már tyúkkodácsolást is, a' mi velem falut képzelte, de hát! e' nem házi kotló, hanem az égi fiastyuk vala, mellynek csak egyik szeme is lehetett akkora, mint a' Chimborasszó 's csillagos tollú százezernyi csirkéinek egy csőr

mellett kaparcsála.—Ekkor, ki tudja hány napig tartott légi utazás után mély álomba szenderültem, miből nem is ocsudtam fel hamarább, mint midőn megérkeztem — — de hova? majd megmondom, csak öltözzem fel elébb, mert anyaszült meztelen vagyok, mivel a' vihar testemről minden gúnyámat lehurbolta. — Én tehát egy kies kertben találám fel magamat, még pedig egy olly fa alatt, melly alatt az ingek, lábravalók 's egyéb fehérnemük úgy teremtek 's olly sűrűn állottak, mint nálunk a' falevelek. A' szomszéd-fák pediglen meg valának rakva magyarkákkal, nadrágokkal 's t. a' mellék-táblai fák pedig semmi mással mint főköttő, florenczi vagy hs inkább tetszik firenzi, párisi 'st. kalapok, brüsszeli csipkéekkel 's minden némbéri öltönyekkel, ékszerekkel, a' legutólsó papucsfűző szalagig hajlongtaták le és fel ágaikat. Bezzeg itt lenne itt az élet! nem kellene ám fonni st.! Én a' nekem kellőket hamar kiválogattam 's felöltöttem.— Pedig hálá istennek, akárhol, de hogy talpon találok magam.

Óh ti szülő földemnek renyhe emberei, kik ép kézlábbal aluszékony hanyagságban veszteltek 's mocsok 's piszokban dögleni szerettek, kik lomhaságtok miatt mint annyi rongyverbunkok, az ipar által kisímitott polgárok között mint szapulatlan mozgó kapczák ténferegtek 's kéregettek! tudom, szeretnétek e' köntösfából oltócsemetére szert tenni; akkor bezzeg vígan danolhatnátok aztán:

Jersze kenyér, megeszlek,

Jersze köntös, felveszlek!

Ám abból bizony semmi sem lesz; mert míg a' lélek renyhe fedelét le nem teszitek, ha

nem dolgoztok, nem esztek 's önként termett köntöst magatokra nem vesztek. Mert hol a' fa, azt bizony hiába akasztanám orrotokra! — — Valljon polgári rend — rendőrség — dolgozóházak — de ipar! de ipar! mikor álltok lábra hazámban? —

Kiérkezhvén a' köntösfák közül, egy tündér szépségű várost pillanték meg. Mellynek ezüstszín tornyai, templomai, épületei, ezüstös útszái varázs ragyogással kápráztaták szemcimet, 's alig tudék ráismerni ezen néhány évek előtt gondviselésem alatti légi testre, — a' holdvilágra, úgy megváltozott. Ember, törvény, szokás, köntös, nyelv mind mind új meg új alakba valának öntve. Szerencsémre, midőn ezen változáson bá-méskodnám, bódogúlt atyám házánál kihalt inasok, kertészek, lovászok, vadászok jövének előmbe talpig dicsőült mundurban, felettem körűlem lebegők, 's nekem földi salaktól megtisztult szívökből örvendők. Kik miután csudás kalandim hallék, értésemre adták, hogy miután a' persa birodalom a' szomszéd hatalmasokkal elnyirbáltatott, a' hold is elesvén tőle, az óta mint légitestek közé számítottban többé már nem élők, hanem csak bódogúlt árnyékok szál-lásolnak.

Most látám először a' holdnak minden hat órábani lélekzését, melly a' tengernek ahhoz-ké-pesti dagályát apályát napjában okozza. Né-mellyek ugyan ellenvéleményben valának 's azt mondák, hogy az nem attól van, hanem va-lamint a' kis világ, az ember, napjában sok ezer-szer lélekzik: úgy földünk is a' nagy világ rop-pant tüdőjéhez képest 24 órában kétszer veszen szuszszanást; hatig szíván, hatig kifúván a' lé-get; tehát a' tenger is ahhoz-képest annyiszor da-gad és apad napjában. — Úgy van biz az nagysás

úrfi, mondá Márton, a' mi néhai inasunk, az a' vén inas, a' ki engem két éves koromban ferblizni, pipázni és borozni tanított, úgy van; a' hold viszi a' maga kötelességét, föld uram is vigye a' magáét. Nem úgy van itt mint a' kis világok között szokott történni, hol sokan a' más eszével gondolkoznak, más tollával írnak, más szájával referálnak, 's a' más ajkából papolnak, 's egy szóval nem magok érdemökkel is tudnak fényelegni. Tudnám én azokkal is mit tenni most. Hagynám, hogy lélekzeljenek is, de a' más tudójével; egyenek is, de a' más szájával; igyanak is, de csak nézzék! 's hiszem hogy ezekben már lenne helyettesök elég, 's így is volna az egész igazság! vagy ha rátolják az élet terheit, osztanak meg a' föld zsírjait is. — Igaza van Márton bácsi! mondék neki, azonban ha nekem most Demosten vagy Cicero beszélne, mégis terhemre volna az oktatás jelenleg, úgy ehetném! és úgy ihatnám! — Bezzeg nem enném én más szájával, de vendég torokkal sem innék; csak lenne mit? — Kész az ebéd, felelé 's ezzel bevezet egy gyémánttal rakott roppant étterembe.

Miriás lelkek nyüzsögtek egy kerek asztal körül, kik között apámra, anyámra, falubeli lelkészünkre, hát mennyi velem harczolt tábornokokra, mennyi hadfiakra 's barátimra ismerék! Öröm, de tiszta; ölelés, de nem színlett; csók, de nem judási, őszinte kérdések, feleletek, harmonia hangok váltogatók a' jóízűséget 's fűszerezék az ambrózebeédet. Ők az örömet ették, itták; én meg a' nagy örömjaj mellett éhen maradék. Mi csak örömmel élünk, örömet élvezünk, örömen edelgünk, mondá néhai lelkészünk dicsőült pofával. Látom biz azt, felelék, 's elég

sajnos nekem, hogy meg nem halhatok, mert úgy én is jól lakhatnám örömszín, örömhang 's örömillattal; de így, mint szegény meghagyott halandó az örömfalatok között sem élek, sem halok. — Képzeld ön, okoskoda tovább is a' lelkész, de erősen képzeld, mintha jól lakott volna: ám nem úgy van-e a' földi világban is, nem sokan élnek ottan is szinte képzeletből? hány rútat széppé, vénet ifjává, szegényt gazdaggá, ostobát tudóssá, szájahültet ügyessé nem tesz a' képzelgés? 's a' világért se lehetne velük elhiteni, mámoros fejükből kiverni, hogy azok csak ábrándképek 's nem való tulajdonságok. — Hja tiszteletes uram, mondom én, ez éppen ahhoz mehet, mintha a' kárhozott lelket mennyországban lenni, 's a' bankán két hajdu között 25 alatt lihegőt kedvese karjai között édelegni állítanám; valamint azok közül egyik sem adna hitelt persvasiomnak; úgy az én gyomrom sem olly kába stoicus, hogy azt merő sophismákkal el lehetne bolondítani. Ételtnekem, akár honnan, ha mindjárt a' sz. Dávid hárfájáról a' húrokat lehuzzák is, csak legyen harapni, rágni 's nyelni való; mert különben vagy magamat eszem meg, vagy titeket ráglak össze: pedig a' földi lények egész tömege sem vala testesebb egy hegedűhangnál, olly átlátszók, szellemiek 's fény-szövetűek valának!

Anyám, ki heves természetemet jól ismerte, fokonyként hágó ingerültségemtől tartván, intett a' lelkésznek, hogy a' velem vitatkozással hagyana fel, hanem inkább szállítana a' Jupiter plánétába, hol nagyapám létezik; — úgy is csak ő tudott vele bánni életében is: csináljon belőle most is, a' mit akar!

Hamar magát feltaláló

A' némbéri sebess ész;

'S feleletet rögtön adni

Még kérdés nélkül is kész.

Anyám leleményes gondolata egy pillanatban valósítaték, ugyan is alig töltém meg magyar-kám zsebeit a' köntösfáról szedett oltványágakkal, már ott termett a' gyorsrepítő, kinek vállaiba csipeszkedvén, e' mérhetlen mindenség tömördek ürében csak amúgy föllengtettem. Szerencsémre a' fonák arczú kötélverő vala vontatóm, kinek felém fordított szájához füleimet fordítva, reá alkalmazhatám, különben a' nagy sebesség okozta zúgás miatt egy szavát sem érthettem volna. Útunkban, a' mint hol egy hol más égitest közelében elvágattunk, valami hideg szellő csapott meg, — hát ez a' dermesztő szél honnan jó? kérdém. — Ez a' Szaturnus kehe, felelé, 's nincs rajta mit csudálkoznod; nálatok is vannak elég hidegvérű stoicusok, kik valamint ön magukhoz kemények, úgy másokhoz is érzéketlenek. Tulajdon honod zsirján is húzik egy olly nemzet, kiknél, ha pénzed van, jól lakhatsz; de ha nincs, koplalhatsz. Ezek olly embertelemek, hogy a' gorombaságot mázsa számra, az emberiséget pedig lóttal is alig mérik, 's olly hideg érzéketlenek, hálátlanok, hogy saját édes anyjokat is — a' hont — kinek keblében tápláltatnak, tulajdon anyanyelvén megszólítani makacskodnak. Kár őket a' Szaturnusba nem honosítani! Most vagyunk a' *Mars* felett, mondá, ennek is a' földön számosak rokoni, kik vagy belső czi-vodásokkal, honárulásokkal, vagy — hogy egy darabig többet mondjanak sajátuknak — külháborúkkal zavarják, zaklatják a' világnak legdrá-

gább kincsét, a' békességet. — Ama fényes pedig *Venus*, 's ennek vannak ám még követői, tűkrös udvarlói 's jajveszéklő nyomoréki, egész csordával a' nap alatt. Ezek mint az istennő után iramlott Irion, csak felhőt ölelnek, 's e' fárasztó de ki nem elégítő pályán a' gyönyörök mámorában dühöngvén, kergetik a' nagy semmit, 's utólérik a' gyötrelmet, míg végre a' kárhozatba kerülnek, hol mint a' soha magát meg nem eléglő testi örömnök csonka bonka czégérei kelletlen penitentiát tartanak. — E' meg itt *Mercurius*, ennek sem szakadt magva köztetek, mert vannak hivatalra ásítózó 's tányérnyaló hirnökök, kik midőn követségükkel a' nagyoknak tetszelkednek, ezreknek ártanak. — Végre ez itt a' nem régen fölfedezett *Uranius*; illy uracsok is vannak a' földön, kik alig kezdenek urak közt fényelegni, már is úgy ágálnak, ágaskodnak, 's olly magasan lebegtetik törzsfájokat, mint egy olasz nyárfa. Biz éppen! mintha nem tudnák, hogy csak a' főköttő nemesítette méltoságozta fel őket. De egy cseppel sem különb a' mi holdunk ezeknél, 's még ennek is töméntelen perepútya van a' földön; egy része a' köntösön, más a' szokáson, harmadik a' törvényen, amaz a' valláson szüntelen változtat. Ezek midőn mind feljebb feljebb, mind nagyobb meg nagyobb tökéletességre akarják vinni a' mondottakat, végre úgy járnak, mint a' mi holdunk; melly a' melly perczben megtelik, ugyan abban már fogyni is kezd, 's soha azon egy alakban nem marad. Igaza volt a' vén Pliniusnak, ki azt mondá: quidquid ad summum pervenit, tendit in imum! — mikor az ember a' hegytetőre ér, mivel nincs tovább lefelé kell szállni! — 's ezt tanúsítja a' világnak állapota szinte összesen is, a' birodalmak sorsa; egyes személyek

állása, a' halandók változó kora. A' mohos kérget üdves takarítani; de elpusztúl a' fa; ha belébe hasábolunk! — Változtatnak mondám, köntösön, mert miként holdunk minden hónapban hol szűkebb hol bővebbre szabatja öltönyt, úgy követői is évben legalább 12-szer hol hosszabbra hol kurtábbra, simábbra vagy fodrosobbra, hol karcsúbbra, hol duzzadtabbra szabatják varratják nem sokára porrá válandó testük fedelékét. Pedig ha megnézzük nincs miért Luna asszonynak annyira módizni, mert azt a' kicsi fényt is mivel ragyog, csak a' nap gratiájából kapogatja; valamint követőire is az a' kicsi hópénz, mellyel a' divat szeszélye szerint gáláznak, csak a' főrendüek kegyelem-esatornáján szivárog. Másodszor változtatnak a' — — — —

Midőn már ezt akarná légi kalauzom terjedelmesen fejtegetni, 's taglalni, hopp! éppen Jupiterbe érkezünk, hol eltűnt a' lélek, 's így a többi benne maradt. — Itt magamra hagyatva, miután egy füstös torkolatu, szikrákat okádó barlang mellett, mellynek üregéből borzasztó kongások, kolompolások, csörömpölések kínozták a' léget, elhaladtam, egy tündöklő liget közepén álló platina-levelekkel borított arany-almafa alatt sok nagy lelkek körében dicsőült nagyapámat megpillantám, ki éppen Newtonnal egy gyémánt táblán sakkozott, 's midőn éppen 'schakk reginae't kiáltott, sakk biz az én gyomromnak édes nagypapa! mondám én, mert a' holdban minden öröm mellett haldoklottam, itt a' nagy fényörömben pedig ha csak ennem nem adnak, éppen meg kell halnom. — Ki vagy, mi vagy? halandó bogár, kérdé 's mit keressz itt a' dicsőültek fénykörében? — Hát 40 évek, mondám én keseredve, elegendők-e a' halandókat a'

boldogultak emlékéből 's az utánoki vágyat szivünkől kitörteni, vagy tán a' külön világiak között annyira megszűntet a' sír minden viszonyokat, hogy egy nagyatya nem ismer többé kegyencz unokájára. — Ne ábrándozz csengé füleimbe dalhangon, az én Hillarim nem vala dunnyogó, sem pisze, hanem egy alcibiadesi orr emelkedett szép nyílású 's szebb hangu ajka felett. — Erre megdöbbenve kapok ide is túl is, tapogatom orromat, hát annak bizony csak hűlt helye, mint a' monostori toronynak! pedig ha rút a' vár torony nélkül, bizony az ember sem szebb orra nélkül! — Semmi, semmi, szóla a' nagy Galenus 's ezzel kiveszi zsebéből nagy burnot szelenczéjét 's nyujtja felém, hogy szírpantsak egyet; mit alig tevék, hát! a' légi nagy sebesség miatt benyomult orromat régi déli állásába töstént visszaprüsszentettem. — Prosit! kiáltá nagy apám 's ezzel rám ismervén, agyba főbe csókola. De csak hamar vége szakadt a' rokon édelgésnek, mert egy fejünk felett elcsattant borzasztó durranásra egy óriási csirke lezuhant a' sakktáblára, mire a' dicsőültek még csak nem is pillantottak, holott én a' nagy zengés, rengés, ropogás, csattogás miatt szinte az életből kicseppentem — Se baj! mondá Leibnitz, ne féljen nagysád! hihető, az öreg Jupiter megunván a' fiastyúk karicsálását hozzá sujta egy mennykövel, mellyel a' kotlót is elhallgattatá 's egyszersmind önnek is falatozni valót rendele. Ugy van ez a' földön is, verebek sokat zsinatolnak, lecsap a' sas közikbe, 's meg van a' silentium. — Meglehet felelém, de a' csirke még mind nyers, hogy eszem belőle? Itt az én oculárom, monda Pater Hel, a' jesuita, mit a' nap ellenébe tartva, a' már villám által megmej-

jesztett majorságra olly ügyesen irányzott, hogy az egy pillanatban úgy megsült, mint ha soha nyers sem lett volna. Kezdetben kikéredztek belőlem a' falatok, sótlanságuk miatt, de e' hiányt a' salzburgi kamraispán egy lehelletével helyre hozta. Én ettem, ők nézték; én fontos fontos falatokat nyeltem, ők fénnnyel tölttek el 's szomjamat a' rám halmozott dicsözön enyhítette. — Eleget koplalnak, szomjaznak, fáradnak, gondolám magamban, a' földiek is, 's főleg a' miveltebbek hiú dicséretért; 's a' romai költészként: — nagy a' dicséret sarkantyuja, mert az némelyeket az olvasásban, mást a' tanulásban, harmadikat a' szavalásban 's többi hangversenyekben, hát a' tánczban! úgy elkínozt, hogy szinte megszakadnak bele; 's miért? semmiért legtöbbször; mert az balga hiúság 's pengése mulandóság mert nem lélekből van!

Szerit számát a' fényben úszó 's körülem zsi-bongó tömegnek le nem írhatom. A' gothok, vandálok, indusok ostora a' vén Belizár különösen telhetetlenkedvén dicséretemben, hős társának fogadott. XII-dik Károly csak azt sajnálta, hogy a' földön végbe vitt harczvitáiban tábornoka, tüzes mérges hevének megosztója nem lehettem! Péter czár Oroszthonban tett rémletes kalandimat magasztalá! Nagy apám életrajzom általábani elősorolására pedig midőn mindig unszolna, 's melyet midőn elkezdtem 's el is végeztem. — Igazod van, lelkemtől szakadt! kiáltá, mert né, kalandor társaid a' palermoi kikötőben éppen most horgonyoznak. — Nézd, hogy működnek a' kincseknek szárazra szállításában! — Én néztem, néztem, úgy hogy szemeimet szinte kinéztem hatvan éves gödréből, de a' vastag légszövet miatt, semmit nem láttam. Vátig tarták

szemem eleibe Kopernik, Galilei, Newton a' látcsőket, de mind hasztalan, csak homályban tapogatódzott szemem kábult világa, utóljára előmbé tartott Herschel egy akkorát, mint a' straszburgi torony, — most már látom! mondék én; embe-reimet mint apró hangyákat vevém észre mint egy dióhajban mozogni hajómon 's holmi parányi morzsákat többekkel együtt magok után von-czolni. A' parton állók közül láték néhány fel-szegzett kalapú, veres sapkás, bársony köntösü nád-pálczás embereket is, kik a' portékák között csempészkedtek, 's a' javát elrekkentették. — Lásd, mondá a' jámbor Gellert, ezeknek kellene a' jövevényeket pártolni 's azokat tollal, szóval, hatalommal védelmezni 's ők a' legdrágább tolva-jok; mert midőn szegény garast oroz, ők ara-nyakat lopnak. Pedig ha igazán meggondolnák, nem volna miért magukat illy rútúl bélyegezni, mivel az egész föld kereksege, a' mint látod, egy hangyaboj, a' benne mozgóak apró férgek, a' kincsek porondszemek, birásuk pedig egy pillanat! Alatszonyok, kiket egyedül a' jelen csáb-bit; csak a' nagy lelkeket tartja a' jövendő ne-mes törekvésben! — E' beszédre únni kezdém a' földet 's leszálla eddigi becse előttem; de még is magam sem tudom miért, csak vissza vágytam én annak reám nézt ha bár is kopott kebelébe.

Ebbeli agályomat sejtven Morus Tamás, azt mondá: — ember, tudom mi bánt, 's miért vagy elégületlen fénykörünkben, az t. i., hogy mi csak fényt, örömet éldelünk, vastag étkekbe nem harapunk, 's itt a' halhatatlanság forrásánál szen-vedhetlen dicső lényekké változtunk. Itt a' hol számunkra minden van, hol mi csak fény és örömmel élünk, neked vékony a' lég úgy-e? de

nem vetek bele 50 esztendő't 's a' földön is, mikor az emberek gózzal fognak bibelődni, gózzal szekerezni, gózzal hajózni: gózzé válik köztük a' hit, vallás, gózzé az ígélet, a' fogadás, gőz lesz a' szent eskü, gőz a' barátság, összveséggel: törvény, igazság, hűség, házasság, mind mind gőzbe mennek. 'S ha a' földön a' gépeket, szíveket viheti a' gőz, miért ne lehetne a' szellemieknek élvök a' fény? Nálunk e' nem divat, mert így volt örökön; köztetek pedig csak a' divat jár, 's a' mi régi nem jó már; holott a' régi ösvényeket csak nyesni kellene, nem járatlanná tenni. Ti nyomorultak! csak az értelmet művelitek, a' szívet meg parlagban hagyjátok.— Na neki, e' be dolgozott! gondolám.

De még többet is akart ez a' nagy lélek, de a' hosszú leczke alatt is kedélyem már ingerülve volt 's elhallgata. Jól is tevő; mert ha nyelvemet a' szomjuság, lelkemet a' sok szellemi mende monda már annyira epesztette, hogy folytatására a' föld haragos hangjára fakadtam volna közöttök. — Nem lehet a' materialismushoz még leczövekelt embert csupán illy szellemi traktával jóllakatni!

Midőn így állanánk, Vulkanusnak egy legénye éppen akkor vive a' füstös torkolatú barlangból — melly a' Jupiter mennykőgyára volt — ő felsége parancsára egy száraz villámot, melyet magamhoz szorítván, vele együtt egy hamis kötelezvényt készítő bagdádi kalmár háza eleibe egy másod percz alatt lesujtattam. Hopp? ez igazán salto mortale volt! mert ne tudjam a' módját az esésnek, — talán — nélkül is! ízre porrá törtem volna: de midőn útitársam a' ház ormozatjára czélozott, én hirtelen elbocsátám magamtól 's a' ház előtt kiterengetett selyem-pár-

nákra ugrottam—'s így már nem csak a' földön, hanem kívánságomon túl a' földben valék, mert abba a' nagy zökkenés párnástól együtt nyakig sülyesztett.— A' csattanás, kénes bűz, ijjedelem, a' háziakat mind egy lábíg az udvarra pattantá, kik keleti babonákkal telvék, engemet gondolván mennykönek szinte vernek már agyon, ha világszerte híre futamodott nevem a' haláltól meg nem mentett volna.— E' volt igazán a' szorult körülmény, mert eszem, szemem, szám kivéve, egyéb tagjaim meg sem motszantak. Fel is tevém magamban; csak most az egyszer meneküljek, a' menykövel, mely jelenleg még is jól fogott, soba többé czimborába nem állok.— Mikor halott van a' háznál, vagy a' mennykő vizitet ad a' gazdának, a' legfukarabb szívben is megfoganszik a' könyörületesség; így lett a' kalmár is az irgalmasság proselytája, ki engem, mint valami Phidiástól került antik szobrát, minden sérelem nélkül rögtön kiásatott. Itt első gondom volt a' másvilági csirkét megáztatni, mit olly mohón tevék, hogy torkom tágas csatornáján mit nyeltem legyen le szomjam tikasztó hevében, mai napig sem tudom. Elég az hozzá, hogy jól esett; mert nem szokás, hanem szomjuságból ittam.

Óh te édes föld, be sok gyönyör fejlik ki életdús kebledből, melly csak azoknak ízetlen, kik minden érzékeiket már a' csömörig jól tartatták, 's kicsapongásaikkal eljármozták a' természetet. —

A' teljes igyekezettel véghez vitt ivás után nyelvem kereke megindulván, miután a' kalmárnak hozzám intézett száz meg ezer kérdéseit a' nagyából ledaráltam, 's egyszersmind a' nem-bódorgóba indult, hanem ex offo házára küldött

villámnak okát is szemére hánytam volna a' köntösfáról szedett oltoványokat elő-mutatám, mellyekkel mi nagy hasznára leendek hazámnak 's könnyebbbségére minden rendü és nemü honosimnak, terjedelmesen megmagyarázgatám: olly halálborzalom futá el a' kalmárnak minden valóját, mintha Damokles feje felibe függesztett kardja alatt ült volna. — Egek ereje! kiáltá, hát ugyan Nagysád vég-inségre akarja juttatni a' mesterembereket, kiküszöbölni honunkból a' brüsszeli csipkéket, firenzai kalapokat, párisi divat öltönyöket, 's mi engem leginkább érdekel, koldus-botra akarja szorítani a' divatárusokat? — Hiszen hogy Dráke Ferencz a' burgonyát szegényeink számára behozá, jól tette; de ha a' köntösfá honunkban indigenatust kap; mire fecsérlik majd páváink kamatra is alig jutó évi jövedelmöket, kiket fognak a' kalmárok holmi csecse becse portékáért megmejjeszteni, 's az egész foliantokra menő kontókért, kiknek jószágába magokat introducaltatni? — Ez nem tréfa, azért kérem Nagysádat, édes kedves tábornok úr, ezen kártékony ágakat terjesztő szándékáról mondjon le, 's az érettök lefizetendő 10,000 darab aranyat, mellyet egybe lepengetek, fogadja el. — Három kísértete van a' világnak: egyik *édes*, másik *magas*, harmadik *gazdag*. Én már az elsőre nézve éltem caniculáján túl valék, a' másodiktól meg is csömöröltem, így hát mint pénztelen lazaroni, a' harmadiknak aranyhálójába estem. Mert a' két elsőnek van bizonyos ideje, a' harmadiknak nincs, az az örökké való! — azért is a' pénzt elzsebelém 's a' fidibusnak használt ágak mellett, hogy hamva se pora a' földön ne maradjon, pipára gyujtottunk, 's mellette a' föld minden termékének — a' más

világiakéhoz hasonlítva — semmi — becséről barátilag beszélgettünk; hogy beh hasztalan a' nap alatti világnak minden kincse, dicsősége, boldogsága. Hiszem biz azt. Könnyű tele erszénnyel a' szegénységről, tele hassal a' bőjtről papolni; e' mind össze is csak annyi, mint üres kannával a' lankadt virágokat öntözni. Nem a' szószékben, hanem a' nyers ösztönök színpadján tetszik ki az igazi hős; ott oroszláni tűzzel harcolni, itt a' vágyak lángja mellett elolvadni — az több mint gyerekség! meg kell a' szónak testesülni, ha lelkesíteni akarunk!

Én már a' kalmárt, 's hozzá tartozó csögbög családját annyira megszerettem volt, hogy akár örökre nálok maradtam volna; de hiába, mint a' gyolcsos tótok a' vásznat, engem is hurczolának vágyaim országról országra. De hová, merre ennyi sok szép pénzzel? — Egy talán ehezett diák hajdon azt mondá: viatico levi nihil est gravius! igaza is van, mert útra nincs nehezebb teher az üres tarisznyánál; de ha feletöbb tömve van, úgy is baj, 's ha éppen kincs a' tartalma, éppen nem bátorságos. Így beszélgettünk a' kalmárral, ki nála-maradásomat mindenképpen ohajtá, mint az unokák a' pénzes nagyapának házuknálí rájok hullását. Kinek ha hópénze jár, gédelgetik, tatarozzák, mint a' rongyos párnazsákat, hogy tovább tartson; ha pedig kész pénze, alig várják halálát, hogy e' Mammon kotlója hamar felfordulván, annál többet hagyjon.

Volna szárnya a' macskának

Látnánk-e egy verebet?

Telnék vágyunk; vajh ki bírna

A' semminél egyebet.

Mentsen isten! — Az én gazdámnak sem valószínű biz az; mert a' vándorszellő, a' honvágy korom daczára is kirángatott háza köréből. Egy reggel éppen útszára nyíló ablakom előtt vonult el a' mekkai búcsúra menők csoportja, mellybe szokás szerint sok adó vevő 's a' pénzt minden úton módon kereső idegenek is keveredtek. Ezen abrándos gyülevészek közt megpillanték egy medvés olaszt, ki körmös talpas útitársával a' Mahomed csordája után éhen, szomjan czammogott. — Eladó-e a' medve? kérdém. — Jó pénzért miért ne? felelé. Vásárba ereszkedtem vele, 's hosszas alku után magamévá tevém a' maczkot 20 aranyért. Aztán egy ügyes kis szekeret csináltaték 's a' kalmártól ajándékba kapott pompás arab mént eleibe fogám, a' medvét pedig aranyszövetű turbánnal, hosszú keleti köntőssel, bugyogóval, czipővel nevetségesen felöltöztetve, a' pénzes ládára mint egy parvenue-t szekerembe ültetém. Elbucsuzásom után a' medve úrrá, én meg kocsissá lettem. — No de ebben meg ne ütközzenek Nagyságtok! hiszen illy ferde cserét eleget láthatni édes körükben is, hol útközben a' kocsis úri, az úr pedig kocsis-szerepet játszik. — Útunk víg volt, csak amúgy eresztgettük habpipánkból a' bodor füstöket; mert *NB.* maczko komám, valamint én is szenvedélyes pipások voltunk, 's ő még úr is tudott volna lenni, csak esze ne hibázzék; mert pénze is volt 's még így is! ha szabad lett volna vele; különben szőre bőre, barkós képe, goromba hangja még a' nőnemet sem hozá undorodásba. — Jól mondják, hogy még a' medve is kap szeretőt, csak vágassa el körmeit 's tartson equipage-ot. — — Másnap a' csoportozó tömeg közt megláték egy törököt egy roppant griff hátán ülni, melly az

adott jelszóra most a' légben fellengett, majd a' térdig érő homokban a' gondolat szárnyain se-
bessen iramlott. Megvevém ezt is 50 aranyon 's
a' körmös principális mellé a' kocsiba helyezém.
Csak képzelni is illy tarka quodlibetet! hát még
látni! mondhatom, már előre zsebeltem a' kép-
zelt aranyakat, melyeket Mekkában a' tömén-
telen sokaságtól mutatványaimért nyerendek: de
a' számított terv nem mindig valósúl; 's legna-
gyobb működésünk néha csak ábránd, pusztá
képzeltetés, 's még is hogy harczolunk mellette!
mintha a' várnai vércsatára fúnák a' harsonyát.
Sokszor úgy járunk képzeletünkkel, mint egy
kaczajfalvi uraság, ki szemem láttára csak holt-
szénnel festette le leendő csűrét a' konyha falá-
ra, 's más nap jól meghátolta cselédét a' megá-
zott garmadáért, — mert künn és nem a' csűrben
csépeltek? De hagyjuk a' képzeltetést, lássunk
a' valósághoz — én már Mekkában voltam.

Egek ura! mint a' hering a' hordóban, olly
tömötten állott a' nép a' mecset udvarában. A'
roppant sokaság mind egy lábíg szekere körül
nyüzsgött, ámulástól, bámészkodástól elfoglalva,
hozzám mind közelebb közelebb tolongott, melly
a' törökösen felöltözött medvét Mahomednek 's
a' mellette ülő griffet az ő-belé látnoki lelket
fúvalló nemtőnek gondolván, ordítással, bógés-
sel, síppal, dobbal, kolompokkal, ostorcsatto-
gatásokkal üdvözlötte a' bozontos profétát, ki
az ő népét több mint ezer évek múlva is meg-
látogatni szíveskedett.

A' vakbuzgóság, buzgó keleties vakság kü-
lönbféle érzelmeket gerjesztett bennök; némelyek
szánták, hogy úgy el öregedett; mások, hogy
úgy megrútult, mintha emberi kép se lett vol-
na; többen megjegyzék, hogy tán mióta megholt

soha sem mosdott meg; sokan irtódzni kezdettek még a' tőle ígért paradicsomtól is! — de mind e' mellett az örömrivalláson nem tágitott a' turbános tömeg, melly midőn végre a' nagy proféta lábaihoz kezdett esni 's azt csókolni: komám megunván a' nagy tisztelkedést, nagy mormogással, szikrázó szemekkel kirohana szeremből, 's a' körülállókat tépte, marta, szaggatta 's olly irgalmatlanúl! hogy e' véres beköszöntésre több mint 500 ember vonaglott. — Én, úgymint e' véletlen catastrophe szerzője — kinek kevés lett volna egy halál — hogy életemet megmentsem, griffem derekára pattanván, hopp! minden aranyam, equipage-om nélkül a' földieken felül emelkedve, eltűntem. — Egykor egy vásott gyerkőcze egy kutya után sujtott kővel mostoháját találván, azt mondá: *nec sic male cecidit lapis* — a' baleset jól esett! mert így is eben esett! — az mondom én is: pénzem oda veszett, de jól esett; nem kell vala a' köntösfágakat eladnom, 's az országos közhasznót privát érdekemnek feláldoznom.

Nem ember az, ki a' más letiport bódogságának sírvermén termett rózsákkal szereti magát piperézni; 's szeretlen az, ki az emberiség elnyomattatásán kíván fölemelkedni, pusztításával gazdagulni. — —

Sem én, sem szárnyas paripám az útát nem tudtuk. Sokat kasmatoltunk tehát a' légi tévúton, míg végre a' zodiák alatt eszembe jutta, hogy most éppen az ikrek havában vagyunk, melly égi jegytől Kaczajfalva, mikor a' fák virágoznak egycenesen éjszakra a' gönczöl-szekere felé esik, azért is nem függőlegesen, hanem rézsút creszkedtem le földünk felé, 's éppen 1789-ben majus 17-kén reggeli 6 órakor kertemben

virágzó terepély hortensia tetejére, hol tegnap volt szerencsém Nagyságtokkal lakmározni, szárnyas paripámról éhen szomjan leszállottam. Istennek hála! csak hogy már valahára megint haza érkezhettem, tudom: hogy e' pipás világban nem fogok többé fészkeimből kirepülni.

Boldognak magamat csak azért mondhatom,

Hogy az élet terhét békével hordhatom.

A' ki vígan élhet boldogúl meghalhat,

Az ekképpen minden ördögöt megcsalhat.

x x x

A' mint veszem észre, ön készen is van már arczképeimmel. — Szolgálatjára Nagysádnak, az utolsó szürke hajszálig. — Brávó! azokra mint látom kevés fekete festéket veszteget az úr. — Hja, deczemberben a' fák nem virágoznak, a' biz a' halál kopár szénafüvén sem teremnek többé bájvirágok; én pedig a' természetnek hű másolója lévén, nem akartam az eredeti képet hízélgéssel elferdíteni. — Helyes! nem is azért mondom, hanem az ügyes művészekkel enyelgésért. Ébredt ész tulajdona az okos tréfa; a' mogorva koponyák, mint a' nehéz idő, főleg beborítják kedvünk tiszta egét. Nó hát tisztálná-e a' művész úr, hány ecset-vonás kívántatik e' képre? — Erre többé egy sem kell, mert azt tartom, tökéletesen be van végezve. — Csak gondolja az ember, bizony mindenre meg tud felelni. — Sokszor könnyebb felelni, mint okos kérdést tenni. — Igaza van önnek, de hát mondja meg, miért festeti le magát az ember? — Legfeljeb pénzért. — Nem úgy, nem; hanem, mi okból? — Erre helyesen csak Momus tudna felelni; de ő is csak úgy, ha kívánsága szerint

az ember szíve tája ki volna ablakozva; mert különben e' nagy rejtélyt, melly az egyiptomi négynyüstös sötét éggel van beleplezve, ő is csak talán - talánnal felelné meg. Hiúság, kevélység, dicsvágy, tetszvágy, hírvágy, hát még hány lére készített mindenféle vágy dolgoztatják sokszor a' képírókat; 's mi az indokot nem vizsgálván, csak írjuk, akár a' chinai császár, akár a' montblanci embermentő komondor legyen a' feladat. A' hiúság világában élünk, mellyben a' való úgy elenyészik, mint egy porondszem a' tengerhullámiban. Ha a' nyelv egy úton járna a' szívvel, könnyű volna a' felelet a' támasztott kérdésre: de mivel az ember szíve titkát nehéz nyelve hegyére kicsalni — azért erre nem is felelek. A' hordó csapján csak a' foly, mit bele töltöttünk; de szívünkre hányszor rá nem illik a' szemrehányás:

Szája tele lépes mézzel,

Szava virágos tavasz:

De ármányos álnok szíve

Elárulja, hogy ravasz.

Ki miért festeti le magát mondom, azt mi nem tudjuk; mert azt a' kezünk alatti kép originalja sem tudná vagy merné mindenkor megmondani. Egy angol költész után ennyit még is mondhatok:

Lefestetjük arczképünket, hogy maradjon vásznunkon,

Mit az évek elromboltak virágvesztett arczunkon.

De ennek is csak ifjagnál van helye, mert vén ember képében, mellyre a' hetvenedik hamvas szerda *memento mori* czímét kiültette, a'

bélpoklosság többé nem tehet kárt, főként kinek arczán az ónos himlő ostáblázott, vagy a' vulcan surczával törölték meg az első feredő után.

— Ha ha ha! mit gondol ön, ha telyesült Momus kívánsága, jót vagy rosszat okozott volna az életben?

— Mentsen isten annak életbe lépésétől; hiszen akkor az a' fölséges ajándék — egy percnyi általváltozás, vagy is a' tettetés mestersége kenyértelen maradna; a' képmutatás nem országolna. E' nélkül pedig országos szövetségek nem szerződnének; a' zajos bajos házasságok bilincsei, a' szívet rágó gyanúskodása fergei dühösebbé lennének. Csak a' tettetés tündér mestersége teszi még a' világot eltűrhetővé. De ugyan csak be is illik ám jelenkorunkba, midőn a' képviselések rendszere napirenden forog. — Ha a' mejjeken nyílt ablakok divatoznának, akkor a' szívnek azon átlátszó sajátságait is le kellene rajzolnunk, azon esetben pedig nem hiszem, hogy a' legjobb arczfestők is kenyér nélkül ne maradnának. Minden magát lefestetni akaró vágyának ellentállana ama német mondás:

Keiner will zeigen, was er ist;

Jeder nur scheinen was er nicht ist.

— Pártolám mondását képiró úrnak. Jó tehát, hogy csak külsőnket rajzolhatják le, mit az én képemben úgy eltalált, hogy ha holnap valami akadály miatt életem további kalandjainak elbeszélést nem folytathatnám, nem hiszem, hogy helyettem ez a' kép meg ne szólalana.

X X X

Erre zajos örömmel fűszerezett gazdag vacsora, mellynek fogásai között kitűnő volt a'

rátotta, melly a' báró úr paripája tojásából, de a' légi — a' grifféből volt pompásan készítve, mellyet mindenki igyekezett nagy mohósággal felvillázni 's azt az Ararát hegyén termett 50 éves borral leönteni. A' fényes vendégek kitünőbbjei pedig Aleph, Beth, Dalet herczegek, Vau, Zain, Lamed grófok; O- mega O- mikron bárók és sok czondraházi nemesek valának. A' poharak sűrű üritéséről 500 lelketlen czilinder tett üres bizonytságot.

A' míg egy rövid, de kalandimhoz szükségképpen járuló előzményre önöket figyelmeztetném: töltsünk addig pipára; de a' torokenyhitőről se feledkezzünk el.

Noha nem éppen fő nélkül, de erős főtörés nélkül is elgondolhatni, mi keservesen esik egy magas szellemü úri embernek, a' világ hírneve hősének, 's dicső tettei által a' halhatatlanság országába magát ezer szobrok által beavatott vitéznek, midőn az ő rémletes kalandjait valami német író, egy a' nap alatti világban tudtomra soha nem is létezett báró Münchausennek tulajdonítja. — Pedig nincs különben barátim, az óriási hírcsonkítás rajtam történt. Igazán, ha valaki, én elmondhatom magamról, a' romai koszorussal:

Sic vos non vobis —

az az:

Szegény méhek, ökrök, juhok.

Mézet, ekét és gyapjut,

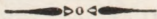
Mások számára hordoztok

'S nektek csak a' munka jut.

Hoho! korán sem úgy Münchausen jó uram! hanem; ha én izzadtam a' forró égalj alatt orosz-lánokkali küzdésemben, ha én áztam czethal-

bani lucskos lakomban, ha én szédültem a' felettünk mérhetetlen távolságban lebegő Mars, Jupiter, Szaturnus, Luna, Venus, Mercurius ragyogó rengetegein csillag - pályámon : legyen hát, ne idegené, ne másé hanem egyedül enyim az érdem - koszoru. Ne irtódzék a' tövisektől a' ki rozsát akar tépni, sem a' diótöréstől a' ki diót akar enni; szedjen magának töményt a' ki illatfelhőben akar gőgösködni: mert azt tudja meg minden idegen érdemmel kérkedő hetykefi, hogy én véres verejtékimmal öntözött 's jövőben hamvaimat nyugtató borostyánom árnyékában, mellynek levelein örökhír fog lengedezni, azt senkivel a' földön meg nem osztandom.

B. DEMÁNX.

II. Rész.

„Sokat mernék feltenni kedvesem! hogy e' fiu lesz, mondá velem nyolczadik hónapba menő nehézkes anyám apámnak, mert helytelen fészkelődései egyenesen arra mutatnak.—Igazad van anyám, gondolám magamban, mert én fiú még pedig ugyan csak fiú vagyok; 's hogy írántai készségemet jó előre nyilvánítnám, kissé selypítve, kvártélyombúl így szólék ki:— mit parancsol édes mámi?

Nem kellett több az öregnek. A' csuda, bámulás, rémség fogá el mind kettőjüket. Engem beszéltek éjjel nappal, velem ábrándoztak 's rólam ezer meg ezer hímet vartak. Apám mások előtt csak hallgatóbb volt, de minthogy némberekben nem igen áll meg a' szó, anyám e' rémletes történetet a' kit elől utól talált mindennek elbeszélte. Minek a' lett aztán az eredménye: hogy engem csuda-gyermeknek, tátosnak, ördögösnek 's minek még? látnoki lélekkel előre elmondottak.

Anyámat a' minden órán várandót látogató rokonok egyszer nállunk maradtak ebéden, kiknek a' közelgő szerencsés megszabadulásért poharazás közben tett— éljen!ezésükre én is vísítottam egy vivátot. 'S aztán apámnak egy hatalmas prüsszentésére midőn elkiáltám — proficiat! anyám szégyellettében az étteremből kiserült, rokonink pedig rémuléssel eltelvek, mint valami búbájös lakomáról haza siettek.—

— — Ütött már valahára a' szerencsés óra, melly anyámat tőlem, engem pedig tőle feloldozandó vala. Egy szép tavaszi reggel, midőn e' nagy mindenségnek apróbb elevenjei megmozdultak 's az egész természet tarka színben dicséri a' teremtőt, sötétel butorzott lakomát meguntván, addig fészkelődtem, vaczkolódtam, hogy szegény anyám ájulásba esett, kinek midőn a' bába gyöngyvirág eczettel dörgölgetné homlokát, orrát, mejjét, halantékit 's szinte felém is vala közelitendő; én egyszerre kipattantam világtalan czellámból, mint egykor Minerva a' Jupiter homlokából.

Volt bámulás a' kis ördögösön; a' bábának elállott szava 's apámnak kiesett szájából hosszú szárú pipája, anyámnak görcsös csudájában minden idegei megmerevültek. Erőnek erejével nyomhattak le a' fürdőbe, mellyet midőn félig is kipocsoltam, egy székre pattaván az ablakon keresztül kilóditottam.—Készíté már az öreg aszszony a' bölcsőt, főkötőt, pólyát, hogy engem, mint valami kis tolvajt lekötözzon, 's fejemre mint valami vászoncselédnek főkötőt húzzon:—de abból bizony vén ördög, semmi sem lesz! hanem ide nekem olyan köntöst, millyen édes tátn van. — Apám hogy tréfát üzzen, egybe szabót hivatott 's csizmadiát; én pedig a' más nap reggel felhozott 's kissé bőven szabott ruhákba mindenek bámultára belenőttem.

Hogy fel valék már öltözve, bejött a' dajka hogy megszoptasson: ám de még annak gyült meg a' baja! mert azt a' szobából úgy kirugdosztam, hogy alig lelte szegény ijedtében az ajtót.—Borlevest nekem! mondék, mert én ehetném.—Mikor ez is megkészült, eljött az ebéd ideje is. Asztalhoz ülénk 's szegény édes anyám a' leves-

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

be aprított kenyeret rágva akarta velem megétetni:— de édes anyám, selypitém, rágjon kiki magának; tudok én magamnak rágni! 's azzal kikapom a' kalánt, mellyel étetni akart kezéből 's amúgy két oldalra derekasan pofáztam. Aztán neki apám előtt álló tele kancsónak 's azt amúgy magyarosan meghúztam. — Az engem csudálva bámuló vendégeknek, mivel orrukat fel nem érhettem, jókat vágtam a' hasukra, 's azzal szöktem, ugráltam, pamlagra, székekre, ágyakra köröskörül; vágtam, csaptam, mindent a' mi törhető volt földhöz az egész teremben.— Én voltam ám a' gyerek!

X X X

Elérkezett az innepélyes szertartás is, melylyen a' húsz évig napvilágot nem látott aranyasztali készületek mind elővétettek még egyszer. Mivel talán még a' cselédházban is minden evőszerszám ezüstből pompázott. Jöttek, mentek az atyafiak, csődültek a' vendégek, tolongott a' néptömeg; 's ez vala az a' nagy nap, melly a' tegnapi követekezett, t. i. az én megkereszteltetésem nagy napja.—Tudtára adák a' lelkésznek, hogy készüljön, 's engem is készítgettek: de megvalloim, hogy ebből már mit sem értettem; azért mindenképpen mesterkedtem, bujkáltam, réjtódtam annak valamikénti elkerülhetésiért. Tyúkkal kalácscsal kellett utánam járni, míg megkeríthettek. Végre engedék a' szép szónak, főleg a' nagyapám, — ki egyszersmind keresztapám is lett — gyűgyögésinek. A' hogy a' templomba értünk, jaj! mekkora száját tátottam a' talpig feketébe öltözött 's hozzám surlódott papra, a' ki beszélt egy darabig felettem 's megkérde: — mi neve a' gyermeknek? — Nem gyermeknek, felelém, hanem az urfinak ám — neve: Hillarius, az-az Semperlustig! — Ekkor karon foga, 's egy

nagy kőmedenczéhez vezete, de keresztatyám is segített, mert különben nem birt volna velem a' tiszteletes, ki a' keresztvíznél ismét kérde:— Hillari, akarsz-e megkeresztelkedni? — Igen, lön a' felelet. Ezzel egy öblös kancsót bele merit, 's azt keresztatyám karja közt vaczkolódóra, rám öntötte. — Haragudtam, prüszköltem, töröltem, dörzsöltem magamat mindennel, mivel csak lehetett 's azon lucskosan siettem haza a' keresztelési lakomára. — Több mint száz vendégek között fodrosan, borzosan, parókásan díszelgett a' lelkész is, kitől jó távol ültem, ne hogy az asztalnál orozva megint szemközt öntsön. — De gondolám, nem csalsz meg többé! — Volt evés, ivás; de részemről sem hibázott semmi, mert ha egyebek ittak meg ittak a' mások egészségiért, én is ittam a' magaméért, 's pedig olly hősilleg, hogy ezen ritka napom emlékére az egész terem keringőbe indult velem.

X X X

Kilenz éves valék, 's még nem tudtam egyebet, hanem, hogy a' földes úr — már mint én is — egy olly mások fölötti teremtmény, ki csak azért van előállítva az élők sorába, hogy mint egy két lábú töltésér, alattvalóinak véres verítéköket magán keresztül szűrögesse. Ő parancsoljon 's mások engedjenek; ő vesztegessen, 's jobbagyai keressenek; ő dorbézoljon telefővel 's a' szegények nyögjenek tele gyomorral; néki legyen igaza a' legnagyobb törvénytelenségben is, ezek vesszenek igaz ügyök mellett is. Mindössze az életben ennyit tudtam; mert szülőimtől csak ennyit láttam, 's mást nem is hallottam.

Miként a' miveletlen ugarban többnyire csak tövis, burján 's bojtörján terem: úgy bennem is, mint elhanyaglottban nőttön nőtt a' sok nemjő. Végre, a' minden csinjaimra csak mosolygó apám is megsokalván kitöréseimet, hogy legalább írni, olvasni tanulnék, feladott az oskolába, a' falusi paphoz. De ha volt valaha kínja egy tanítónak, ennek ugyan meggyült a' baja velem. Mert könnyebb lett volna neki akár milly mokány kilencz hetes borjút apportirozni, mint engem kilencz éves koromban valami szépre, jóra 's hasznosra tanítani. A' mennyi a b c-és -könyv volt a' vidéken, azt mind elnyőttem, téptem, szagattam 's legalább mintegy harmincz bál papirost bemázoltam, még sem tudtam sem írni, sem olvasni. Ha mesterem mondá: a —, én mondtam b —; ha ő v —, én z —; 's így egymást, mint a' bábeltornyán működők nem értve, nem leheténk semmire. Ölt az unalom; evett a' méreg, hogy arany szabadságomtól megfosztatva, otthon a' pipázó-teremben dévaj cselédeinkkel nem kártyázhattam 's kártyázva nem borozhattam. — De miért is tanulnék én? gondolám magamban,— hisz van apámnak pénze, mind rám marad; a' kinek pénze van, az gazdag; a' ki gazdag, elég tanúlt az, ha egy csepp esze sincs; aztán anyám mondásaként: fogaim gyérek, szemeim nagyok, ezek pedig mind arra mutatnak, hogy én a' szó értelmében nagy ember leszek, ha bár az apám rudas ökrénél leendek is.

Látván a' lelkész, hogy szép szerével belőlem embert nem faraghat, Orbilius kezdett lenni, szorosabban fogott: napirenden volt a' plága, de ezzel nem javított; mert mint könnyen

nevekedett vele szembeszöktem 's a' hányszor a' fejeről lekapott parókával haza futhattam, azt egyenesen nyomám a' trombás fejére. Annyira is megszoká vala már az a' vén kopó a' parókát, hogy nélküle esős időben még vadászatra sem vihettem ki. — E' pajkos tett miatt közttem 's a' pap között minden oskolai 's tanulmányi vi-szonyok valahára félbe szakadtak.

Hogy még is a' tanulás a' maga rendén men-ne, házi praeceptort fogadtak, kí alatt haj! fel-jött az én örömem csillaga. Ám meg is volt keményen hagyva apámtól, hogy velem engedé-kenyen, szeliden bánjék; 's még is ezen ké-nyelmesen, szilaj kedélyemet nem zabolázó 's minden fenyíték nélküli oktatás mellett, belő-lem egy a' haza nagy embere képeztessek. — Ép-pen bizony, azok képeznek nagy embert, kik magok is csak alkalom, 's legaljasabb tettekre törpülnek. Mind kettőnkéről válogatás nélkül el-lehetett mondani: a' mi csalán, csíp a' korán! — Ó vitte a' magáét; én a' magamét. Nekem fő gondom volt puskámra, pipámra, kopóimra, lovaimra; neki a' komornáknak, kik egyikének olly szorgalmasan adá a' privát órákat, hogy vele együtt magát a' háztól elprivátázta. — Most valék én még szabad, 's önálló valami! Szeren-csémre még is tudtam mindössze annyit, mint nagyatyám, kinek, ha nevét akará valami levél alá írni, minden cselédeit ki kelle házából pa-rancsolni, nehogy a' subscriptiot elhibázza.

Most vala már Hillari, ama deák monda-ként: imberbis juvenis tandem custode remoto— a' maga teljes elemében. Otthon nem volt, ki-nek parancsára hatjsak, a' faluban mindent ön-kényem örvényébe sodrottam. Köznapokon öl-tem magam az erdőben vadak után, vasárnap

midőn a' többiek templomban valának, hogy a' vétkes unalom meg ne kísértene, be-belopódtam a' falusiak pusztán hagyott konyhájukba, 's ott az édes étkeket a' savanyukkal egybe töltöttem vagy egy marok sóval étköket chetlenekké tettem. — Hétfőn alig vártam az áldott nap viradtát, már a' felzaklatott falusi gyermekek ajtóm előtt állottak, a' napi parancsot tőlem várandók. A' ki eljött az is megbánta, a' ki elmaradt az is megbánta; merta' megjelentek nálam féltek, a' félénkek pedig hon maradásukért otthon reszkettek.

Minden a' ki csak fegyvert foghatott 's vadászsi szerepet vihetett, a' kürthangra talpon állott. Felfűzött kopóim a' mezitlábás suhanczokkal elől ballagának, kiknek egyike hihető a' puskaszótól tartván, mivel minden zörrenésre hátra nézett, hogy könnyitse az árván, hogy ne kelljen mindig hátra felé tekintgetni, hirtelen ollyat tekerintéka' fején, hogy czopfja rögtön a' hasára fittyent, arcza pedig háta közepével egy vonalban állott. Az ostoba nem értvén el a' tréfát, vadászsi multságunk daczára, bógve orditva mint atyás gyermek, a' hogy tudott, haza ment. Ki bolházván az erdőt, hol fegyverem előtt egy szúnyognak sem volt irgalom, haza felé indulót fuvattam: de alig toppanék bé az udvarunkra, nosza sirás, jajgatás között előmbe jövének a' tekert nyaku szüléi, tőlem 's apámtól kártérítést követelvén. — Áhá! mondám mit csálnak kendtek e' csekélységből olly nagy lármát, éppen bizony kártérítést, a' hol kár nincs. Ha otthon nem tarthatják, bevesszük az udvarba inasnak, 's mikor arra való lesz, odaadjuk kötélgyártónak, legalább mikor kötelet teker, nem kell neki mindig hátra tekintgetni. — A' hogy mondám

úgy lett, hol apámnak, hol anyámnak, mivel hátra felé nézett, jó lett kísérőnek 's végre a' kötélgyártók között Brassóban czéhmester lett, hol most is él, ha meg nem holt.

X X X

Minden apró pajkosságaimat, mellyek velem velem kétszer kilencz éves koromig történtek— ne hogy mester legyek az unalomban— nem tartom helyesnek elősorolni. Azért a' többiekre fátyolt vonván, ide hallgassunk!— Ütött már egyszer az óra, melly engemet hősi nagy tettekre 's a' nyaggatott falusiak örömeire honi fészkeimből véletlen kirepített.

Éppen derék nyárban, midőn kívül égetett a' hő nap, belől melegített a' jó champagner, úszám keresztül kasúl kertünk pompás tükrét, a' szép halastót, hát egyszer egy nagy roppant gödény — — czupp! a' tó kellős közepébe belevágta magát.— Két öles orra, hámbárnyi tokája, maga mint egy gálya 's szárnyai mint annak vitorláí az egész vizet fenekig megrendítették. Nehány mázsa halat hogy egy más után felkapkoda, engem is mint valami bogarat, a' víz színéről elnyele, 's azzal felemelkedvén, olly sebesen úszá velem a' léget keresztül, mint a' gondolat. Az igazat megvallva, ha a' pipa 's bor hiányát nem számítom, soha kényelmesebb utazásom nem volt, mint e' légi forsponton; mert orrából az alattami tengereket, hegyeket, völgyeket láthattam, öblös tokájában, rám ért az álom, jót aludtam 's gyomrában pedig, mint egy pénteki étteremben a' legjobb halakban csak amúgy válogattam.

Huszonnégy óra mulva éppen az Ararát csúcsa felett eveztünk, hol a' minket bámuló ör-

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

mény barátok számára vagy tizenkét mázsa halat lehánytam, 's ezzel annyit könnyíték tollas hámbárom haladtán, hogy néhány percz mulva megérkeztünk, de hová? — Teheránba, a' persa schah napsugárból — font — sövény — kerítette udvarába, mellynek közelében a' pálmák között az öreg schah kényére pipázott. — Dsufár Hafiz volt ez, nekem atyámfia, olly közelről, mint Kairó esik Szengyeltől. Kedves házi madarának, melly háremét Európából már több lopott némberekkel gazdagítá, haza érkezten megörvendett, de most az egyszer csak elhült az öreg úr, midőn nem tetszelkedő hólgyet, hanem egy tenyeres talpas sühedert láta gödénye torkából 's mi több anyaszült meztelen kiugrani. A' sok tisztelkedő 's kelletlen módi kézszorítások után felsült reménye kárpótlékaúl, annyit nyert, hogy Demanx nevem hallattára, bennem rokonát ölelhetette. Mindenek előtt, mivel a' nyers haltól olly bűdös valék, mint a' vidra, egy kád rózsa essentiában nagybátyám parancsára megfürödtem, 's aztán tetőmtől talpig aranynyal hímzett pongyola köntösbe bonyálva — mivel éppen vacsora ideje volt — asztalhoz ülénk, hol evés ivás, kaczagás közben gyermekkori kalandimnak elbeszélése alatt a' fényes udvariak ragyogó szemöket, mint lélektolmácsait mindig magamon kaptam. — Vacsora után egy narancs filegoriába, éjjeli nyugalmam kitűzött helyére maga nagybátyám ő felsége vezetett be, 's ezzel kezem tapintva jó éjszakát mondott. Bársony divánom melletti éléfántcsont asztalkán volt minden; mert volt pipa, volt dohány, volt bor, tehát volt minden. — Hiszen, gondolám, én itt is megélhetek, úgy is mi az élet? — Ifjuság, — bolondság; szerelem, — gyötrellem; férfikor, — marha-

kor; vénség, — betegség; bajban gyógyszer egy jó pipadohány 's egy pohár bor — végébe fokába az egész ember egy maroknyi por. — Ezzel a' keleti eteziák illatos fúvalma paplan helyett reám rázván a' narancsvirágokat, elaludtam.

Reggel, mihelyt a' nap aranypillájú szemeit rám mereszté, talpon valék; de már a' schah is egész keleti rátartással sátromba toppana, oda hozatott reggeliét velem elköltendő. Az utolsó korty után, bajuszát, szakálát végig simítván — tudod-e mit? fiú, így szólíta meg. — Parancsoljon, mondám szerényen, fölséges bátyám. — Jövedelmem egyik ága, folytatá, töjmén forrásból csergedez, 's ezt nálunk a' hangyák készítik, én téged ez intézet főfelügyelőjévé szántalak. Mondá a' király 's meglett; mert én egy óranegyed mulva a' tömjéngyár igazgatója lettem. Nyolcz milliom hangya számláltatott kezem alá, mellyeket még az nap személyesen mind egy láb big megismertem 's nevöket 24 óra alatt annyira betanultam, hogy más nap estve, mikor a' munkát végezték, névtár nélkül is akármellyiket nevén tudtam szólítani. Perpatvar, irigység, csalárdság, lopás köztök soha sem támadott, ugyan azért tisztekre sem vala szükségök. Lomha, renyhe csoportok társaságukban nem léteztek 's azért here, dologtalan egyének tartása nem terhelte. Józanabb óráimban sokszor órákig elnézém munkájokat 's gondolám magamban: — emberek, emberek, mennyi nálatok hivataloskodóknál az ellenőrség; mennyi a' parancsoló, tiltó, büntető törvény; mennyi a' világi, egyházi, megyei, városi 's falusi fenyték; 's még is napirenden vannak a' tolvajságok, czégéres kitörések, 's a' büntetlen maradott nyilvános gyilkosságok! — 'S mi még is fényes gonoszságunk mel-

lett fel felé mászunk, 's ezen munkás bogarak csak az alanti hangyabojban hemzsegnek! — Egy hónap alatt, mellynek fogytán 100 mázsa tömjént hordaték a' raktárba, egyetlen egy kérelem-levéllal terheltek e' munkás polgárok, mellyben arra kéretém, hogy a' fülemiléket, mivel őket nagyon pusztítják, 's az által csökken a' dolgozók száma, öletném rakásra. Engedék helyes kérésöknek. — A' teméntelen fülmile-nyelvből telt ki mindennapi ozsonám, mitől eddig fakó hangu torkom úgy kinyilt, hogy az egész persa birodalom bámulatára, akármelly keleti csattogánnyal versenyeztem. — Orrolt egy kívéssé az öreg úr, hogy a' szárnyas hangászok megritkultak; de nem szégyelte schah létére is okulni, midőn tudtára adám, hogy: *haszon, gyönyörűség* nem mindig testvérek; 's ezt szükség néha a' fejnek nélkülözni, hogy amazt tagjainak boldogságára a' háznál megmarassza.

A' bogarakkali kitűnt ügyességem, vagy talán, hogy rokona valék a' schahnak nem soká tiszte emelt. Sirászbán, hol az udvar nyaralni szokott, a' hóldfényesítő társaság elnökévé rendeltettem. Most, most, ha valaha, hogy ezen fényes de kényes vállalatot emberül vihessem, egész testi és lelki valómnak kellett izzadni. Nó most Hillari, gondolám magamban, — paulo majora canamus! — eddig csak hangyákkal bibelőd-tél, de most már emberekkel lesz ügyed. Könnyebb pedig a' szeleket hámba fogni, vagy a' hétfejű sárkányt nyereg alá tanítani, mint emberekkel bánni — hát még 20 ezer emberrel! ám, mert a' hóld éjjeli harmattól kapott rosdát foltjainak kisurolására minden nap 40 ezer kezek kivántattak. — Még csak képzete sem lehet az europai embernek ezen óriási munkáról. Az amal-

gamát minden nap 10 ezer napszámos töri egy 6666 láb átmérőjű 8000 magasságu csillagdarab-ból öntött mozsárban, melly ülőjével hogy megnyit nyom, túl tevén minden mérhető mértéken, nem tudhatni. Annyit még is bizonyosan mondhatok, hogy mint felügyelő, én sem tudom. Az amalgamának négy része tiszta platina; három finom arany; kettő tizenöt próbás ezüst; egy része pedig fosforral vegyített gyémántpor; ezekből készül a' fényesítő vegyület, vagy is a' polituranyag, mellynek feldörgölésében, míg a' hold tányérja egészen megtisztul, naponként 10 ezer ezüstmíves gyöngyház kefével ángolaczéllal működik. Ezért van Sirászban szüntelen hóldtölte, vagy ha nincs is, ennyi költség, fáradság után, az udvar megkívánja, hogy szakadatlan a' legyen. A' ki csak földi paradicsomat élvez 's jövőndőt nem reméli, annak csendes éj, hóldvilág 's karon öltött néember minden bóldogsága. Erról pedig azt mondja a' jerusalemi bölcs:— „Elmulik a' világ hóldalatti bóldogsága. — —“

Mekkora ügyelet, munka, erő, működés kívántatik a' hóldnak minden 24 órábani leeresztésére 's felhuzására, — úgy borzadok leírni! mint némelly sötét eszméjű olvasóim borzadnának elhinni. — Sokat mesélnek a' parasztok a' hóldban látszó foltokról, egyik egyre, a' más másra magyarázza; ezen alaptalan költeményeken én is sokat ábrándoztam, mind addig, míg Sirászba érkezetemmel úgy láttam mint most, hogy azon homályos folt nem egyéb, hanem egy brontes testü udvari irnok, a' ki minden estve bele ül a' hóldba 's felhuzatik írószereivel együtt, a' világnak éjjeli kicsapongásait feljegyzendő. Magam is fellebbentem vele egynehány-szor, 's a' mi meg van írva a' sánta ördög köny-

vében igazán mondom, a' hóldból színről színre álltam.

Ha ki igaz tollal írott kalandimban kételkedék; a' Pirho legyeinek kiűzésére fejéből, rántuljon Persiába, 's ott a' sirászi könyvtár 1749-lik lapján az ottani tekárius Dsingis Tambur engedelmével megolvashatja. 'S ha ki tőlem, gyermekkoromban gézengúz semmirekellőnek indultból illy hirtelen változást 's magas lépteket sokallana, gondolja meg, kérem hogy a' szülői rikonczátlan kedvezés 's a' magát eleve meggyőltető tanító alatt, ritkán szoktak a' nagy elmék kifejlődni. Én jó tapló voltam, nekem csak szikra kellett, hogy éghessek; kész gyertya valék, csak tűzre volt szükség, hogy lángolhassak. Mind ezeket Persiában nagybátyám velem czélszerű bánásától megkaptam, azért is léhakori vásottságomat jelenlegi derékségemmel egybevetvén, Horácznak e' három szavait metszém föl örök emlékül Teheránban a' királyi csarnok homlokára: „Olim truncus eram!“ A' ki otthon tőke valék, itt szoborrá alakulék.

x x x

Kiben egyszer a' hírszomj, hősi merények utáni vágy felébrednek, az nem ülhet egy helyen, mint a' vakondok földalatti gödrében; hanem jó, megyen, szárazon, vizen, békén, veszedelmen keresztül kasul, miszerint hírneves tetteit forró, jeges égálj alatt termő borostyánnal koszoruzza. — Isten veled puha föld, maradjatok magatoknak pongyola persák! én honombasietek, apámnak, ha még él 's ismerősimnek világszerte híres kalandimat elbeszélendő. —

Reméllem: emlékezni fognak olvasóim azon történetre, midőn lovamat a' torony tetejéről le-

lőttem, akkor csudámban elfeledtem megmondani, hogy ez úttal a' toronyróli lezuhantában három oldalbordáját eltörte 's bőre úgy kiszakadozott, mint a' fördőre menő kopott uraknak 60 éves párnazsákjok. Paripám romjain segélendő; bordáit singvasakkal, elrongyollott oldalát vastáblákkal Mészkvában egy tábori kovács-csal, kihez a' sérült pára, mint orvoshoz önkéntesen vágyott, kiegészítetém. De az már nem igaz, mit némellyek hozzá hazudtak: hogy még azon túl 50 évig használtam volna — hiszen megette volt a' farkas!

X X X

Most is didergek bele, ha meggondolom, 's ablakomnál függő kénesőn megfagy, ha említem, mekkora hideget kellett kiállanom 1740-ben a' már említettem sziberiai vadászaton. Egyedül a' tobolszki görög püspöktől kapott medvebőrnek köszönöm, hogy ott az első nap jéggé nem merültem. De a' mi halad, nem marad; mert december utólján az engem mindenütt kerestető muszka czárné tágas birodalma bánatjára, éppen az éjszaki tengely végszegénél csakugyan jéggé dermedtem. — Baro Demánx már sehol sem volt, nélküle pedig az urak asztala, társas élet, divat világ, gondúzó borozások, mint a' szőlő szüret után megtépázva, gyászolának. — De csudálatos a' természet játéka. Igazán mondják, hogy az ember kis világ, mert ha változás tartja fel a' nagy világ életét, az tartja fel az emberét is. — Ki hitte volna? Julius derekán, midőn az áldott nap olvasztó sugárával halálos dermedésemből felcsókola, borzadva látám a' körülem hóba nyomott medveléptekeket. — Hm, gondolám magamban, minthogy már eszem is ki-

engedett — igaz az, hogy minden roszban van valami jó. Ne fagyjak én jéggé, soha meg nem fogtam vala e' bundás ficzkóktól menekedni, annyival is inkább, mivel óngolyóm mind elfogyván, csak porral volt megtöltve a' hideget minden daganat nélkül kiállott fegyverem. De éppen azon pillanathan, mellyben így okoskodám, bősziült morgással közelge felém egy roppant tapsifüles engem gyomrán keresztül a' más világra küldendő. Ha valaha, most volt eszem kezem ügyében, mert a' là Rodrigó rögtön kiütött két zápfogammal a' port lefojtám, 's azzal úgy lövém szűgybe a' maczkót, hogy puskám roppanására töstént előmbe hengeredett. — Bizony csak nagy a' szenvedély még az oktalan állatban is; szegény kopóm, ki velem együtt hat havig az élet-ről semmit sem tudott, a' puska szóra megelevenedett, szimatolni, hajtani 's a' medvére ugatni kezdett. Örömben, hogy már ketten valánk, hátulsó czombját magam 's kutyám számára lecsapván a' maczkónak, az emberlakta világ felé indulék. Mentem, mentem, nem áncsorogva 's szemetezve, hanem, mint a' gondolat jéghegyeken, torlásokon keresztül kasul, éjjel nappal, Muszkahon felé; hát egyszer csak véletlen egy a' zordon jéghalomra felütött magas oszlopon felütött tábla szemembe ötlík, mellyen oroszul, németül, frankul, deakul, tatárul, 's nagyobb csudámra már magyarul is! óriási betűkkel e' vala felírva: Baro Demánx holt-testének megtalálóját 10 ezer rubellel, 's életbeni megkerítőjét két annyival fogja jutalmazni a' muszka czárné K. s. k.

Haj, mondám szegény Hillari, neked hát így hegyen völgyön lakadalom, te személyesen kerited meg tenmagadat az udvarnak, 's így nem

más, hanem te fogod a' 20 ezer rubelt személyesen elzsebelni. Ha megtámad valami bolond medve, maradt még 30 fogad, lőhetsz azokkal még eleget; — megéhezel? ott a' medve czombrágjad. Élve pedig; mert ha halva találsz megékezni, csak 10 ezerrel szúrják ki a' szemedet. Ezen gondolat annyira feltüzelt, hogy hamarább, mint remélleni mertem volna, sebess kutyaftában Péterváratt termettem. Ott, mivel rögtön falatozni való nem volt egyéb csak tojás, egybe parancsoltam, míg a' többi étel megkészül, magamnak huszonnégyet. De mivel én azokat, mint erősen éhes, töretlen, hántatlan, rágatlan egymásután nyeltem el—jaj! mekkora émelygés szédíté egész valómat. Oda valék egészen's a' halált érzém magamban kasmatolni. Egy óra múlva, mintha ég föld rám vala szakadandó, körülvelt egy veszedelmes hányás, Hát! az én számból a' csirkék frissen egészségesen, csipogva potyogtak le a' padozatra. Hjuj! a' fogadósne' elrémult 's az urának bámultában örökre tátva maradt a' szája. Én e' szép majorságot mint saját költeményemet felszedtem, megolvasám huszonkettő volt összeséggel, ketteje hihető zápon maradt bennem.

Mivel hogy nekem kenyerem az igaz mondas: ennél fogva nem állhatom, hogy azon hazugokat, kik azt regélik: hogy bennem a' főtt tojások keltek volna ki, meg ne czáfoljam, — az nem igaz; hanem a' fudázó asztalnok ügyetlensége a' főtteket nyersekkal felcserélvén, azokat künn hagyá 's ezeket szeleskedte elé'm a' terített asztalra. — Innen: hogy a' szeleburdiság, mohón evés soha sem volt jó — leczkéül szolgálhat mindenkinek.

Más nap reggel fő gondom volt megberet-
válkozni, mosdani, fogaimat kikefélni, magamat
takarítani, parfümírozni, hogy a' fejedelem előtt
egész illedelemmel megjelenhessek. Aztán kez-
kenőmbé tévén három párt a' búbajos csirkék-
ből, bajnoki léptekkel az udvar felé siettem.
Nyüzsgött pezsgett a' sok nép körülem, elől utól
a' ki talált báméskodott, köszöntött, tudako-
zódott, 's egy része hogy a' kitűzött jutalmért
életbeni létemet a' czárnénak megvihesse, nyak-
ra főre a' burg felé tolakodott. — Hoho! bará-
tim, nem úgy, én keritem elő magamat, én le-
szek az első hírmondó. Ezzel, minden auden-
tia nélkül besurrantam az éppen kávénál ült
czárné reggeliző teremébe. A' legmélyebb tisz-
telkedést jelentő 's magamat gúzsnak tekintet
hajlongások után. — Itt vagyok, testestől lelkestől
mondám, fölséges császárné! hat hónapi halál
dermedésemből kiocsudva hatalmasságodnak leg-
alázatosabb szolgája báró Demánx. — — Findzsát,
kávét, theát 's tokait, 's kincstároból a' 20
ezer rubelt! parancsolá a' czárné, e' világszerte
híres kalandornak, kinek bámulatos megkerüle-
tére illő, hogy magunkat örömszajba felejtve ma
napedig lakmározzunk. Ez öröm lakomát ne-
kem a' rubelek, a' czárnénak gyomrom kotolta
hat csuda költeményeim fűszerezze. — Másnap
a' csirkéből, származásuk leírásával küldöttem
egy egy párt Bécsbe, Berlinbe, Londonba, Pá-
risba 's a' többit Erdélybe Kaczajfalvára. A' nagy
városokon tanárkodó természet-buvárok mint
ritkaságot betevék a' museumba; a' kaczajfalvi-
aknak pedig több eszük volt, mert ők, mint
minden szépet, minden jót másokkal közlendők,
a' vidéken elszaporították. Azért ott minde-
nütt főkép Torda tájékán sok gortyukokat láthatni.

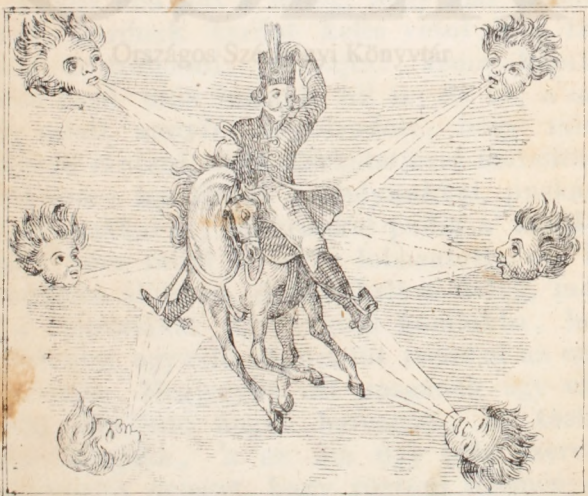
X X X

A' ki felövedzi szíját fegyverének,

Két végét köti fel az a' szerencsének.

Az igaz, hogy én katonának születtem, idővel azzá termettem: de mivel én békesség idején soha sem, hanem csak háborúban csatáztam; a' hol pedig véres harcz, háboru van, valamint bajos rendet tartani, úgy a' csatázási kalandokat bajos rendszeresen leírni: azért ha jó rend azok elsorolásában hiányzani találna; az ne fésületlen periodusimnak, hanem sisakos, buzgányos, kardos, pánczélos Mars uramnak, ki rigorosumait lárma, rikóltás, ordítás, rontó, bontó, tagokat szaggató bombák bömbölései közt a' véres halál elnöksége alatt tartja, tulajdonitassék.

A' többek között jut eszembe, hogy Porosz-honban, hol én vezetém egykor a' csatázó serget, mikor oda jött a' dolog, hogy már szemnek szemet, kardnak kardot kelle vetni 's a' francziákat megrohanni: a' rajta! szóra kaptunk az éles kard után innen is túl is; de az, a' nagy hőség miatt annyira megolvadt, hogy midőn ki akarók rántani, csak markolatjával maradtunk. Szóról szóra így járánk pistolyunkkal, puskánk-kal, ágyunkkal is, lőporunkat pedig a' kánikula lángoló heve mind a' légbe lobbantotta. — Illy fegyvertelen állásban, ököltre kelt a' dolog, mely-lyel a' francziákat úgy vágtuk homlokba, hogy a' kiloccsant agyvelő záporként teríté el az egész harczmezőt. Megjegyzé ezt magának egy ezredemben viaskodó angol harcznok, ki töstént megírá honjába, 's az óta úgy belé szeretett ez a' vitorlás nemzet, hogy rögtöni leleményem, a' mint hallom, köztük mai napig is divatozik.

Egy más nevezetes ütközetemben, mellyben szakadatlan bömböltek az ágyúk, olly közel állánk egymáshoz, hogy a' félig elsodrott francia a' burkus lábhoz, 's ismét a' derékban metszett burkus francia derékhoz, hogy egyik vagy más-sik legkisebb sérelmet érzett volna, szemem lát-tára úgy hozzá forradt, hogy sem testükön, sem köntösükön legkisebb repedés sem látszott: de mivel a' tüzes francia alatt lomhán mozgottak a' német lábak 's megfordítva; a' szapora léptű francia vitte tűzbe a' méléző németet, csak zavart okoztak táborunkban — ennél fogva oda a-jándékozám őket a' svékus királynak, hol most is fele-más nyelven, u. m. francia és németből korcsosult zavarékot beszélnek.

Jaj annak, ki sokat próbál; de jaj annak is, ki semmit sem próbál. Soha talán csudásabb kalandom nem volt, mint tábornok koromban, midőn az orosz hadsereget a' törökök ellen vezeté, hol a' tüzes véres ütközet derekáig nekünk kedvező Bellonna nagy hirtelen a' törökök szájába adá a' győzelmi lármaharangot. — Okát 'e' rögtöni hanyatlásnak nem képzelhettem; de ugyan is mit lehetne fő nélkül képzelni? tudni való, hogy ha valahol de főkép, ha a' táborban fejtelenség uralkodik, ott egy örökös zűrzavarban kell az egésznek őgyelegni. Csak gondolják meg olvasóim, szegény fejemet tábornoki méltóságom daczára egy jancsár vállaim közül úgy elüté, hogy egy csapásra lábam eleibe hengeredett. De én se valék rest! felkapám azon melegen, 's karjaim között magasan tartva ordítám vele a — jobbra előre! balra! hátra! rajta! vitézek — commandó szavakat. Bezzeg használt a' merény, mert kozákjaim úgy neki tűzültek a' csatára, hogy álló két napig egyhuzamban tartott véres harcz

után 500 ezer törököt küldöttünk Mahomedhez vacsorára. Fejemet pedig egy görög orvos úgy nyakamhoz illegeté 's ezüst pántokkal olly ügyesen oda szorítá, mint ha onnan nőtt volna ki. Nem is érzettem semmi változást annak tekerésében, facsarásában, kivéven a' nyeldeklőmben egy kis rossz izüségét, de azt is csak akkor ha valami rossz borral öblitém meg. Az átkozott jancsárkard czopfomat is, mit tán inkább sajnálék mint nyakamat, kettédes ketté vágta, mit egy orosz kaluger jós lélekkel arra magyarázott: hogy nem sokára fog egy évtized következni, mellyben az europai katonáknak lenyírott hajokból a' fodrászok arcztagokat, kazalokat, boglyákat fognak rakni.

Éppen Várna alatt, hol I Ulászló magyar király 1444-ben a' török csatában elesett, vezetésem már győztes sergemet haza felé, midőn a' szultán haremének legszebbikét, mint hajdan Juno Dejopeját, a' szeleburdi Eolusnak ígéré, ha táboromat valami dühöngő orkánnál szétverendi. Nem kelle több Szélházinak; engem azon pillanatban egy forgószeél lovastúl együtt felkapott 's a' gyeplőtlen orkánok három álló napig a' világnak minden szárazán tengerén, keleti nyugoti, éjszaki, déli határain jeges, tüzes égővek alatt össze vissza hurczolának, repítének. Fázni, hevülni, reszketni, izzadni, megfagyni kiengedni volt merőbeni foglalatosságom. Végre könyörülvén rajtam, egy a' mexikói öbölben támadt tengeri sodrony (Meerhosen) melly engem csak nem lélektelent éppen Holláudiában Beukelszoonnak a' hering-sózás feltalálójának sírdombjára, hol minden vándornak, mitől V Károly császár sem vala ment, meg kelle enni egy heringet, levágott. Képzелhetni; nekem kinek

a' világ porától torkom kiszáradt, a' tenger savától lelkem is sós volt; hogy esett a' sós herring? De meg kellett lenni és enni 's a' mi több e' kénytető biztosság facsart nyakú elnökének parancsára; kit a' szóvágý azon hozzá intézett egyetlen kérdésemre: honnan való? úgy utólért, hogy hamburgi születését, apját anyját, 's illy fonák alaku még hét testvéreit mind elő sorolta. Megszerzésül utóljára, azzal mosá ki száját — sokszor monda az apja: szeretné azon gazfattyú számára, a' ki nyakát gyerek korában kitekerte egy finom nyakravalót készíteni, minél fogva magát a' légben kedve szerint hintázhatná. Ha valahol, itt bocskorbőr volt az arczom, nehogy az elpirulás miatt magamra vakarjak.

A' nagy zökkenés miatt porrázúzott lovamnak levont bőrét itt egy mechanicus által felfúvatván légszeszszel megtöltém, 's ezen tünevényes paripámra pattanék. Ha szokták mondani az emberről, — hogy véreben van ez vagy ama szenvedély, néhai lovamról is el lehetett mondani, hogy: bőrében volt a' honvágý, melly miatt, minthogy muszka faj volt, egyenesen északnak tartott, 's egy pár óra alatt a' pétervári fogadás ajtaja előtt termett, ki éppen akkor doboltatá: hogy 100 rubel üti a' markát, ki őt egy óra alatt a' borivásban legyőzendí, 's a' vesztő felen szintannyit követelend. Soha rám nézve ennél üdvesebb szerződés nem eshetett, mert herring-vágta gyomrom, torkom égve égett az italért; ennél fogva magamnak az elsőséget kikérve 12 percz alatt 24 kupát — mint pestisben a' halottakat minden czeremonia nélkül — eltakaríték. Több is fért volna még belém, de ez arany szabályomat: non me vinces gula! — az - az: nem fér több belém — valamint mindenkor, úgy je-

lenleg is szentül akarám teljesíteni. — A' hírnéves boríszák visszarettenvén a' vállalattól, több úri vendégek láttára a' feltett 100 rubelt újdón új tallérokban — hohl dich der Teufl! compliment között elémbé lepengeté. — Ha valakin, rajtam mindenkor valósúlt a' borivás közben Horácz apánk ama szép mondása: *si fractus illabatur orbis* st. Ha a' világ borát meginnám is; még sem tudnék a' Bacchus elázott romjai közé leszédülni. — Az, a' törökkeli csatát, rám nézve igazán főbenjáró dolgot, 's egyéb tündér kalandimat elbeszéllem, császári módon jutalmazott.

X X X

Szóról szóra, betüről betüre igaz, mit a' hajdankori költész mondott:

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra sequuntur.
Elhull a' fagyalfa patyolat- virága,
'S helyébe fekete bogyót terem ága.

Rég elhangzott az idő óráján nekem is az ötvenedik év, minek következtében mind anyagi mind szellemi elénkségem napja alkonyodni kezde 's hajdani kék egemen fekete felhők borongának. Arczom rózsáit rézszín tarjagok, domboru símáját ráncz barázdák, szemeim pár égő csillagát két fakó mécsek válták föl. Bajszom szürkült, barkóm szakálom hamvasodott, hajfürtjeim őszbe vegyültek, 's ajkaim nyiltával sárga fogak ingva lógva mutogatták magukat. Talán azért is ritkább vén embernél a' nevetés, nehogy ezen rothadozó ingókarókkal másoknak unalmára legyen. Kentem fentem szürkült fürtjeimet mindennel a' mivel tudtam, de hiába,

mert Bécsországnak minden kéményseprői nem vakarnak annyi kormot, mennyivel az ősziült haját, szemöldökét, barkót, bajuszt meglehetne feketíteni. Biz édes szépeim, ti is hasztalan kenitek magatokat krétával, kásaporral, kárminnal; mert a' hol az idő eltörölhetlen bélyegével ötvent írt, nehéz azt a' világ minden festett rongyával is ledörgölni, 's helyébe húszat írni! — Nem hagytam tehát magamat; de végre jelentgette magát hozzám a' podágra is, mellynek enyhítésére monda sokszor egy velem evődni szerette orvos: ne töprenkedjen azon uraságod! hiszen nem is gavallér az, kit a' köszvény ötven éves korában meg nem látogat, 's hetvenig nem szolgál. — Nyavalyámat még ingerültebbé tévén a' tréfa, azért húzamos sziszegéseimre gyógyászom fürdőt parancsolt, hová, mivel néhai lovamnak a' légszesztől összetöprődött bőrét nem használhatám, hintóra szorúltam.

De ki is látta fürdőre lóháton menni? hisz azt csak azon dévaj ifjak cselekszik, kik az oda sereglett korságosak csonka bonka sápadt karavánját délczeg paripáni feszingéssel felakarják boszontani. Ambár nem mindig beteg az, legalább testiképen, a' ki oda csődül. Sokat láttam én, ki oda ment olcsó betegséggel 's haza ment drágával; itthon egy forintjába került volna a' házi orvosság, ott évi jövedelmét elfecsérli, hol a' gyógyításon kívül a' látás hallás, beszédet, sőt még a' léget is meg kell fizetni. Láttam ollyat is, ki oda ment olcsó egésséggel, 's visszajött drágával, — itthon meg, nem Eskuláp drága de ízetlen konyhájára szorult, csupor helyett czifra gallérú üveg, leves helyett decoctum, galuska helyett apró labdacsok tarták fenn egésségét. — Eleget kerget fürdőre a' divatkölség, mert ott idegen

falatokra jobbízűen vesztegeti pénzét; másokat űz az unalom, hogy a' házi ugyanazonságtól, gondtól, bajtól, zajtól ottlétökben józanodjanak ki; némellyeket kifüstöl házokból a' foglalatosság, hogy hivatalos jármukat egy darabig nyakukról lerázhassák. A' ki pedig házi gondjait magával együtt oda költözteti, az csak léget 's szobát cserél, de gyógyulni nem érkezik. Nem csuda aztán, ha a' fürdőben tánczvigalom, de nem csak, hanem temetés is! Úgy kell nekik, miért nem tartják az én általános receptemet. — Ki mit ad értte? — közlendem — — ej, ej, ingyen kaptam 's ingyen adom; 's csak ennyiből áll:

Non cures curas, permittas currere curas;
Si cures curas, cura redire solet.

A' bokros gondot ne gondold gonddal elűzni;
Mert gyülevész gonddal, gondolatodba befűlsz.

No épek, szépek, lépek 's végtére cserépek! Önök kedvökért, hogy vele élhessenek megmagyarítám. 'S ezen ingyen recept sikerülend annak, a' ki nem adós; de belőle bajosan kap egy gránt is a' ki adós, és nincs honnan fizetni.

Ne szökjem meg éjjel a' fürdőből; talán mai napig sem tudtam volna barátim karjaiból kiszabadulni, kiknek az én receptemmeli élés anyyira sikerült, hogy két hét alatt mindenik arca rózsaszínt váltott; mert per-se van rózsa, sárga rózsa, fehér rózsa, szennyes rózsa, illyeknek valának fürdős embereim is. Az én fürdő utánni egészségemről sokan sokat regélnek, de arra csak azt mondom, nem mind igaz, mit az

emberek hazudnak. A' meg a' tulságon is tul van, gyomrot kever, tisztos füleket sért, a' mit rólam egy németíró költött, hogy p. o. orromon, fülemen, szájamon, szememen a' rendes nedvek helyett merő vaj, méz, olaj csepegett volna ki. Az mind hazugság, csak mondjuk azt, mi igaz; annyi bizonyos, magamat annyira megerősödöttnak éreztem, hogy nem volt kéz, melly rajtam csípést ejthetett, sem testemre tett tűz, mellyet öt hat perczig fájdalom nélkül ki nem állhattam volna. 'S ha a' szónak teljes értelmében csak az igazán egészséges, a' ki hideget, meleget egyaránt ki áll; én a' kemenczében, míg a' kenyér kisült, benn pipázhattam 's a' legdermesztőbb hidegben egy ingben az ég alatt alhattam. A' mi igaz, igaz! —

X X X

Haza érkeztemkor mivel udvaromba a' kerten kelle átmennem, tenger rózsáim már messzéről illatoztak; tányérnyi szegfűim, 's mint egy esernyő három ezer georgináim különféle színű fejeikkel előmbe hajlongottak. Egy negyven éves hortensiának, mellynek árnyékában egyszer huszonnégyen ebédelénk, két ága hon-nem-léttemben letöre; azért azok egyikét malomgerendelynek, másikat halastómban csónaknak használám. Violakarókkal, majoránnaveszszőkkel font kertem annyiféle almát, körtvélyt termett, a' hány nap van egy közönséges esztendőben. Cseresnye rózsafába, meggy, rozsmarintba, eper vaniliába óltva, kimondhatatlan balzsamillattal lengék körül veteményes tábláimat. A' döblöczbe óltott dinnyékről, mellyekre lábtón*) kelle fel-

*) Ideje volna már egyszer a' leiter fából faragott lajtorját, létrát nyelvünkbe kikűszöbölni, 's helyébe a' magyar erdőn vágott lábtót mind a' két hazában honosítani.

mászni, az egész kert vala látható. Nevezetes volt benne, egy Moszkvából hozott 's az egész 6 ezer nyolcz száz öltre terjedő kerítést ágaival körül koszorúzta szőlőtő, mellynek bora 50 esztendő mulva ízére, színére, szagára nézve Europa akármelly híres borával mérközhetnék. De nem is csuda, mert e' szőlőfaj az Ararát hegyéről, hová az első boros gazda Noe apánk szurá le az első venyikét, vette származását.

NB. A' ki az említettem óltásokba bele akar igazán tanulni, keresssen meg kérem, bérmentett levéllel, 's én mivel minden szépet, minden jót szeretek másokkal közölni; magyar parolámra fogadom, hogy mihelyt Kaczajfálván postahivatal fog állitódni, az első futártól levelét 's feletemet benne megküldendem. Addig pedig kiki mivelje kertjét, a' mint tudja.

Kertem ezerféle ritkaságai közül kiemelve, csak remete barlangomat említem, mellyben Farao roppant táborának a' veres tengerbeni sülyedése gyanánt, rubint, brilliant, zafir, topáz, smaragd, gránát, hiáczint, beril, krisolit, karneol, calczedon, achat, opál, onix, sardonix, lazur 's turmalin-kövekből pompás mosaik munkával vala kirakva *). Ott tartogattam egy darabkát az egyptomi sötétből egy üvegben, melly remete-lakom éjji sötétséggé szörnyítette; 's ha onnan a' szabadba kivittem, tüstént meglelt a' napfogyatkozás, az irányzáshoz képest, külön részeiben Európának. A' mi jövedelmem forrását tetemesen

*) Tisztelet becsület b. Demanxnak, 's az általa elősorolt drága kövek osztályának, de mind azoknál drágább egy jó lisztelő malomkő: mert azokat nélkülözhetjük; de ennélkül hogy élhetnénk?

öregbitette, mert a' csillagászok:— mikor 's hányszor akarom kitenni ezen világosság evő sötét falatát? hogy a' kalendáriomban előre megegyezőleg pontosan közölhetnék— pénzes levelökkel, köztünk maradt szó legyen, minden évben megkerestek.

X X X

Minthogy csak rongyos szorúl segédköntösre; úgy csak a' félérdemü vágyik dicséretre. Én feleségemet nem dicsérem; mert ha jó, nem szorúlt rá; ha rossz, nem érdemli. Ellenben nem is gyalázom, mert rossz madár az, melly fészket begazolja! — De mivel magamról tudom embernek azon gyenge oldalát, hogy a' fürkésző vágy nagyon szereti tudni: e' vagy ama hírneves embert, hát még némbert? minő vonások jellemzettek. — Ám halljuk tehát nőm anyagilag bevezett szépség volt. Mellynek, miként felelt meg szellemi éke, a' kinek füle van a' hallásra, esze az okulásra, hallja! Soha sem jó az ágyat nagyon tenni azoknak, kiknek bölcsőjük nagyon távol vala egymástól; érték pedig távolságát, mellyet nem lánczczal mérnek, hanem a' matriculából évtizedenként számlálnak: Könnyü gyűrűt, de nehéz szívet cserélni, kivált mikor az egyik már megporczogósodott; 's érzelminek lánghevében ég a' másik. A' házasság csikorgó szekerét ifju tulok, 's vén ökör együtt nehezen hurczolják, amannak rózsás járma 's ennek kopott igája egymás mellett, jaj be dísztelen equipage. Annak reggel első gondja fejére, nyakára, ujjaira, csipkéket fodrokat, gyöngyöket, gyűrűket aggatni; ennek vendéghaját letarlott fejére 's idegen fogakat árván maradt szájába illegetni, egy turczet flastrommal lábszárait kitar-

kázní, melőtt a' nyár és tél reggelihez ülnének. Illy fonák házasságból származik aztán az a' szívet ketté hasáboló beszéd:— O be kedves, mivel, látszik hogy világot látott ember ez az ifju tiszt, hogy tetszik neked? lelkem!— Igaz hogy azon ügyvéd nem hiába járta az oskolákat, minden szava talpra esik; a' mihez fog, kezébe nem szakad, neked kedves, sok pereid vannak neki tete-mes hasznát vehetnéd, csak értted mondám angyalom, ezt jó lenne házivá tenni. — Hát még amatanító ékes beszéde, szerény magaviselete, megelőző gyöngéd társalkodása mit vétett? látszik, hogy a' muzsák avatottja, mert nem sérteget mint némelly vadóczok, hanem nyájasan érzeteti az emberrel tudományát, 's csak akkor él így nyilatkozott, midőn veled időzhet... -- Nem léphet az ember egy házba, hol az újdön új orvost ügyességéről, tudományáról, szerencsés curáiról ne emlegetnék, őt neked kedvesem, ki mind régi mind új nyavalyákra szerencsésen szert tettél, lehetetlen nélkülözned. — — Éppen illyen csalogányok megforditva az ifju férjek is az öreg donna mellett 's ezekre a' felelet a' kopottabb féltől nem egyéb, mint egy nyájas mosoly; de az olly erőltetett, mint a' martiusi nap—fényesen süt; de bunda kell hozzá, mert foga van melegének. Itt is a' mosoly mellé egy adag patientiát töröm olajban be kell venni, mert tövise van a' rózsás dicséretnek.

Jöttek, mentek hát lakomhoz a' megdicsért vendégek, dongották virágomat a' nyalánk méhek, mind addig, mig egy feddő szó nőmet három egész hónapig megszótlanítá. Nem volt kérelem, nyájas fenyegető vele bánás, mi bele szót verhetett volna, de én ki a' némaságot nem ok nélkül gyanítám tettetettnek, kikapék raj-

ta: fényes délben gyertyát gyújtaték, 's azzal köröskörül térdelve, görnyedve kerestem kutatam össze vissza az egész szobát, mire eddig szótlan nőm:— Hát te mit keressz? rám kiálta A' te szádat lelkecském lőn a' felelet. 'S ez vala az első szó, melly egy negyed év alatt szép ajkáról felém hangzott. Ezen órától fogva — mivel én soha sem hittem annak, a' mit szemeimmal láttam, hanem a' mit feleségem mondott — minden szegletességünk mellett is csend, béke, nyugalom lebegett felettünk.

Rendes dolog; míg a' férjnek szarva nincs, addig nejével öklelőzik, házi csendet zavar; mihelyt 's minél több szarva nő, megszelidül, 's annál inkább hasonlít a' jármát csendesen hordozó házi állathoz. Proficiat?

Nem sokára ősz volt. Pirultak, sárgultak, hulltak a' falevelek 's dérről leforrázott virágaim 's felfolyóim a' vén karókról lesorvadván veszten vesztek. Így jára nőm is, az angyali, egy félévig tartó belsorvadás által minden újdonság új gyógyászok st. daczára mellőlem a' sírba szenderült, 's én mint szüette vén karó nőtlen itt maradék. — Kinek utána ha fájdalmas barázdákat véstek könnyeim éltes arczomon; legyen az ő sírkövére is bevésve e'

Gyászemlék.

Te, borzasztó enyészetnek
Sírjába szállt szép párom,
Nélküled a' kikeletnek
Örömét már nem várom.

Érzem, hogy a' rám nehezült
Sorsnak mázsás terhe nyom,

'S haláloddal a' jéggé hült
Víg kedvre nincs semmi nyom.

Kedves szépem, csak elmenél
Itt hagyván vén férjedet,
Ki nélküled sem hal sem él,
'S biztos léptet nem tehet.

Ki teszi már nyugpárnára
Porhadozó csontjaim,
Ki fedi be éjszakára
Romlott kopott tagjaim?

Csak a' könyez velem, a' ki
Irgalmas gombát evett;
Örömében tudjuk, senki
Nagy apóra nem nevet.

Mig bájoló társalgásod
Közt negyven év haladott;
Addig minden pillantásod
Szűmben mézzé olvadt.

A' rózsaláncz ketté pattant,
Berkek, mezők, kiszültek,
A' kéjek, hogy rájok zuhant
A' sír hantja kihültek.

O ha veled megyek vala,
E' lett volna boldog vég,
De megtartott nagyobb kínra
'S nem hallgatott meg az ég!

Sirván sirok hát kínomban
'S ríratlak szép kedvesem;
Volt nyugtomat bús lakomban
Mind hiába keresem.

'S addig öntöm szemeimnek
Értted folyó záporát,
Míg a' halál tetemimnek
Szét nem zúzza vén porát.

Ha nem hiszed, nézz e' képre,
Nézd; könnyem mi zavaros,
'S olly bőven foly emlékedre
Mint Dévánál a' Maros.

x x x

Varietas delectat.

Tarkán szép a' világ, tarkán a' kaland is,
A' szomoru után szóljunk hát vígat is!

Nyerek-e a' fakó kedvü mogorvák előtt kalandim elsorolásával tetszést, arra nekem semmi gondom, tudhatok-e sötét arczokra felgombolt szájukból egy fanyar mosolyt kicsalni? higgyék az urak, hogy ebben a' pipás világban fejemet azon ha nem töröm; de még arra sem vágyom hogy dicséreteken feresszenek, tudván, hogy az ajkaikat körül lengő dicséretek, csak léha szappanbuborékok, mellyek egy orrszusszanástól is elpattannak. — Elég nekem, ha sima kedvü, könnyű vérű czimboráim beszéyeimen hahotára fakadván, karcsu magas talpasokból a' sámpanert rám köszönik; elég ha velök együtt, akár reggel, akár estve ollykor ollykor ha úgy esik éjfélkor is a' világ gondját leihatom, 's több vinoversitáson eminenter absolvált nyeldeklőmet pinczebeli nectárjoknak kármentőül bizodalmasan ajánlhatom.—

Nőtlen öleletlen állapotomban, azt gondolkodnak az olvasók, hogy én már mint a' szóló szüret után látogatók nélkül, mint a' pusztá malom vendég nélkül, maradtam? — Éppen nem: füs-

tölt még a' konyhám, 's hűlni kezdő barátimat fűszeres illatjával felmelengette; csorgott még a' csapon 100 vedresem lelke, 's hogy a' barátság fája többől ki ne száradjon, minden nap öntöztettük. Ezen nyalánk legyek között volt olyan, ki csak a' mézre, volt olyan, kí rám szállott. Azok az enyémet; ezek engem szerettek. Ezeknek kedvökért gyakran kelle ismételnem borral gyöngyöző poharak között ifjúkori kalandimat.

A' többek között, midőn egy szép nyári napon az említettem hortensia alatt ozsonnáznánk, palotás dámákkal megtarkázott főrendü vendégeim azt kérdék tőlem: — Igaz-e kedves Demánx! hogy már reptében is lőtt nyúlat? mit mi semmikép meg nem foghatunk; hiszen ha nyúl volt, nem repülhetett; ha repült, nyúl nem lehetett. Hej, hej, ön valóbon sok költeményt fűzött közleményei közé. Látja, kár az embernek a' hiedelmen túl szólni; mert az által többi igazmondásának is eltemeti becsét. — — Nincs könnyebb, felelék, mint valakit a' hiedelmen túl vinni, mihelyt az eléadó állításának okát, módját, körülményeit vagy nem tudja, vagy nem akarja kifejteni. Én pedig nagyságtokat e' tömkelegből három szóval is ki tudom vezetni. Mihelyt azt mondom: *sas* = már hajnallik; *repült* = már megviradt; *nyúllal* = már délponton! az igazság. Ezt bővebben elbeszélni lehet, de nem igazabban. Mert az önként hozzá értetődik, hogy a' sas egy felkörmölt nyúlat, midőn felettem makogtatott 's a' körülöttem kopózenétől hangzott a' berek: lekapám fegyverem 's a' célba vett még ekkor magam sem tudám mit, úgy le sózám, hogy a' szárnyasak elnöke prédájával együtt szinte a' nyakamba zuhant. Ho ho! mondam: — nem oda Buda! a' te koporsód

édes nyúlám, nem repül, hanem ül, 's bravó poharat iszik; ezzel úgy becsípek egy kupát szárnyas nyúlám haláláért, mint e' kancsó 50 éves foglalatja mind egy cseppig belém csórdúl e' főrendü társaság hosszú életéért. — Erre a' magas vendégek — éljen! kiáltással, hősi czímmel, 's örömjajjal tetézésnek.

Nagy csend, szószünet után ünnepelyes hangon folytatám, mivelhogy nyelvemről az igazság olly egyenesen lövődik ki, mint puskám csőjéből az óngolyó: nem állhatom, nem állhatom hogy nevezetesebb kalandimat minthogy most neki vagyok tűzülve, még egyszer elé ne hozzam.

Bátorság, elszánt szív, lélekéberség jellemzék egész életemben szilárd lépteimet, 's azért tudtam annyi sok világ bámulta merényekre vemedni. Nem hibázom azt mondva, hogy én szinte kétlaki állat valék; itthon találám magam a' szárazon, 's nem valék idegen a' tengereken, hol még is utóljára szinte megjártam, midőn az angol tengerészekhez a' keleti szigetekre indultakhoz csatlakozám. — Lélekzetem kurtult, mejjem dagadozott, szívem bájérzetektől elfojtódott, midőn e' regényes tájt először megpillantám. Mint a' levesbe hányt apró galuskák, úgy lebegtek a' malabári partoktól nyugotra fekvő szigetek a' tenger színe felett. De a' milly báj-kép ömlött el ezeken a' termékdús drága szigetekken; éppen olly otromba képpel, pisze orral, placinta fülekkel, kupa vágásu ajakkal mozognak előnkbe azoknak apró szemü, lapos fejü, undok termetü lakói. Ceylonban borssal, mannával, elefánttal, dárگا kövekkel; Szumatrában kokusdióval, gyömbérrel; Borneoban majmokkal, tigrisekkel, kámforral, ámbrával megrakodva

haza indulánk. Útunkban, mivel a' fölöttünk repkedő papágájok, kanárik, kolibrik közül elevenen egyet se foghatánk el, mit gondoltam? — Én biz a' kis pálma csemetéket — mivel földem nem volt az apró porrá tört bors, gyömbér 's a' hajó fedelére vastagon elhintett anyagba kiültetém, méllyek a' nap - fűszer - 's kövér harmattól táplálva, 24 óra alatt akkorát nőttek, hogy Ásiának Afrikának aranyokkal fizetett drága madarai hajónkat valami lebegő szigetnek vélvén, ezrenként fészkeltek, tojtak, költöttek óriási pálmánk lombos ágaira. ---

Igazán mondá ama józan gondolatok atyja Seneca, hogy „a' jótéteményt még az állatok is érzik“; — én ezt jelenlegi útunkban nem csak tapasztaltam, hanem nagy haszonnal élveztem is. — Egy a' hajót gyakran játszisággal körül uszkáló tengeri disznó; holmi, neki oda vetett étmorzsalékkal annyira megszelidült 's hozzánk szokott; hogy rövid időn felkantározhattam ráülhettem. Hopp! az enyém volt a' világ, mert mihelyt a' hajóbani veszteglést megúntam, egybe vízi-paripám hátán termettem, az öreg Nep-tun birodalmát mint valami Triton körülnyargalandó. — De alig haladánk el a' közép és az atlantikumi tengert összekötő gibráltari szorulaton: hát egyszer csak a' tengeri rablók ránk ütének 's iszonyatos robajjal lődözék hajónkra a' bombákat, 's mi is viszonzók a' veszedelmes tisztelkedést. Tört, recsegett, ropogott innen is túl is a' golyóknak 's tüzes bombáknak ellentálló gálya 's ágyúink a' mérhetlen szörnyűségben élethalál hangon bömbölének. Ők győzték a' csatát, mi nem; mert lőporunk, mint hajdan a' nagyidai czigányoké, elfogyván, futással akarók magunk megmenteni; de mivel a' víz nem en-

gedte, tehát nem lábakra hanem észre szorultunk. A' deszkázatra lezuhant árbocz mindnyájunk arczára kiüté a' halál zászlóját.— Mindnyájunk szerencséjére engem a' lélekéberség ekkor sem hagyta el; szokott rikkanásomra tengeri háttasom eléúszik, én rajta termék 's néhány a' mi hajónkra czélzott tüzes bombákat kikapván, alló! a' víz alá bukkanok, hajójukat átfúrom 's a' mig sustorgó bombákkal az ellenség löporát hajójukkal együtt borzasztó ropogások között ízre porrá szaggattam.

Bravó! kiáltá az admirál, éljen báró Demanx! — A' tengerészek hurrah! hurrah! ordítását nem győzte nyelni az Atlanticum. Bezzeg a' — de már se árbocz! sem eleség! itt halunk meg a' győzelem mellett! — zúgák az ijedt vitorlázók. — Van minden kiáltám elbizottan. Hát mire való a' fejünk feletti erdő? neki a' pálmáknak, vágjátok; neki a' tigriseknek, majmoknak, madaraknak, öljétek. — Nosza rajta a' fákat ontani, vágni, faragni; a' tigriseket majmokat nyúzni, konczolni, szénre vetni; papagájokat kolibriket mejjeszteni, nyársra húzni — egy pillanat munkája volt. — Ha sokba nem kerülne, mindennap majomszemet, fület, orrat enném 's kánárit kadóczban rántva, úgy megszerettem a' tengeren ezen jóízű csemegét. Eleget mondá az admirál: ne zabáljak annyi majomhúst; mert holtig fogok másokat majmozni: — — de látszik is rajtam a' jóslat, mert magyar létemre azóta Europa minden nemzeteinek nyelvét, köntösét, szokását akaratom ellen is utánozom.

Egy gyönyörű szép éjjel éppen midőn Sz. Helena szigeténél horgonyozánk, a' tenger ezüst habjain libegő hajó népe hosszas úttól, munkától megroncsolva, édes álomba szenderült. Én

ki egyedül a' pálmák felett a' hajó tetején ví-
raszték 's ájtatos andalgásokba merülve nézde-
geltem a' felettemi pompás ég kék mezejét, lá-
téék fenn a' csillagokból alakult néhány betüket;
azokat egybeszedem, 's hát szavakká; a' sza-
vakat összerakom, hát egy pászma *) vers vá-
lik belőlük. E' tüneményes látvány által előm-
be rajzolt gondolatot, vagy is inkább jóslatot
írónnal azonnal feljegyzém, hogy ha elméből
idővel kihullana is, maradna még zsebkönyvem-
ben. Egyszeriben meghalljuk, csak hadd tegyen
fel orromra az üvegnyerget; mert mi tűrés taga-
dás benne,— ifju koromban egyik szememmel is
nem hogy látni, de beszélni is tudtam, 's jobban
pedig, mint most négygyel olvasni. De így megy
az mindennek idővel! — halljuk azonban az égre
írott verseket :

Bella Paris movit, rapuit dum Helenam; sed
acerba

Bella silent Paridem postquam Helena abripuit.
az az :

Páris támaszta vérharczot,
Hogy Helena övé lett
Páris *) urát, hogy Helena
Itt ölelte béke lett.

Midőn ezt leíráim vége lett a' betűknek
's a' csillagok megint glédába állottak; én pedig
papagájtollal tömött párnámon mint az agyon
vert úgy aludtam. Reggel beszéllém az égi-tü-
neményt 's előadám magyarázás végett látványo-

*) Stropha helyett, mi egy csomó versnek szerbe számba ve-
vését illeti, kimerítőbb szót nem látok mint ezt: pászma

*) Város.

A' kaczajfalvi kántor.

mat az admirálnak, ki a' Páris 's Helena közti viszonyokat mint történet-búvár jól tudta; de az utóverset, mint annak ellenkezőjét nem értette. Hátha úgy mond a' jövő század méhe fogja ezen jóslatot kikölteni? mert a' mit a' csillagok ura az egekben megírtt, annak nem lehet nem valósúlni. — A' milly szent érzetet támasztott bennem az admirál komoly magyarázata, épp olly kaczagásra fakasztott csak hamar hazaérkeztem után egy temetésen ezen verseknek falusi kántorunk által ügyetlen használása. A' boldogtalan, mint tőlem hallottat belé sodrotta, fonta, fűzte, szőtte mindjárt az első alkalomkor a' falusbiró felett tartott halotti bucsúztatóba; pedig úgy nem illett oda, mint fokhagyma tejeskávéhoz. —

Most veszem magam észre, hogy a' hajótól messze távozám. Tudom pedig, hogy nélkülem indulót nem igen csengetnek. Azért megengednek Nagysádtok, ha visszasietni nem mulasztom el, nehogy a' haza vágyó népet várakoztassam. — Megindulánk tehát a' kedvező széllel, hurrah! kiáltások között, 's mind össze félévi útazásunk után nagy ügygyel bajjal a' britt partokhoz érkezénk, hol tengeri disznómmal, még egyre velünk úszót, mivel elmaradni nem akart, szárazon pedig meg nem élhetett, megnyuzatám 's irántai hála emlékül bőrét kitömetém, melly a' nálami ritkaságok tárában mái napig is látható.

Azt a' bámulást, csudálkozást, meglepést, melly a' kikötőbeni báméskodó legalább két milliónyi néptömegben mutatkozott, én magamnak se hinném ha nem látnám, 's ön magamnak sem hiném minden látásom mellett, ha 100-ad magammal nem néztük volna a' hajóból. Magyarázhatlan volt a' nép lármájába vegyült pa-

pagájok csevegése, mellyek a' hajó fejedelmi pálmaerdő felett egy repkedő felhőt képezének. A' király öröme leirhatatlan volt, ki nem annyira örvendett a' hajóbani kincsnek, mint a' felette nőtt pálmaerdőnek 's benne nyüzsgő szárnyas családoknak. Ugyan azért, hogy ezen indiai termék, mint keleti ritkaság Londonban is tenyészhető lenne, azt egész hajóstól együtt a' vindsori kertbe elültetteté. Csudámra, az árbocz annyi faragás fúrás vaskapcsok daczára, nem csak megfogant, hanem a' többi fákat 12 ölrel is meghaladta. Hány száz ezer font sterlinget kapott az udvar a' több mint kétszáz féle madarakból, mivel a' kincstárhoz megolvasás végett közel nem eshetém, nem tudom: eléghozzá; nekem díjul a' kincstárból ő felsége kegyelmes parancsánál foyva 10,000 font sterling rendeltett. Igaz, hogy még egynehány schilling is járult hozzá, de minthogy arról jegyzékemet elvesztém, inkább akarok hallgatni, mintsem többet vagy kevesebbet mondva, az igazságnak patyolat ruháján több vagy kevesebb pecsétet is ejteni. —

Én ha az említett madarak hajlamát 's természeti ösztönüket meggondolom, mindjárt eszembe jut ezen siralmas tapasztalás: ezek szegények értetlen létükre elég lelkesek voltak, apródaikért a' világ egyik széléről a' másikig vándorolni; holott az értelmes némberek sokszor elég lelketlenek saját szülöttjüket némelly vétkes tekintetből borzasztólag elveszteni! —

X X X

Ha a' gondról egy valaki okkal mondá azt:
A' gond eret koptat, és az erőt lopja;
Vért ront és a' velőt a' csontból kiszopja.
én sem oknél-

kül mondom az időről ezt:

Idő embert koptat 's emberi miveket,
Ront 's bont és megemészt végre mindeneket.

Ez előtt hetven évvel, míg orrom messzebb volt lábam fejétől, nem volt erő, mellyet meg nem törtem; nem hatalom, melyet meg nem aláztam; nem volt fortély, mellyet ki ne játszottam volna. De hiába, mert a' természet az erőt, valamint lassanként adogatja: úgy azt apránként vissza is szedegeti, 's végre minmagunkat is visszakér minmagunktól. — Mekkora erővel bírhattam én 30 éves koromban, kitetszik csak abból is, midőn egykor Konstánczinápolyban az öreg Amurad szultánnál valék. Fegyvertárát a kará velem a' nagy úr csudáltatni, e' végre kiadta a' parancsot Ali basának, a' Mars templomára ügyelő főnöknek, miszerint azt rendezze, illőleg takarítsa, nehogy abban egy porszem is a' császárnak magas tekintetét megsértene. Nem sokára belépénk mintegy század magunkkal, a' fegyverek felett szemlét tartandók, hol az orosz, magyar, burkus, angol, francia, olasz, persa, tatár ágyúk, puskák, pistolyok, handzsárok, kardok, nyilak, tegzek ragyogása még a' szokott szemet is kápráztatá, az idegeket pedig szinte megvakítá. A' föld kerekségének ennyi számlálhatatlan ritkaságai közül kérem magamnak a' Zrinyi Miklós — a' világ második Leonidásának kardját, előadatni, hogy én annak szívem szentséges érzelmét, melly ajakimon egy forró csókban központosult, markolatjára nyomhassam. Ali basa, kinek ennyi száz megezer fegyverek neve, származása, állóhelye, úgy szolván mind az ujján volt, egy gyöngyökkel kirakott arany ládából a' szigetvári szent ereklyét elém kitará, mellynek vasán a' még feketellő török vér meglátására

a' nagy úr annyira felbőszült, 's minden könyörgésem ellenére ökölbe szorított jobbájával úgy vágá a' basát orrba, hogy a' szeméből kipattant szikra az előttük álló puskaporos hordót 's ismét az egész Mars templomát minden ágyústól puskástól, kardostól, a' szemlét tartókkal együtt menydörgő csattogások között a' légbe repítette.

Ám ha valaha, itt volt szükség mind anyagi, mind szellemi erőre, mellynek, éppen most, midőn mind a' kettő kellett, egyike sem hiányzott. Mert a' velem együtt felcsaptatott szultánt ölbe kapván 's turbánjánál fogva jobbmamal fenn a' levegőben a' földtől szinte egy métföldnyire mind addig tartám, míg a' szomorú tűzjáték, ez a' milliókat szétromboló kártékony el nem enyészett. — Leszálltunkkor keleti szokásként szakállát akará az öreg úr végig simítani; de hogy igazán mondjam, a' bizony mind egy szálig elperzselődött, 's letarolt álla olly dísztelen volt, mint a' füstön felejtett sonka darab. Miért élete mentését feledvén, ellenem feddőzésre 's hála helyett szitkokra fakadott.

Úgy van biz az, úgy is volt 's azt tartom úgy is marad, hogy nagyaink csekély botlásunkat szemünkre lobbantják, 's hősi tetteinket illőleg nem jutalmazták. Nem csak hanem a' kis hibáért a' büntetések, mellyek sokszor ezreknek ártók, napirenden vannak. Ali basán is, a' le nem surlott török vérért ki akará a' nagy úr bosszuját öntení: 's hány embert küldemérge hirtelen a' halálnak áldozatul! — Ugy van:

Mikor a' nagyoknak epéje háborog,
Abból a' köznépre veszedelem csorog.
'S még is ők nem hibáznak
Csak szemeink kápráznak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Emlékezetünk az ész lombikja, ezen tisztálódni le hű másolatban a' múlt képek. Ezen lombikon szivárog előmbe boldog emlékezetű ifjuságomnak egy tündér órája. Az t. i. midőn Teheránban a' persa schahot elhagyván honomban az édes szülőföldre érkezém. Anyám már nem élt. Apám jól birta még magát. Nagyapám a' számára letett étkeket, a' földről mind felfalatozván, csupán a' halavány sárga lére csinálódó confectet várta még — a' kerülhetlen halált, ugyan azért örömben zajlott minden kis részecskéje, hogy még egyszer láthatott. Nagy volt köztünk, bár én az élet virágában, ő a' sír szélén állott, az egymással összehangzás 'sa' költsönös szeretet szenvedélylyé vált. Az öreg semmit el nem mulata, a' mi kényelmemet nevelhetné, de részemről sem hiányzott legkisebb is a' mivel kedvét tölthetém.

Vannak genie-k, kik eszöket nem tudják valami nagyhoz, széphez egy helyben leczövekelni, hanem ide is amoda is kapkodnak; vannak kik talentomaikat mint jó kövér földet nem buzával, hogy élhessenek, hanem virágmaggal vetik be, hogy gyönyörködjenek; vannak, kiknek a' szigorú rendszer, mint a' számárnak a' kerék-hajlás haláluk, 's az azon — kívül — csapongás élvöket megadja; — 's minthogy engemet ezek osztályába tartozót látnoki szemekkel nézett ki a' nagyapám, hogy idővel kalandori szerepemet a' nagy világ színpadjain emberül viendéném, egy estve vonagló óráiban, ágyához intett. — Szeretett Hillarim, úgy monda, int az óra, közelg a' pillanat, melly a' romlandóság romolhatatlan törvényét velem érezteti, már a'

végpercz nyelvem hegyén van; hanem látod ama ládácskát, a' felette függő kulccsal, — nyisd fel azt gazda koros éveidben 's használd a' számodra híven őrzött kincseket. Isten veled! Ezzel egy mennyei mosoly vonult el lélektelen arczán, 's örökre elment. —

Mint mikor naplemente után kövér harmat szállong földünkre, úgy tódultak a' könnyek öregem napjának leszálltával most éltemben legelőször, kesergő szemeimre.

Ingerültebb volt bennem a' látvágy, hogy sem a' láda felnyitására gazdakori éveimet várhattam volna be. Mi több? úgy használtam a' gyász órát, mint azon fiatal özvegyek, kik a' könytől kiázott szemeiket fekete fátyolon keresztül jövőendő férjükre kacsingatnak. Én is, míg nagy apám siratókkal 's gyertyákkal környezve a' parádédesházán feküdt, már a' ládat ha valljon nehéz-e? emelgetni — ha nem zörög-e a' kincs benne? rázogatni kezdettem; a' hány-szor kíváncsiságból érintém: szinte annyiszor csökkent kincshez juthatási reményem, mert a' négy láb hosszú fiók alig nyomott három fontnál többet. Harmad nap, midőn a' gyászmenet az öreg elfüldelésében foglalkozott, noha én még hetvenkét óra alatt emberré meg nem értem; de mivel látvágyom a' vén korba is belé őszült, felnyitám a' bűbajos rejtvényt — soha ilyen megütődést! fel merek tenni egy lyukas magyaróra 100 aranyat, hogy olvasóim soha ki nem találnák ha én nem mondom meg, mi volt benne? — találék tehát:

- 1.) Egy aranyos maroklatu kardot.
- 2.) Egy gyémánt fejű aranygyűrűt.
- 3.) Egy selyem szalagba fűzött nyakba való talismánt.

Puff! no ugyan volt minek örülnöm. Ezért bizony kár volt az öreget még csak meg is siratnom. A' kardot, gyűrűt ugyan használhatom; de a' talizmán hanem ha a' görcs ellen fog használhatni. — Fáin dolog, ki vagyunk állítva kincs dolgából. Szegény boldogult öregem, tán nem tudta, vagy elfeledé: hogy három dolog szokta az ember eszét leginkább kitüntetni: *épület, házasság, testamentom*; mert ennek első kettejét nehezen, az utólsót pedig soha nem lehet változtatni. Az épület áll, mint letetted; a' házasság mennyi vagy pokolba juttat, a' mint szerzetted; a' testamentom nyugtat vagy nyugtalanít, a' mint megírod. Midőn magamban így töprenkedném, szemembe ötlött a' láda fenekén egy roncsolék papiros; felveszem, olvasom; bámuld ember, a' ki vagy, következő tartalmát:

„Halandó, akárki légy, ki e' kincsre bukantál, gazdag, szerencsés, becses leszel, ha azt illóleg használandod...” 's olvasám tovább. — ...E' karddal keresztül vágthatod magad a' legtüzesebb csatán is; e' tündér hatalmu 's ujjadra alkalmazott gyűrű, kővével befelé fordítva, mindenek előtt láthatatlanná tesz; a' nyakadon függő talizmán pedig minden balesetektől mentesít 's általa mindeneknek, gazdag, szép főrendű ifiak és öregeknek kedvökbe jutandasz. — Ezzel vetem az erekyét nyakamba, hát egy villanyos erő tetőmtől fogva talpig minden ízemben zsibongani, elmém láng eszmékre, kedélyem öröme, nyelvem mint a' sebes folyam akadatlan szónoklatra 's egész valóm leirhatlan kéjekre kezdett hevülni. — Felhuzom a' gyűrűt, kővét befelé fordítom, 's hát én sehol sem vagyok, eltüntem, magamat érzettem, de sehol sem láttam. — Haj, mondám, Hillari! ez ám a' kincsek kincse, ezzel

te ezer, meg ezer mesterséget űzhetsz. Lehetsz már bűbajos, ördögös, szemfényvesztő, lidércz a' kísértetek országában is. —

Midőn az örömpoharat, öröklött kincseim fölött gyönyöríttasan így üritgetném, hah! kiesék a' gyűrűujjamból, — — — 's ízre porrá tört. Jaj nekem! oda tündér hatalmam. Úgy van, mert nagyapám szavára nem hajtva, azt idő előtt használtam. Csak nem ok nélkül mondák a' régiek: jó az öreg a' háznál, ha egy csepp esze sincs — az az: ha nem tudnak is tanácsolni a' divat könyvekből, tudnak a' kitanult életből. Ők beszélnek a' tapasztalásból, ez pedig az időnek későn erő leánya. 'S a' ki ennek mellőzésével botlik, csak azt lehet mondani, káros bánkodjék! — Eleget forrasztatám, csináltatám, újra meg újra öntetém 's a' varázsló asszonyokkal fellette olvastaték: de mind hiába, mivel előbbi tündér erejét minden működésem mellett soha többé vissza nem adhatám. A' még megmaradt, 's gondosan őrzött talismánnal 's karddal tudám tehát azon rémletes kalandokat végbevinni, melyeknek szárazon vízen valódi sikerültét talán mai napig sem tudtam a' hitetlen világgal elhitetni. Idővel elvesztém a' többit is: de mi hasznokat is venném már most éveimnek egybedőlt romjaiban? Megvannak azok ugyan most is, de másoknál: a' talismánt tőlem az ifu Pitt, midőn egykor nálam hált, szerencsésen elorozta, 's annak varázs erejével lett aztán egész Angolhonban párját nem látta szónok; a' kard pedig Suvarownál, ki azt az utolsó törökháboruban tőlem elköltsönözte, örökre oda veszett. Nagy későre, mint egy 40 év múlva tudám meg, hogy a' hunczfut zsidó ötves, kivel a' bűbajos gyűrűt újra öntetém, annak ellopott követ mással

kicserélte 's az eredetit egy Filadelfia nevű zsidónak, ki azzal Berlinbe Nagy Fridriknél sok ördögösséget úzott, ezer talléron eladta. Eleget jártam utána, 's Berlinben rá is akadtam az alakosra, kit midőn az udvartól nyert felsőbb engedelem mellett, a' rendőrséggel el akarék csípetni, szemünk elől eltűnt, kétség kívül soha nem feledhető varázs gyűrűm ereje mellett. — Én itt az ötvesek próbájának authentiáját nem akarom kétségbe hozni, csak azt mondom; ha szemesebb figyelemmel vigyázok vala gyűrűmre, most is meg volna; dolgoztattam, igazítottam ki szemem előtt: annak követ ki 's bé felé fordítva most nagyságtok látnának 's nem látnának. — Más a' mi olyan más a' mi éppen az. Más az embernek festett képe, más önnön maga. A' kivarrott vagy festett virágnak is meg van színe, de nincs szaga; gyűrűmnek is meg volt köve, 's meg külformája; de oda lett tündér hatósága! A' fanyelű bicsokra is rá lehet ütni Londont, Párist, Bécsét; ámbár Pusztacsán közelében a' ponyvasátrok alatt füstölt fábrikája. —

Kardom gyűrűm 's talizmánomtól megfosztatván, ki aludtak belőlem a' hősi tettekre feltűzelő ingerek: de még is hogy minden vigasztalás nélkül ne maradjak, karon fogott egy csendes természetű kegyes dáma — a' vénség, 's levezetett egy színe hagyott bútoru, hideg, pusztaterembe, t. i. — — a' hetvenedik évbe, hol tág csizmában, tág köntösben, hol orromat, hol szememet törölgetve huzogatom felfelé csipeimről térdeimre siető nadrágomat. — Itt azóta falusi magányom csendes körében a' világ zsibongó lármájától elszigetelve, számlálgatom az örök valóság tengerébe siető napjaimat. 'S ha olykor olykor, boldog emlékü ifjuságom napja gémbere-

dett kedvem felderíti, hajdani híres gégém hegedüm hángjaiba olvasztva — nem ugyan magam de mások számára — Höltynek e' mezei dalát énekeljem.

Szép az isten pompás földje,

Felül kékje alól zöldje;

Hol, míg porrá nem válok,

Öröm rendet kaszálok. st.

Ehhez még több is van, de az igazat megvallva, elfelejtettem. Nó de nem is csuda; mert valamint a' vén cigány minden nap egy nótát, úgy én is mindennap egy dalt felejték. 'S ha dallás közben megakadok, valamint télen a' szabadba kicsapott juhok a' permete havat kaparják, én is töstént fejemet vakarom. Ők kaparják a' havat, hogy zöld fűbe harapjanak: én vakarom fejemet, hogy betanult verseim eszembe jussanak. De mind két részről csak úgy sikerül, ha valamint a' hó gyepet, úgy a' havas hajszálak tudós kaponyát fedeznek.

„Boldog ember, ki ifiú korában annyit tanult, hogy vénségiben legyen mit belőle felejtteni!“ úgy mond a' kaczajfalvi tudós egyetemi ifjúságnak plágás, vesszős, korbácsos elnöke, Nasarius Pische. s. k.

X X X

Engemet egy német író másodszor is megházasított, de jó hogy házasságom csak az ő fejében 's a' papiroson történt: mert ősz fő, ránczos arcz, tortyos nadrág — vőlegény; éppen olly egymás ellenébe szegült eszmék, mint bajusz, sarkantyus csizma, magyar gavallér — német feleség. — O be jó, hogy nem mind igaz, a' mit hazudnak! — vén létemre legnagyobb

gyönyöremet találom kertemben, fegyvertáromban; ez számtalan csatáimat, hősi tetteimet, amaz a' természet változó scenait juttatja eszembe. Kertem, mivel szinte 50 évig tartott kalandozásom alatt csak ritkán láthatám, úgy elpusztult, mint-ha a' világ minden kecskéit fogadtam vala bele kertészekül. A' tavaknak vízeséseknek nevezetebjei mind kiszáradtak, pedig olly dísztelen a' kert víz nélkül. Még az is szereti a' víz mellett andalogni, kinek orrán túl egy arasznyira sem terjed képző tehetsége.

A' többek között éppen a' nagy diófa mellett volt egy tó, mellyből ha a' tolvaj ivott, elvesztette szemevilágát. De talán jó hogy e' kiapadt, mert különben ha most, midőn a' világ nagyobb része lopásból él, meg volna: hogy gyóznók el a' vakokat alamizsnával? valljon mit gondolnak nagyságtok, ha léteznék még jelenleg e' tó, a' hivataloskodók, pénzkezelők, a' tolvajokat ex officio zaklatók mernének-e belőle egy kalánnal bevenni? — — Itt ezen gödörben pedig volt egy más éppen a' garamantáktól hozatott víz, mellyben a' könnyű testek leültek, a' nehezek pedig fenn a' víz színén lebegtek. Sokszor juttatá ez a' csudálatos víz eszembe azon birákat, kik előtt a' csekély hibák — ha szegények a' hibások — a' tömlöcz fenekére nyomatnak; az országos gonoszságok pedig — ha pénzesek a' gonoszok — fenn lebegnek 's a' pólczon ülnek. E' tónak emlékére metszettem fel e' nyárfára ama még gyermekkoromban hallott igaz mondást: Hollóknak kegyelem; megöletnek az árva galambok.—

Minthogy egész életemben — a' holott kellett — szabad szájú valék, ezen igaz mondás miatt kellett egykor honomat elhagynom, 's tél vész idején idegen országba költöznöm. — Itt volt

egy meredek szikláról lerohanó vízesés, mely a' most itt álló kőmedenczébe buktatta le tajtékzó zuhanyát. Valahányszor mellette elmenék; mindenkor eszembe juta a' különféle indulatoktól, kívánságoktól elragadott ember képe, kit sem az ész, sem a' becsület, sem a' törvény nem tud visszarántani kártékony szenvedélyéből; míg nem egy — a' részegségnek, más a' testiségnek, amaz a' haragnak tébolyodott, mézes, dühöngő árkain lesimulván, az önkény szikláiba ütődnek, 's egybezuzzák magukat. Az egybezúzott víz hamar össze tudja magát tenni; de a' becsületnek sebe nehezen gyógyul. — Elevenen tűnik emlékembe még most is, hogy ezen filegoriába, melyet akkor a' virágfuszulyka tömötten befutott, egy szép nyári estve igen számos vendégeim valának, kik minden rendű, rangú 's koru személyekkel úgy ki valának tarkázva, mint majusban Flora réti szőnyege. Evés, ivás után megpendült a' lant egy ügyes magyar hangász kezében, 's zengettek a' különbféle dalok egymás után gyönyörű hangjában. Mi mint örömittasok, úgy elvalánk merülve a' szép zenébe, hogy csak eloszlásunk előtt vevők észre a' pajkos hangász költészi csínjait, mellyekkel benünket, személyes érdekünkre vonatkozólag mind egy lábig kidolgozott. — Bezzeg, ha olly emlékezettel birna fejem, mint torkom, most mind elé tudnám a' hallottakat sorolni; de a' sokból alig jut több kettőnél eszembe. Mert köztünk maradt szó legyen; ha valahol jó bort ittam, tíz év mulva is ráemlékeztem, — nem így az okos dolgokkal!

A' többek közt tehát egy — valami vén gavallér száraz karjára fűzött — lánykát, ki éppen

mátkás volt e' kriptavirággal, így éneklett meg
szánakozástól elfogult hangászungk:

Úgy nézem én a' lányokat, mint virágfu-
szujkákat,

Vagy a' gyenge virágokkal kékelő szép fo-
lyókat;

Ha ezek csak önmagokra, karó nélkül álla-
nak,

Mint virág mind gyümölcs nélkül, lent a'
porban maradnak.

Egy mellé hát egy karócska

Kell, akár új, akár ócska,

Hogy ne mondják: vén Márta

Fején száradt a' párta.

Nem baj; ha lesz akár бүkfa, borza, fűz-
vagy rakotya,

Görbe gurba vagy egyenes, megöleli Do-
rottya,

Nyers, vagy száraz, rongyos kérgű, féreg-
rágta szúette,

Elég hozzá, hogy ő karó, mert növény áll
mellette.

Magas, törpe, faragatlan,

Alól felűl bárdolatlan,

Út félen nőtt nyír vagy nyár,

Elég ha ő karó már. —

Szép növény! az érzéketlen karót miként
szorítod,

Virág hagyta darabfádat virágoddal borítod,

Te örvendesz a' napfénynek, 's a' harmatot
éldeled,

Hideg vérű, reves karód nem érzi azt te
veled;

Még is neked szép létedre
Hamarább von zöld színedre
A' halál gyásztakarót,
'S itt hagyod a' vénkarót.

x x x

Hogy az ének elhangzott, a' hölgy pár szép szemeit rezgő könyek, 's az öregnek szégyen mosoly, vaczkor redők futották el szederjes ajkait.

Különös érzésbe jön illy jelenetekre az emberi kedély, mellyel hogy ez ember magát el ne árulja, kéntelen erőszakot tenni, 's hogy a' kijátszottat gyöngédségből megkimélje, a' tettetés mesterségét kell neki játszani. Köhög, pedig nyelve sehogy sem megy; néz ide is néz túl is de szemeit akarátja ellen is kijátszottan kapja; törli magát, orrot fú, hevül, fázik mintha rajta történt volna a' vért arczba szöktető dévajság. E' magában ugyan gyöngédség, de némi részben gúnypótlék, mert a' kijátszottal a' gúnyos tréfát, hogy ő is érti, még inkább érezte. — Én hogy a' gúny-kaczajtól mind a' karót mint a' szép növényt a' valóban sajnálottat megmentsem; azt kértem a' hangásztól, van e' neje? mire ő teljes megelegültséggel felelé:— nincs.— Ugyan nincs? és miért? tovább kértem. — Azért felelé, mert nézetem szerint sokszor *nincs* a' *nincs*.

Ezzel, az én utó kérdésemre egész entusiasmussal rögtönezve felelő hangász, a' virágos bolt alól kifelé indult, 's kalpagos mentés, patyolatos, selymes színnépét gitárhang 's ének mellett ekként kísérte ki a' kertből:

Mi az úri méltóság?
Csak czifra nyomoruság.
Rozsából font kalitka,
Mellyben nyög sok szív titka.

Kínlódnak sok bajjal,
Küszködnek sok jajjal:
Ám de én vígan élek,
Sorsot nem is cserélek;
Nekem könyekben vidám szemem nem ázik;
Csendes szívemben a' gond, búr nem csatázik.

Az egybegyült nagy kincstár
Sokszor semmivé lett már;
Ez a' szerencse dolga,
Ki ma úr, holnap szolga.
Így aztán gyászban élsz,
Balra dölsz jajra kélsz:
Én sorsomon nem sirok,
Mivel semmit sem bírok.
Úgy van: hogy a' kincs a' kinek van an-
nak vész;
Nekem pedig nincs, tehát kincsem el nem
vész.

A' rózsás kor játéka
Az élet buboréka,
Csak addig lesz kelendő
Míg virít az esztendő.
Ha ezek hervadnak
Szikrái hamvadnak,
Ha nekem nincsen párom
Nincs a' nyakamban járom.

És ha egy széppel szívem meg nem oszthatom,
Nem lesz vesztével búa mártott falatom.

Hogyha roszt választol
Fejedre bút árasztol;
Legyen bár szép Helena
Mit ér ha vad hyena?

Bús pályán kell menned,
Ellen nincs mit tenned;
Mert ha elűződ nagy baj,
Ha megtartod, úgy is jaj.

Hát már mi könnyebb: gonosz párral kínlódni?
Avagy páratlan egy rossz nélkül bajlódni? — —

Ha gazdag leszen párod,
Bezzeg akkor megjárod;
Mert ha pénziért vetted,
Magad rabjává tetted.

—Jöszte' elő! — jönöd kell,
—Lódulj el! — menned kell;
Pedig kemény gyeplő szár,
Mikor a' férj kéztől vár.

A' parlamenten akár kivel szembe száll,
Otthon meredten papucskormány alatt áll.

De tegyük, hogy már végre
Akadtál egy szépségre;
Ha e' kincsre szert tettél,
Álomtalan csósz lettél:

Hánynak lesz lépve'szó?
Házadnál a' szép nő.

Túrni kínos, űzni baj,
Mert mar a' tekergő raj.

Zárd be nem bánják a' Danae tornyába,
Ott is megrontják aranyeső formába.

A' kellemes etéziákkal egybeülekezett báj hangok, mellyek úgy repkedtek az esti légben, mint az ábrándok tömege a' Don Quixot fonák agyában — elhallgattak 's ezzel szíves kézszorítás után jóéjszakát kívánó vendégeim szétoszlának; mire magam is az én minden tagjaimra szétoszlott podágra miatt, jóéjszakát mondék nem csak a' társaságnak, hanem az egész mulandó híuságának. — Rég hordozám már térdeimben ezen velem járó kelő, nyugtalanító vendéget, melly hihető a' már sok ázás fázás miatt ingerültségbe jővén, magát minden kis porczikáimba introducaltatta, 's a' sok meghasonlott magyar megyék daczára szülőimtől öröklött jószágimban minden óvásom ellen is az ősiséget kivívta. — Így ha eddig a' podagra volt enyém, most én merőben az ővé lettem, 's mint egy elrothadt vén hajó vízzel iszappal megtelve, tört árboczczal, rongyos vitorlákkal, szakadozott kötélű horgonynyal, 's beteges kormányzóval a' Charon kikötőjébe siettem. — Semmi nó! *quae nocent, docent*; használ, a' mi rongál: én is sok hasznát vettem testem rontsoló gyötrelmének; mert most látám igazán az emberi kicsinységnek 's nagyságnak nyomorú fölséges voltát. Bár milly fontos szerepet játszik is az ember a' történetek sorában: még is visszarántja őt magas fellengéséből, annak meggondolása: — Mi az ember?

Alig születik a' világra, sirással kezdi meg első zenéjét, melly hogy annál csúfabb legyen, redőkbe szedett arczát, 's felfintorított orrocskája alatti száját elgörbíti. Talpig érő köntöse meztelenség, holott egy kis pipe bársony viklerben gálázik. Nem sokára lekötözik, mint egy kis tolvajt, mintha Ádám apánkkal őt is rajta kapták volna az almalopáson. Kezdetben sem állni, sem járni nem tud, hanem mint egy tavaszi novitius béka, négy kézláb próbálja mászni kétes pályáját. Több esze van egy báránynak, mint neki, mert az ezer közül is kiismeri anyját; ennek mindegy: akár kecske — akár menyecske emlő — csak hogy megszophassa; — tisztaságát, mellyben a' fecske fiak meg előzik mutatják a' dajka ruhái. Élelme férgekkeli tele voltáról kezeskedik a' nagyító-üveg. A' nyavalyáknak mellyeket születésével öröklött, számuk egész legio. Végre, a' hány résen szívja az életet, szint annyin várhatja a' halált; úgy hogy az egy óra alatti 4065 érítés közül mindenik lehet utolsó. — Mondhatom a' nyavalyák 's halál ellen derekasan vagyunk kármentesítve — de e' még mind csak anyagilag; 's mi a' több, szellemileg sem vagyunk szilárdabb tulajdonokkal kiállítva. — És még is, ha a' pillangó porlepte szárnyaira kaphat, kevélykedik ez a' hideg 's melegtől 's még az indulatok szusszanásától is könnyen elpattanó hitvány buborék! a' ki szellemileg csak egy festményre készített tábla, a' mellyen még egy vonás sincs, de szülői nevelői a' mit tetszik, rajzolhatnak Egy ív tiszta papir, mellyre akár az isten parancsolatit, akár a' sátán leczkéit fel lehet írni. Egy darabka lágy viasz, mellyre örögi vagy angyali alakot nyomhatni. Egy sarsadéka, mellyen a' beoltott vaczkor vagy császárs-

körtve hatalmas ágakat vethet. Egyforma még itt a' leendő barompásztor, a' csillagok útját's a' mindenség rendszerét felfedező Newtonnal. —

De ne csüggedj el embertársam, mert nagy vagy te minden gyengeséged mellett is; a' mérhetlen oceánnak dühöngő hullámiban ringattatja, 's egy szálkányi vezértő után a' tengeri viharokban tájékozza magát az ember, a' fene vadakat orszlányi erő nélkül is megdönti, sas szárnyak nélkül — már mint én is — a' léget, plánétákat megjárja, az orkánok szárnyain beútatja; a' gőzt száz ezernyi mázsák alá vasútra, vashámba fogja, 's Fulton vele hajókat vitet; egy szappanfőző, aranyozott nyárssal a' mennyköveket kormányozza; más — valamint én is — a' derékba csipett villámmal magát viteti; egy maroknyi löporral várakat döntet, meredek sziklák járhatlan gerinceit sima úttá löveti, 's a' tüzes bombákat — mint egykor én is — kifogja, 's a' feje felett zúgó folyam alatt terhes szekereket zörgettet. — Valóban az emberi nagyságot, minden gyengeségei daczára is a' tengeren szárazon végbevitt óriás művei, alacsonságából kiemelik.

A' napok és csillagok, tengeri apály, dagály, essők, szelek, harmatok, magasabb törvényhatóságot ismernek, kinek hatalma előtt leborúlni, nagyságának hódolni, felsősőgét imádni mulhatlan tiszte minden halandónak; és ebben áll az ember legnagyobb nagysága, méltósága, szabadsága! melly még akkor szem csökken meg, midőn a' föld a' magáét követeli rajta, 's vissza kéri tőle, mit csupán haszonbérbe adott — a' testet. Ez a' kemény kénytelenség nem szállítja mondom, alább méltóságát, szabadságát; mert tudja, hogy a' halál harminczadján idegen portéka keresztül nem mehet, azért örömet lerázza

magáról földi porát, mint egy rongyos palástot, hogy szabadabban utazhassék túl a' síri lineán, ama szabad statusba, melyben hitünk telegráfja szerint mindenkinek — nem születése, rangja, hanem érdeme után lesz kimérve személyes nagysága, méltósága!!! —

Itt író tollam reszketni kezd, mert ez a' semmi nagyságot, érdemet nem ismerő paraszt köszvény, ujjaimnak mint a' török Mohácsnál hajdan a' magyarnak, mácsot adott; ugyan azért hogy a' velem ezután történendők, az utóvilág számára jegyzésben maradnának, kéntelen valék beszólítani 's magam mellé parancsolni helybeli harangozónkat, hogy a' mit ezentúl eszméletlen vagy eszmélve halálomon innen, vagy azon túl teendek — nem úgy mint a' fudázó tudósok, a' valót hazugsággal, a' történetet regékkel egybe-
szőve zavarva: hanem igazán, őszintén jegyez-
né fel, 's adná által a' maga eredeti valóságában szóról szóra a' kákán is bogot kereső olvasó-világnak.

Alázatos szolgálja

N a g y s á g o d n a k !

Én tehátan kegyelmes parancsára méltóztattam magamat megalázni 's egyszersmind szána-
kozva jelenteni, miszerint nagyon örvideném, ha jobb állapotban volna szerencsém tisztelni a'
tábornok urat! — Hát Vida, te is csak léha cze-
remoniákkal 's lejárt becsületű szokásokkal üd-
vezelsz egy nyomorú beteget, a' helyett hogy az
evangyeliom szép szavaival: „békesség e' ház-
nak! köszönnél be a' hősök Nesztorához. A' te-

mondád szavakkal szokták némellyek az előtt-
tek hivatalban akadályul álló beteget üdvözelní,
szomoru állapotját fájdalomra erőltetett arczczal
sajnálni, kik azonban alig várják, hogy isten
könnyebbitse ágya szalmáját, hogy minél hama-
rább helyébe következzenek. Nó de ment vagy
ezen kétszínségtől; mert nem hiszem, hogy ezen
selyem párnákra helyembe szeretnél feküdni. —
Egészségesen azt is megtenném Nagyságodért, de
betegem a' világért sem; mert aztán ki haran-
gozna a' Nagysád temetésire? — Emberemre
akadtam, millyet akartam: nyiltszívűre. Hal-
lod-e Vida! kilenczven kilencz kiadást értek már
egen földön, tüzen vízen véghezvitt kalandim,
nincs is már a' világnak olly nyelve, mellyre ne
volnának lefordítva, 's hogy ezen kis ízék se
maradjon ki belőlök, írd hozzá még ezen kis
beszélgetésünket is 's betegségemben történendő
vitáimat, változásimat is, 's a' munka végén e-
gész életem tartalmát foglald egy *kurta kompén-
diumba*, 's annak utána nyomtattasd ki: hogy
legyenek már kerekszámmal — a' századik kia-
dással — életem nagyszerű kalandjai koronázva.

Mindennapi tartásodon kívül egy pengő fo-
rint, négy kupa bor, 's egy kupa pálinka fog
számodra kulcsárom által kiadatni. — Végy hát
tentát, pennát, papirost 's űlj ezen ágyam mel-
letti asztalkához, 's a' mit dictálándok pontosan
jegyezd fel; a' mi pedig eszembe nem jut, meg-
kapod asztalom fiókjában holmi rontsalék papi-
roson. — — Kezdjük tehát el az urnak nevében:

Bölcső, koporsó! e' két deszka-plánéta közt
forog minden ember életének tágasb, szűkebb
körökbe szabott pályája. A' koporsó halhatatlan-
ságunk bölcsője, a' bölcső halandóságunk kopor-
sója, mert a' romlandóság romolhatlan törvénye

minden előtt visszatérít a' porba, mellyből gyurattott. De mi előtt az ember ezen metamorph—

Itt ő Nagyságának a' nyelve akadozni méltóztatott, 's szava rendre rendre annyira elállott, hogy galagolyásából ez úttal tisztába nem jöhettem. Hihető, mint erős emberrel nem birván a' köszvény, a' gutát szólította maga mellé secundánsnak. — Bár éltetné az isten sokáig, mert így a' szép diurnumot mind pénzben, mind in natura sokáig huzhatnám. Akár miét értte volna az a' guta is, csak nyelvének hagyott volna békét, mert így valami kákum bákum betűkkel csak felmázoltam volna a' mit dictál, de illy állapotban már nem csak kezemet, hanem eszemet is használatba kell vennem, mitől nagyon keveset várhatok. Pedig elég baj nekem az írás is; mert karjaimat megrángatta a' harang; de hát még a' gondolkozás! mikor engem senki nem tanított, hanem csak magam — gondolkozni! — Bezzeg, ha pap lettem volna, akkor nem kérnék tanácsot senkitől, de most mint harangozó, kinek esze csak a' harangig, 's onnan le a' kötél végéig ér, ha csak nem írok össze vissza minden bolondot, mit tudhatnék componálni? — Megvallom őszintén, könnyebb ennél százszor a' toronyba hágni. Bezzeg ha apám el nem ijesztett volna, de szüntelen monda, hogy — „a' jó pap hóltig tanul!“ e' pedig rám nézve nagy strapaczia lett volna, mert én *abc*ista koromban is úgy untam a' tanulást, mint a' gépelyes ló az aknakereket; 's nem is azért akartam én az oskolát végig tanulni, hogy aztán is mindig tanuljak, hanem hogy tudjak. — Nagyobb koromban, de már későn vevém észre, hogy szegény apám a' papoknak hóltig tanulásával országosan csalódott, mert ismerék én papokat, kik csak addig tanulnak,

míg a' censurán átúszhatnak, azután megyét kapván, ne félj tanulás! a' bizony ritka öli meg magát benne. Mező, szénafű, eke, borona, — minden tékája; a' kasza, kapa, — pennája; 's az itató váju kalamárisa. Dehogyan tanul mondom, kivált ha elcsaládosodik, 's kenyeret kérő aprói úgy állanak mellette, mint az orgona-sípok. Akkor házi gondok, 's családi viszonyok akadémiáján tanulja a' sok ki nem tanulható tizenharmadik oskolát. Még a' kiknek efféle gonduk nincs, azok sem tanulnak, szüntelen beszélgetés, hanyagság 's játékkal ölik a' drága időt! azért tanácsosabb a' darázs-fészket meztelen kézzel felbolygatni, mint vasárnap reggel tőlünk a' harangozás idejét tudakolni: t. i. akkor akarják az egész héten elhanyaglott időt valami avatag predikátzio olvasására visszavarázsolni. —

Anyám pedig a' néhai, azzal ijeszgette a' papságtól, hogy a' papnak mindig eszén kell lenni! E' sem kisebb baj, sőt keményebb lecke volt az előbbieknél. Mert sokszor van az ember olly társaságban, mulatságban, mellyben a' legjözanabb is eltántorodik. Dávid nagy ember volt 's proféta 's még is megbukott, Péter nagy apostol volt, még is a' konyhán cselédek közt tagadó lett; 's ha a' szentek is ollykor meggyarlódtak: hát én miként ígérhettem volna magamról; hogy az eszem mindig richtájban álljon! — Most ha vagy egy torban vagy másutt lecsípem magamat, harangoz helyettem a' feleségem; de mint pap helyett bár milly nyelves legyen őkeme, még sem papolhatott volna

De szegény anyámnak sem volt ebben általános igaza; mert tudok én lelkészeket, kik néha néha, csak úgy mint én vagy akárki más el feledkeznek magokról, 's az estveli mulatság után

jól fog rajtok is a' reggeli álom. — Aztán azért hogy pap nem lettem, nem olly jelentőség nélküli hivatal ez az enyém, mint némellyek gondolják: ott ülhetne pap uram, 's beszélhetne a' kőfalaknak akár estig, ha én a' népet a' templomba nem gyűjteném; kandikálhatna a' halott szemfedele alól a' gyászpaddon akár ítélet napig, ha én ki nem harangoznám, 's a' papot népestől együtt a' halottas házhoz nem kergetném; ne huzzam meg ollykor a' lármaharangot, porrá éghetne az egész falu, 's agyon vernék egymást a' csapszékben kancsóhőseink; 's hát a' jégessző elkergetése mit vétett? 'S aztán ki parancsol legfennebb hangon a' falu embereinek? úgy tetszik hogy én; mert ha hajnalra harangozok, — felkel a' kinek tetszik; ha estvére, — lefekszik, kinek kedve tartja; ha ebédre, — mindenik eszik, ha van mit.

Igaz, hogy — a' mit én sehogy sem szívelhetek — egy kissé hátrább ül feleségem a' templomban, mint a' belsőbb emberek nőjei, 's ez az önzés, pórdagály bennem felettébb nagy hiba: mert a' templomban minden ember egy kenyeret kér, vagy bűnbocsánatot koldul az istentől; illik-e pedig a' koldusnak kevélykedni? Hiszen ha olly előre tolakodnak, jobban hallhatnák mint én, mit papol a' pap, ki a' mult vasárnap is azt mondá: „a' farizeus előre tolakodott, nagy gangosan szinte az oltárig 's megutáltatott: a' szegény publicanus pedig a' háttérbe szorulva isten előtt kegyelmet 's megigazulást nyert. Nem a' gyűrűk, nem a' gyöngyök, sem a' fodrok bodrok, hanem a' bánatosan megtörődött szívek nyelik meg isten előtt az elsőbbséget. — Páholy, zárt-szék, színházba valók, hol eszünk, szemünk, fülünk éldeletén kívül, talán egyébbel is akarunk

találkozni; de templomban sehogy sem áll jól, hol a' szívnek egyedül csak urával, istenével kellene foglalkozni.

Csak gondolja meg az ember, magam is hűledezek bele, mennyire mentem az írói pályán, minden dictálás nélkül; soha sem hittem volna, hogy én ennyit tudjak csupán magamtól minden könyv nélkül. Csak jól modják azt: ne higgyen az ember magának, mint a' kutyának; de azt nem jól mondják: — nem minden botból válik beretva; mert a' bizony válhatik, ha mindjárt egy kissé húz, mar, csip is, mint az én tollam, akarám mondani beretvám; — aztán ha nem válik éppen beretva, válik kaczor, mit többre lehet használni mint a' beretvát. — Most hiszem én, mit öreg kántorunktól hallottam: hogy jobb tudni tapasztalásból, mint könyvekből. Sokan az iskolában eminensek, az életoskolájában pedig esztelenek. Sok nagy tudósnak, minden tudománya mellett jó nadrága sincs. Jól mondja a' mi lelkészünk: hogy azok csak könyvnyomorékok. — Én nem is tudom, miért tartanak némellyek annyi könyvet? Egy némellynek annyi van, hogy ha mind téгла volna, fel lehetne belőle a' belgrádi várat építeni, ha még egyszer Laudon összelövöldöztetné. Azt tartom: azért tartják, mert nem tudják. Lám én az *abc*-ét mihelyt kitanultam, mindjárt elvettem; bizonyosan ők is elhánynák, vagy legalább eladnák, ha azokat rendre mind kitanulták volna. Még is talán jó, hogy pap és pedig tudós pap nem lettem, mert jaj! mennyi könyv mint megannyi tanubizonyság, hogy „engem se tudsz! „engem se tudsz“ — lobbantaná most szememre tudatlanságomat. Egy nagy bolond tékát egész életében sem tanulhat ki az ember tán, ha mindjárt a' Minerva policája lesz is; én pedig

a' mesterségemet három évek alatt úgy kitanultam, hogy akkor instantanee e' nemes helységnek actualis harangozójává installáltattam. Mesterségemet legalább senki sem rója meg, 's kezem alá nem szól; mert ha egyszer akár templomba, akár halottnak vagy a' mennykő eleibe elhúzom a' magamét, soha sem húzatja velem kijavítás végett ugyan azon szerepet senki másodszor; a' tudósokat pedig hányszor nem róják meg 's közrebocsátott hibáikat velök hányszor nem igazítatják ki? Sokszor két tudós sem tud megegyezni, a' mi harangunkban pedig három egybeolvasztott ércz mind egy hangon szól.

Ismét csudálnom kell, mondom, magamat: hogy bele jöttem az írásba minden könyv nélkül! — — hanem ezt én mind az ő Nagysága borának köszönhetem, mellyből alig üriték ki egy pár czilindert, már is úgy dongják a' muzsák tűzbe jött eszemet, mint a' darázsok szüretkor a' mézes gerezdeket: de azért én sem maradtam soha háládatlan, mert egy csepp borát sem ittam meg ő Nagyságának annélkül, hogy mint torkom Meczenásának minden pohár előtt — erőt! egészséget ne kívántam volna! melly szíves kívánságaimnak vette is hasznát; mert mind addig tartott ereje, míg meg nem gyengült, egészsége is — míg a' magát bele quartélyozott köszvény miatt meg nem betegült. No de ezt én nem panaszképpen mondom; hiszen czuchtházba való volnék, ha ebbeli jókívánságomat felhánynám, 's mint keresztény ember ezen túl is ne telyesítném.

Mondom, hogy pohár köszöntésim használtak, 's mámoros fohászaim a' bárót annyira magnetizálták, hogy estve felé magához jött, 's beszélt is egy keveset. Ki e' kérdésemre: hivassak-e doctorokat? egész érthető hangon felelé:

doctorok nem kellenek, elég lessz egy is. Hiszen ha elég egy asztalos, hogy a' koporsót megkészítse, doctor elég egy, hogy a' beteget arra juttassa. Igaza is volt ő Nagyságának, mert ez az egy is, ki rendes házi orvosa volt, három álló hétig olly fáinul curálta, hogy ha tizenkettő lesz vala is körülette, még gyűjtöttek volna több embert temetésére, hát még gazdag torára? — Ez a' doctor — a' mint másoktól hallám, mert én polyhistori üterét nem tapogattam — nagyon tanult ember volt: sokat is darált ő Nagyságának a' különféle nyavalyák okairól, holmi deák, zsidó, görög, német 's franczia szókat discursusba aprítván, mit nem tartozom leírni, mivel nekem diurnumot nem a' doctor, hanem ő Nagysága ad, ki megunván végre a' kitarkázott okoskodást, azt mondá; — *nolo medicum eloquentem, sed sanantem*. Mit használ nekem, ha ön harmincz nyelven megtudja is nyavalyámat nevezni; ha egyfélén sem tudja meggyógyítani. Erre a' doctor egész bécsi udvariassággal meghajtván magát, elmene. — Azt bizony jól tette, mert én a' száraz orvosi praelectio alatt úgy megszomjaztam, mint egy arabiai vándor; azzal a' különbséggel: hogy ha ő a' tevéből is megissza a' lagymatag vizet, én boros czilinderből nyeltem a' hatalmas kortyokat.

Nem sokára itt termett a' sok enni, inni, füstölni, dörgölni, kenni való orvosságok különféle formájú, hajtókájú, sinoru, tarka barka ezrede, melly ő nagysága ágya körül glédába állíttatván, olly nevetséges látványra adott alkalmat, mintha a' beteg tábornok ezen Eskulap osztályseregét akarná a' köszvény, guta, meg még ki tudja miféle nyavalyák ellen commandirozni. Még az én asztalomra is jutott belőlük egy tu-

czet üveg, melly cancelláriámat csak egy kis szegletre, boros üvegeimet pedig éppen asztal alá szorította. Evett a' méreg, hogy már tol-lam szabadon nem mehetett; mert a' hányszor azt kalamárisomba mártottam, szint annyiszor borért az asztal alá kelle hajolnom. Nó de ezt én ő Nagyságáért mind örömet 's békével nyeltem.— Betegünk, mikor csak eszmélő állapot-ban volt, szinte harmad fél hétig rendesen vette 's használta az orvosi szereket, minden ha-szon nélkül. A' beteg napról napra fogyott, én híz-tam, ő elsápadt, én kipirosodtam, pedig csak egyféle orvossággal éltem. Jól mondja az itteni bíró: jó konyha, jó patika 's rá a' jó bor derék kúra!

Egykor a' doctor jelenlétében akart volna a' mi minden tekintetben nagy betegünk vala-mit mondani, de minden erőlködése mellett is nem szólhatott. Én mint ő Nagyságának kinyilt szemü házi embere,, tudom én, szólék, mit a-kara mondani doctor urnak.“— Halljuk! felelé egész rátartással. — „Azt, hogy haszontalan mű-ködik körülé uraságod, mert a' tábornok úr rég megette már azt, a' mitől meg kell hálnia. Ura-ságtok éppen úgy vannak a' beteggyógyítással, mint én a' gyertyakoppantással; ha jól találom, jobban ég; ha elhibázom, elalszik: szintúgy a' tensurak is, ha eltalálják a' természet útját, vi-lágol a' beteg élete fáklyája, ha pedig jól nem találják, elalszik. De a' mondottaknak is csak akkor van helyök, minden esetre, ha van mi-nek égni, mert midőn a' kanócz tövig ég 's csak füstölög — már mint itt is — akkor bizony sem koppantó, sem vérszívó egyik sem használ. — Mint mikor a' füttyentésre a' pujkakas feltorzon borzozza magát, olly gőgös duzzadsággal felém

fordula 's szinte nyelvét ketté rágó méreggel így szóla az eddig mindig szelid arczu Eskulap „*Sutor ne ultra crepidam*. Ezzel megtörölvén magát eltávozott. Én meg hogy buzgóságomat lemossam, neki mentem a' cancelláriámnak, hol a' nekem mondott deák rigmust is egy úttal a' tábornok úr életrajzába — mint feljebb láthatni — feljegyeztem.

Más nap reggel, a' mint harangozni menék, kérdém a' lelkésztől, mit tesz ez a' diák vers: *Sutor ne ultra crepidam!* — A' bizony Vida uram, mondá, ennyit tesz:

Maradjon a' csiszlik, szurok kapta mellett,
'S ne üsse az orrát a' mibe nem kellett.

Én a' pap rögtönözése miatt egész bámulással, 's a' csúfos magyarázat miatt szégyennel eltelve, menék vissza az udvarba 's a' cancellárián bűm felejtésére jót hörpinték, de a' viláért meg nem magyaráztatám vala magamnak a' diák pirongatást, ha tudtam volna, hogy e' jön ki belőle; fel is tettem, hogy soha többé doctorral ki nem kötök, 's tudományukat is annyira kerülmöm, a' mennyire csak láthatom. — Minden confusiom mellett azon ölt leginkább a' csuda, honnan tudhatta meg a' doctor, hogy én csizmadia mesterséget is tanultam? és bizonyomra mondhatom, hogy a' csizmafoldozásban fel is szabadultam volna, ha nem vala ez a' hetyke feleségem, a' ki hogy tavaly egy ócska fodros főköttöt kapott a' tisztartónétól: tőkét, kerekszéket, kaptát, mustát, csirizes cserepet, mindent kihányt a' házból, mert úgy mond, belső embernek nem illik ez a' bűdös szurkos mesterség. Pedig, ha nem csordult, csak cseppent abból is valami. — Be

sok szegény férj visel efféle jármot különféle tekintetekben, házat pusztító, vagyonát apasztó gőgös nője miatt.

De lássunk már a' beteghez, ne hagyjuk egyedül az isten adtát. Harmadik hét fogytán az orvos már kimaradt, az orvosság nem kellett. Ő Nagysága pedig többet aludt, mint ébren volt. Soha életemben csendesebb beteget nem láttam, nem jajgatott, nem panaszkodott, nem semmit; kivéven, hogy olykor olykor mély sohajtások között még is a' tomporáját fájlalta; de sérült nyelve miatt azt is csak így félig meddig tudá kimondani: o tempora, tempora, tempora, — meglehet hogy akkor kapott szegénynek tomporája nagy ütést, mikor a' bagdádi kalmár udvarára a' mennykővel lezuhant. De nem is csuda, hiszen más pézsmán hízott gavallér össze meg összetörte volna magát. — Nó ennyiből állott három hét alatt minden panasz! — —

Egyszer pedig — a' mit tán jobb is lett volna elhallgatnom — egyszer pedig: gondolják meg előre az olvasók, hogy a' líliomnak is van árnyéka — egyszer pedig... kérem, meg ne botránkozzanak benne — egyszer pedig, a' mint a' legénye erős bűdös kenőcsöt töltött egy kalánnal tinctura helyett a' szájába, azt fogcsikorgatva visszapökte szeme közé szegénynek, úgy hogy szinte megvakula tőle, akkor ő Nagysága ezen borzasztó káromkodásra fakadt: Baltimore, Boszton, Newyork, Philadelphia, Washington! — a' min kimondhatatlan megháborodtam. Egy illy nagy embernek, 's a' mellett már haldoklónak a' szájából káromkodást hallani! — Eleget simítá előttem az éppen akkor jelen volt lelkész, hogy az így 's amúgy nem káromkodás, hanem valami nagy városok nevei, mellyek még a' geo-

grafián is túl vannak; de hiába — én sem vagyok még tökkal ütött ember, hogy ne tudnám: mi egy czifra város, 's mi egy érthetetlen czifra teremtetete? A' papnak kötelessége volt a' szegény beteget menteni; nekem pedig az jutott eszembe: — bocsássa meg isten ő Nagyságának! mert már a' sok orvosság úgy elvette szája ízét, hogy azt sem tudja, mit beszél.

Végéhez közelgő beszédemnek legyen küszöbe a' Nagyságos úrnak halála előtti borzasztó tette, mire ha eszembe jut, még tán koporsómban is kilel a' hideg. Szent-Mihály napja előtti héten — a' mint szoktunk az időre hivatkozni — éppen egy szombat reggel, ép ésszel 's érthető nyelvvel azt parancsolá: hogy szólítsam által a' szomszédban lakó óbester urat, ki szinte mint ő Nagysága, ősz, élemedett, de tenyeres, talpas, kurucz ember volt. Az óbester ott termett, gondolván, hogy valami okos dolgot akar rábizni, vagy végrendeletét általa akarja teljesíteni. Azonban csak elhült bele, midőn a' haldokló tábornok azt mondá: „Szomszéd úr, a' spartai férfiaknak nem volt nagyobb gyalázatjuk, mint az ágyban, 's nem a' csatatéren meghalni: hogy ezen gyalázat engemet, mint világszerte híres harcznokot ne érjen, kérem az urat, mint barátomat, válasszon fegyvert, önkényétől függvén, kard, pistoly, buzogány, csákány, 's jőjjön ki velem párcsatára! — Halálborzalom fogá el az óbester e' szavakra, huzta volna magát, majd komolyan, majd tréfával ez idomtalan szereptől. De megkellett lenni; a' közbe vetett — hundsfojt — név, e' bolond terminusnak lemosására nagy kénytelen kelletlen egy pár jó keményen töltött pistolyt hóna alá szorítván, mi ő Nagyságát derékaljánál fogva, négyen, mint koporsó töltelé-

ket, az ágyból felemeltük, 's parancsa szerint a' kertben egy nagy diófa mellé támasztottuk. Hol a' jelszóra tíz lépésnyi távolságról eldurrantak a' vén hősök fegyverei, és éppen a' közép úton egybetalálkozott pár golyó garas formában összelapulván közükbe hullott. Soha életemben ilyen trémában nem valék; mert az ein, zwey, drey jelszót nekem kellett kimondani 's az ő Nagysága kezében a' pistolyt, hogy ki ne hűljön, tartani. — Nó, gondolám magamban: megverte az isten az ilyen bolondokat, a' kik becsületüket az illy gyalázatos bolond halálban keresik. Pedig hálá istennek, hogy még innen estem, nem túl a' halálon. A' Nagyságos úr látszék hogy valaha nagy katona volt, mert a' pistoly durranásra tele torokkal kiáltotta a' bravot! 's egyszersmind nagyon meginstálta az óbester urat, hogy mivel a' párcsatában a' mint nagyon kívánta, el nem eshetett, legyen szíves halála után főbe lőni, hogy a' feltámadáskor ő is mutathasson vitéz társainak ha nem is életében, legalább holta után valami dicsőítő blesszurt.

Megesvén ez a' bolond, de mégis szerencsés párviadal: ő Nagyságát minden ágyastól behurczoltuk aztán a' szobába, hol az óbesterből, tőlem 's sok másoktól végbúcsut vevén, az egész világra keresztet vetett. Utolsó szavai a' lelkész jelenlétében ezek valának: Az isten országa öröm, békesség és szeretet. — Ezzel a' vendégek eloszlának; én pedig a' cancelláriába, részint a' mai borquantum elköltésére; részint a' diófa alatt történeteknek hű feljegyzésére siettem. Azt is elfelejtém mondani, hogy a' csudásan összelapult két golyót örök emlékül magamhoz vevém, melyet koporsómban akarok, mint hallatlan ritkaságot a' más világra vinni.

Mi háziak, a' beteg mellett virasztók, csak reggel vevők észre, hogy a' Nagyságos ur megholt 's nemes lelke az örökkévalóságba elutazott. De bezzeg elutazott vele az én eszem is, még pedig messze, messze. Mert én négy egész napig, mint egy örült, bánatomban magamon kívül valék, és így temetéséről toráról, semmi bizonyost nem irhatok. Pedig isten látja a' lelke-met! be nagy torok szerinti buzgósággal vágytam volna a' torban nagy halottunk emlékét megtisztelni. Mások mondják: hogy éjjel nappal mindigre azt kiábáltam: Vége, vége mindennek; mint a' harang kötelének!—Feleségem pedig azt vallja, hogy mikor a' tetemetésre harangoztam, legnagyobb buzgósággal összekapcsoltam ég felé tartott kezeimet 's a' nyakamba tekert kötéllal húztam egy álló óráig a' nagy harangot. Biránk pedig az egész faluval bizonyítja, hogy midőn ő Nagyságát éppen a' kriptába akarák eresztetni, egy valaki a' sokaság közül ezt orditá:— *Éljen báró Demánx!*— mire a' halott felülván, viszonzá:— *Mindörökkön Amen!*— Igaz-e vagy nem? feleljen a' falu róla. Ezt csak azért mondom, hogy ha ő Nagyságával a' másvilágon egybetalálkozom, ne mondja, hogy valami magam találta hazugságot irtam hólta után felőle. — Ezeket én akár hiszem, akár nem, tudom soha kárát nem vallom; de az egy harangozói charekteremre nézve felette káros lenne; ha a' boldogult tábornok úr parancsa ellen a' kurta *compendiumot* életrajzából kihagynám, vagy is életét egy kurta *compendiumba* nem foglalnám. Bezzeg a, — de hic opus, hic labor! — e' reám nézt nagy bökkenő mert a' compendiumnak compendiosus értelmét nem értem, 's mind össze is csak annyit tudok belőle, hogy nem tudom. Papunkat sem merem

megkérdeni, nehogy ismét úgy rám pergeljen 's arczomra szöktesse véreimet, miként a' minapi magyarázattal. A' muzsákat kellene meginstallnom, de azok sem jőnek ingyen, ha csak az ember nem szepelkedik. Tudnám én, mit kellene csinálnom, csak az ő Nagysága boldogult cancelláriájáról ki ne koptam volna, mert hat hét pohár bor után mindent eligazítna az én feltüzűlt eszem.— Illy töprenkedésemben eszembe juta, hogy itt nem messze a' szomszédban lakik egy ritkaságokon kapkodó vén borbély,— kinek az óngolyókat nevezetességükről bedicsértem 's a' két darab ritkaságokért tőle két kupa borra valót nyertem. Ennek bevéte után mindjárt jelentgették magokat nálam a' muzsák, 's a' vocabulareból, mellyet gyerek koromban tanulék, eszembe juttaták, hogy: *compendium* = nyakravaló; *non est verum* = de nem való.

— Úgy-e? hát ezt értette ő Nagysága, hogy valamint a' katona nyakravaló szűk kurta, úgy egész életét foglalnám egy kis csomóba. Legyen hát így kezdve:

Hol volt, hol nem volt, még az Óperenczián is túl volt — — — O de ez nagyon cselédes kezdet, 's aztán sem tudja sok ember: — Operencia ország mellyik vármegyében volt? nekem pedig tisztán meg volt hagyva, hogy hűn világosan írjak. — Igen, de nekem az is baj, hogy sokat válogatnom nem lehet, mert egybe kifogyok mind a' papirosból, mind a' könyvből.— Kezdem tehát a' deákos emberek ezen mondásával: *Denique*, nó e' bizony jó is lesz. Hiszen hogy valakinek életrajzát éppen az utolsó lapon kezdik, igaz, hogy egy kissé szokatlan: de hát a' kinek ott sem kezdik, még sem hal meg belé.— Ki tudja még mit érünk? még ez is divat-

ba jöhet; hogy elébb írják le a' tettet 's aztán a' személyt, hogy próbálják meg az embernek bal- vagy igaz ítéletét: valljon mit ítél e' vagy ama munkáról, mi előtt annak szerzőjét tudná 's emberét ismerné? — Így hát én maradok a' *denique* mellett, és kezdem a' compendiumot:

Denique hol volt, hol nem volt, még a' Garamantákon is túl volt egy báró méltóságos Demánx Hillarius ő nagysága, a' ki élt e' világban tündéresen — feleségével elegyesen — végre halála után elment a' másvilágra egyenesen — punctum.

Irák Kac z a j f a l v á n,
pünköst előtt két héttel, azon évben,
mellyben ő Nagysága megholt

Haranglábi Vida. s. k.
kaczajfalvi harangozó.

U. I. Temetés után a' Nagyságos úr elosztogatott néhai gúnyáiból nekem is jutott egy veres bársony mejjre való, mellynek zsebébeni rontsolék papiroson töstént rá ismertem a' boldogult kezeirására, miből csak ennyit tudék ki venni:

„Vida! add tudtára mindeneknek, hogy ezen túl ne mérészelje senki nevemet kis bet — — — — — mert jaj lesz, ha — — — — —

itt a' betüket nem tudtam olvasni, hanem az utolsó rend így végződik „azért te is nagy *D*-vel írd mindenütt.“

Országos Széchényi Könyvtár

